

leki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

pásztor

LVIII. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

1983. JÚNIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Reménység a szenvedőknek (Szebik Imre) — — — — —	321
--	-----

TANULMÁNYOK

Mire tanít ma Luther?	
A hit által való megigazulás (Ifj. Magassy Sándor) — — —	325
Luther a munkáról (Véghelyi Antal) — — — — —	335
Luther és a diakónia (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	341
Mit kereshetünk és várhatunk az evangéliumtól? (Magyar László) — — — — —	345
Günter Krusche: A békemunka jelenlegi teológiai alapkérdései (Ford.: Fabiny Tamás) — — — — —	353
Krisztusban reménységgel a viláért — a diakóniai teológiánk alapján (Sárkányiné Horváth Erzsébet) — — — — —	361
Krisztusban reménységgel a viláért — a diakóniai teológiánk alapján (Zászkaliczky Péter) — — — — —	365
Szeniczei Bárány György (Bertha Árpád) — — — — —	375

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 7. vasárnap (Pintér János) — — — —	380
Aratási hálaadó ünnep (Laborci Géza) — — — — —	382

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

„Szent Pál először magyarul a magyaroknak” (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	Borító III
---	------------

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 35,— forint, fél évre 210,— forint, egy évre 420,— forint

Csekszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Egyetemi Nyomda — 83.1306 Budapest, 1983. Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Csendben Isten előtt

Reménység a szenvedőknek

Mt 9,1—8

Ritkán gondolunk arra Európa közepén, ahol közel negyven eszten-deje „szélárnyékban”, a történelem viharától védetten élünk, hogy kortársaink kétharmada a technika csodáitól elbűvölt században a létfenn-tartás elemi gondjaival küszködik, gyermekek ezrei halnak meg éhező felnőttek gyűrűjében, fiatalok az idősebbektől körülövezve várják, hogy egyszer nemzeti otthont alapíthassanak.

A jólét gazdagságában dúskáló első és második világ országainak kö-zösségre vágyó individumai szenvednek a magány, az egyedüllét árva-ságában; szenvednek életük céltalanságának súlyos terhe alatt; szenved-nek a társaik rájuk mért csapásai, vélt és jogos sérelmeik gyötrő eszme-rendszerében; szenvednek az örök elégedetlenség valóságát nem ismerő boldogtalanságában; szenvednek a minden hibát másokra hártó öntelt-ségben; szenvednek a külső körülmények megváltoztatására irányult bel-ső kényszer-cselekvés utópiájának terhe alatt.

A világ evangélikusságának budapesti nagygyűlése méltán akar re-ménységet önteni a tört szívű szenvedőkbe Jézus Krisztus igéje útján.

I.

Jézus Kapernaumba ment, ahol a béna beteg hozzátartozói — s fel-tehetően a beteg is — hallottak Jézus gyógyító hatalmáról, s bíztak benne. Ezért vitték hozzá szerettüket, a márkí verzió szerint minden aka-dályt legyőzve, a tetőt is megbontották. Annak a kérdésnek a megvála-szolása, hogy a betegnek is volt-e olyan mély és bizalmas hite, mint hoz-zátartozóinak, az írásmagyarázókat két táborra osztja. Egyesek feltéte-lezik, hogy az evangélisták azért nem szólnak a beteg hitéről, mert sem a Jézusban vetett hit, sem a gyógyulásba vetett reménység nem élt ben-ne. Mások pedig arra hivatkoznak, hogy pusztán az a tény, mely szerint kényelmetlen körülmények között is vállalja a Jézushoz vitetés kellemet-len tortúráját, jelzi, hogy vágyott a Názáreti után és remélte egészsége visszanyerését. S jóllehet nem szükséges kiegyenlíteni a két felfogás köz-ti feszültséget, annyit mégis elmondhatunk, hogy a béna beteg a hozzá-tartozói hitéhez kapcsolódó jézusi szó által fogadhatja el a hitet és a re-ménységet. A bátorító ige: „bízzál, fiam!” — a megbocsátás és a gyó-gyulás elfogadásának lehetőségét hordozza és ébreszti, amelyet azután meg is tapasztal. A hit mindig Isten ajándéka a hitetlen és reménytelen ember számára. Ha valaki, akkor a béna tudatában volt betegsége gyó-gyíthatatlanságának. Jézus azonban kétségéből és teljes rezignáltságából emeli ki az isteni cselekvés gyógyító aktusa által a hit és remény magas-lataira.

Jézus egyházának, mai tanítványainak is megtisztelő feladata és elkötelező megbízása a betegeket Jézushoz vezetni, illetőleg a betegnek Jézust „vinni” igében, szentségben és együttérző, segítő szeretetben egyaránt. Itt az evangélium hirdetését az egész lehetővé, hogy a családtag-hozzátartozók előbb diakóniát gyakorolnak. Nincs törvény arra, hogy mikor melyiket kell előbb tennünk, a sorrendiség semmiképp sem határozható meg, de a kettő: a diakónia gyakorlása és az evangélium hirdetése szétválaszthatatlanul összetartoznak.

II.

Jézus Kapernaumba ment, a maga városába. Jézus ott van otthon, ahol hisznek benne. A gadaránusok értetlenül álltak Jézussal szemben, s egyenesen kérték, kerülje vidéküket. Kapernaumban egészen más a helyzet. Bár hitünk szerint az egész világ Isten teremtménye, a megfeszített és feltámadott Jézus övéi közt, egyházában, gyülekezetében él, amely az Ő teste. Ott tudnak hatalmáról és szeretetéről. Ott lehet megtapasztalni az egész emberi személyiség gyógyulását a bűnbocsánat, a hit és reménység elfogadása által.

Jézus legdöntőbb szava a beteghez ez: „megbocsáttattak a te bűneid!” Ez a legfontosabb segítség, amit Jézus egészen személyesen fogalmaz. Az ember „kardinális szüksége” (Doerne) bűnössége, amely valójában nem más, mint reménytelen sötétsége Isten szeretetének felismerésére. Ez az állapot szétrombolja Istennel való közösségét és eltorlaszolja az utat, az élet, a megváltás és a végső oltalom forrásától. Emberi kapcsolatait kuszáltá, feszültté torzítja. Ugyanakkor a bűnbocsánat által helyreáll az élő Istennel való megromlott kapcsolat, mert Isten szeretete öleli magához a bűnei kusza szövevényében, vagy a betegség szenvedésében gyötrődő embert. A bűnbocsánat így válik a megváltás megértésének kulcsszavává. „Jézus ajkán a bűnbocsánat evangéliuma nem más, mint az utolsó ítélet kegyelmes elővételezése.” (Iwand)

Az egyháznak ma sincs fontosabb feladata, mint a bűnbocsánat evangéliumának hirtetése. Ezzel tartozunk a világnak, ezt nem teszi meg más helyettünk. Ez az evangélium ébreszt hitet, forrósít szeretetet, és ez az evangélium alapozza meg a reményt: lehet újat kezdeni, egészen másat, a múlt elfeledtetett, a végső jövő felől szemlélhetjük a jelent. S így szenvedéseinkben nem feltétlenül bűneink érnek utól. Bár a kettő kapcsolata nem vonható kétségbe, még sem mondható ki személyre szabottan. Immár nem a konkrét bűn után kell nyomozni, ami előidézője lehet a szenvedésnek, hanem a bűnbocsánatot kell elfogadnunk személyesen az újrakezdés reménységével.

III.

Az írástudókkal való vita mögött a zsidó egyház főpapjai vallásos jogaikat és kialakított istentiszteleti gyakorlatukat féltették. Ők hirdettek amnesztiát, bűnbocsánatot az Ószövetség ünnepi rendje szerint, hogyan merészeli ez az ács fia ajkára venni a felszentelt papokat megillető ígéket? Kitől kapott megbízatást? Önféltésükben sejtelmük sincs arról, hogy Isten újat kezd a világgal, amelyen széttöri a zsidó egyház teológiai rendszerét, papokat védő jogalkotásait. Isten nem zárható semmiféle vallásos rendszer kövületébe, evangéliuma szabad utat nyer, zöld fényt kap,

míg a világ exisztált, s míg egyik ember szívében megszületik a bűnbocsánat öröme, hogy tovább adja vergődő, reménytelen embertársainak. Méltán mondja Luther: „Ebből az evangéliumból a kegyelemmel teljes prédikációt kell megtanulnunk, amelyet Isten az embereknek ajándékozott, úgy, hogy mi itt a földön egymásnak mondhatjuk: megbocsáttattak a te bűneid! Istenfélő emberekkel együtt kell csodálkoznunk és szívünk szerint hálát adnunk Istennek, hogy ilyen hatalmat adott az embernek. Mert ez valóban nagy hatalom, hogy az egyik keresztyén a másiknak mondhatja: testvérem, ne félj, kegyelmes Istened van. Csak higgy az ígretnek, amelyet én Jézus nevében hirdetek, olyan bizonyos légy benne, mintha Isten maga mondta volna neked: megbocsáttattak a te bűneid!” Ezért nincs a bűnbocsánat evangéliuma papi rendhez kötve, annál inkább azonban a rendhez, hogy senki ne élhessen vele vissza.

IV.

Jézus gyógyítása válasz az írástudók kimondott rosszindulatára és a bűnbocsánat hirdetésére. A gyógyulás jelzi, hogy a bűnbocsánat az egész embert érinti és testi kihatása is van, amint a betegség sem csupán testi vonatkozású, hanem lelki kihatásai is vannak. Némely írásmagyarázó szerint a gyógyulás jel, amellyel Jézus bűnbocsánathirdetési igényét a kételkedő és hitetlen környezet előtt igazolja. (Iwand) Mások ezt kétségbe vonják, mondván, Jézus hatalma nem lehet demonstrációs eszköz. (Doerne)

Tény azonban, hogy a beteg meggyógyult és ez lehet mégis Isten bűnbocsátó szeretetére utaló jel. El nem feledvén, hogy Jézus nem a maga nevében hirdet bocsánatot, hanem a szenvedő formula mögött maga Isten áll. A meggyógyult „királyi zászló lett”, győzelmi jel, aki soha nem feledheti: mindent Jézusnak köszönhet, s erre emlékezteti évekig tartó bánáságának egyetlen menedéke: az ágy, melyet már örömmel vesz válára és viszi haza. Örül környezetének is, mert ők is szabadultak a családtag szenvedésének terhétől.

V.

A sokaságot félelem kerítette hatalmába, Isten jelenlétét élték járt és dicsérték őt.

Ahol a bűnbocsánat hirdettetik és gyógyulnak emberek testi-lelki megköötöttségeikből, ott megrendül az ember ma is, mert Isten van cselekvőben. Ez reménységünk alapja, hogy Isten ma is cselekszik. Igehirdetőket, lelkészeket és egyszerű keresztyéneket használ fel arra, hogy a szenvedőkben remény ébredjen: lehet szabadulni terhektől, szenvedélyektől, önmagunk bővületében összeszerkesztett, sokszor revansvágytól fűtött gondolatoktól; lehet gyógyulni betegségekből, melyek rezignálttá, kiábrándulttá teszik az embert; lehet gyógyulni énességünk, éntudatunk vélt fontosságától, lehet gyógyulni téveszmékből, mely szerint csak kényszerpályákon fut életünk vonatja, de soha nem ér célhoz, s útközben is minden értelmetlen; lehet szabadulni, mert ahol bűnbocsánat van, ott *élet* és *üdvösség* is van; ott nem én akarok valamit, hanem Jézus cselekszik általam. S immár nem valamit, hanem Valakit kaptam cserébe.

A Jézusba vetett hit mentő, segítő hatalom iránti feltétlen, bátor és kitartó bizalom, amely nem ismer lehetetlent. Ezzel a hittel és reménységgel nézünk kortársainkra, ezt a hitet kerjük magunknak a szenvedés határhelyzeteiben, melyet egyikünk sem kerülhet el.

Korunk embere szenved szétesett személyisége miatt, melyben nem találja meg a test és lélek egységét, érzelem és ösztönvilágának, akaratának és értelmének harmóniáját. Atomjaira hullott szét, s csak az isteni szeretet melege tudja egységgé, egységes látású egészséges személyiséggé formálni. Nincs fontosabb, mint ebben segíteni a ránkbizottakat.

Korunk embere szenved automatizáltsága miatt. Úgy érzi, csak kis csavar a nagy gépezetben, mások kiszolgáltatottja, mások céljainak megvalósítója, akinek nem lehet ép gondolata és önálló elképzelése. Minden megszabott és előre eltervelt formában automatikusan történik vele és körülötte. Kitörni az elgépiesedett futószalag életformából, kitörni az elembertelenedés végkifejletéből, merni újat kezdeni, mást és embersegeset, ez sem maradhat ki prédikációinkból. Sok lehetőséget kínáló korunk leleményes keresztyéneket igényel, hogy Isten gazdag világában a sokszínűen változatos és szép élet ezernyi formájának megvalósítói legyenek.

Korunk embere szenved a saját maga diktálta hajsza idegtépő és életrövidítő tempójában. Megálljt olykor egy-egy barátunk infarktusa parancsol. Új értékrendszer felállítása időszerű, amelyben létjogosultságot nyer a szerényebb igények melletti pihenés, a szellemi kitekintés érdekklődő igénye, a belső magunkbanzés lelkigyakorlata.

Korunk embere szenved az értelmetlen fegyverkezés miatt és háborús veszedelmet magában rejtő, felgyülemlett különböző pusztító szerek árnyékában. Nem lehet megszokni a tömegkommunikációs eszközök vésztlőslő híranyagát. A jövő az életé, a jövő csak a béke emberéé. Csak élőknek hirdethetjük az evangéliumot, s csak akkor, ha élünk. Szakadjon fel a szívünkben az imádság: Urunk oltalmazd a világot és használj fel minden embert, hogy jónak és szépnek teremtett világodban nem a gyűlölet, hanem a szeretet és igazság erői jussanak diadalra, hogy éljen az ember, éljen az emberiség Istennek tetsző és emberhez méltó életet.

Korunk embere szenved létét fenyegető külső környezete pusztulásában. Új betegségek, új vírusok, növekvő éhező milliók, otthontalanok ezrei, hajléktalanná válók sokasága beárnyékolja meghitt óráinkat s nekünk újra Jézus önt reményt a tört szívünkbe. Személye hirdeti, hogy Isten nem hagyja magára a világot, hogy forogjon keserű levében, hanem cselekszik érte — általunk is, igazhán kereszttől is, sőt a világ evangélikusságát is bűnbocsánatot hirdető és a szeretet segítő szolgálatára elkötelező misszióra hívja, hogy legyen remény a szenvedőknek a mi világunkban is.

Szebik Imre

Mire tanít ma Luther?

A hit által való megigazulás

I. A téma időszerűsége

A hit által való megigazulás sajátosan evangélikus tantétele túlságosan dogmatikusnak, elvontnak és elméletinek tűnik egy olyan világban, melyet megosztanak politikai nézetek, társadalmi feszültségek, faji előítéletek, gazdasági különbségek. Első pillanatra különösnek tűnik Luther erőteljes fogalmazásában olvasni: „Azt valljuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedete nélkül (Róm 3,28)... Ettől a tételtől nem állunk el, ebből semmit sem engedhetünk, még ha az ég és föld összeomlik is mindazzal együtt, ami nem maradandó.” (1)

Még az is kérdés lehet, hogy a XVI. században reális volt-e a kérdések ilyen rangsorolása. Elgondolkoztató, hogy Luther reformátori cselekvéssorozatának indulása szinte egybeesik Dózsa parasztmozgalmával, a török állandó fenyegetésének megnövekedésével. A pápa, a császár és a francia király küzdelmének változatos alakulása is az általános érdeklődés homlokterében állt. Nem lehetett közömbösnek maradni a német parasztháború felvetette kérdésekkel kapcsolatban sem. De éppen a sokat — és gyakran egyoldalúan — bírált magatartása a parasztháború megítélését illetően mutatja és igazolja, hogy volt véleménye kora kérdéseiben is. Asztali beszélgetéseiről írja egyik életrajzírója: „Nem valami sokat tudunk meg a korabeli nagy eseményekről, s éppen ezek az asztali beszélgetések bizonyítják, milyen provinciális elszigeteltségben élt Luther, annak ellenére, hogy mindenfelől oly sok szál futott össze a kezébe.” (2). De a feladat nem is az, hogy Luther világpolitikai tájékozottságának mértékét, illetve a politikai és társadalmi kérdések megítélésének helyességét, vagy helytelenségét megállapítsuk, hanem annak felismerése, hogy Luthernak volt véleménye kora kérdéseivel kapcsolatban is.

Ezen a háttéren válik igazán érdekessé az, amit már fentebb idéztem a Schmalkaldeni Cikkekéből. Lehet ugyan igazság abban, hogy Luther Wittenbergben nem tudott felülemelkedni bizonyos provincializmuson, azt azonban semmiképpen sem volna szerencsés állítani, hogy valamiféle elefántcsonttoronyba vonult volna vissza kora égető problémái előtt.

Ha csak annyit mondanánk, hogy Luthernak a „hit által való megigazulás tanításán” kívül is volt nézete kora társadalmi és egyéb problémáival kapcsolatban is, keveset mondanánk. Hozzá kell tenni feltétlenül azt is, hogy magában a tanításban, mely megigazulásról és hitről szól, benne van mindenfajta időszerű korkérdés is, méghozzá szerves egységben. Ilyen megközelítésben válik érthetővé és elfogadhatóvá az a nézet, mely szerint „sokszor túlságosan könnyelműen jelentették ki, hogy a mai ember nem érti meg a megigazulás terminológiáját. Ha azonban a

megigazulástanból kiemeljük az „igazságosság” szót, azonnal világossá válik ennek égető aktualitása. Társadalmi igazságosság — ez a fejlődő világ követelése és a tartós béke feltétele. Az igazságos, részeltető és fenntartható társadalom az EVT egyik fő témája. A megigazulástan tehát éppen ezzel a sajátos terminológiájával tud hallatlanul aktuális lenni.” (3).

A reformáció azonban nemcsak Luther tanításából áll. Luthernak voltak fegyvertársai is, akik helyenként sajátos színezéssel, de a reformátori megigazulástant képviselték. Ezen kívül az ellenfelek sem függetleníthették magukat a reformátori megigazulástantól, hiszen éppen ezt akarták megcáfolni. Ez az oka annak, hogy az első pillanatra olyan elméletinek és távolinak tűnő kérdés lényegében minden korban időszérű, izgalmas kérdés marad, s hogy napjainkban is szükséges vele foglalkozni.

II. Bibliai alapvetés

A hit által való megigazulásról Pál apostol beszél „tantételszerűen”, de világosan látnunk kell, hogy az apostolt is döntően befolyásolták az ószövetségi kifejezések. Az „Isten igazsága”, a „kegyelem” nem új kifejezés Pál teológiájában, hiszen azok az Ószövetség teológiájában is döntőek. Az ószövetségi megigazulásról elmondhatjuk, hogy az egyedül Isten műve. Kegyelme kikutathatatlan, megmagyarázhatatlan, végső soron Isten istenségének titka.

1. Amikor Pál „Isten igazságáról” beszél, akkor közvetlenül az ószövetségi alapokra épít ugyan, viszont mondanivalóját a rabbinizmus tanításával szemben fejti ki. A rabbinizmus problémalátására jellemző, hogy „a prófétai lélek lassú elhalásával és a zsidó gondolkodás fokozatos megmerevedésével — mely a kegyesség központjába a törvény megtartását tette — hovatovább az ‚igaz’ és ‚igazság’ szavak értelme is eltolódott ebbe az irányba. Isten ‚igazsága’ az, hogy a ‚törvény szerint’, azaz ‚igazságosan’ ítélt” (4). Ez a fajta tanrendszer a kegyességet az etikai oldal túlhangsúlyozása irányába mozdította el. Ennek következtében hangsúlyossá vált az is, hogy minél jobban, minél aprólékosabban teljesíti valaki a törvényt, annál több érdemet szerez az Isten előtt. Ennél a tanításnál a hangsúly Isten igazságos bírói mivoltára került, mert azok az ‚igazak’, akik megtartják a törvényt.

A rabbinista értelmezés szerint — Isten igazságosságának megfelelően — a megigazulás egyetlen útja a Tóra rendelkezéseinek megtartása. A kegyelem csak a Tóra adásáig játszott szerepet, s a hit a rabbinizmus számára a törvény cselekvése mellett teljesen háttérbe szorult. „Az üdvösség csak mint az emberi teljesítmény viszonzása, mint a törvény iránti engedelmség jogos jutalma, nyerhető el!” (5).

Ez az a tanítás, mellyel szembeszáll Pál akkor, amikor kijelenti, hogy Isten igazságát „tanúsítják a törvény és a próféták” (6), — tehát az Ószövetség! — és hogy ez az igazság nem más, mint a Krisztus Jézusban kinyilatkoztatott „Isten igazsága”. Ezért hangsúlyozza olyan nyomatékosan, hogy „Isten ingyen igazítja meg őket (ti. az embereket), kegyelméből, miután megváltotta őket a Krisztus Jézus által” (7). És ezért hangsúlyozza azt is, hogy Isten igaznak nyilvánítja, „igazzá teszi azt is, aki Jézusban hisz” (8).

Ez az evangélium, Isten igazságának lényege, hogy Isten mindazokat igazzá teszi, akik hisznek Jézusban. Hit által igazítja meg őket a Jézus halálával megszerzett váltság alapján!

Ezzel Pál nem veti el azt, hogy Isten olyan Bíró, aki „mindenkinek cselekedetei szerint fog megfizetni” (9), mivel a hit mindig életet formáló, szeretetben munkálkodó engedelmesség, s nem egyszerű „elhívése” a kinyilatkoztatott igazságnak, vagy csupán olyan bizalom, mely Krisztus kegyelmét megragadja ugyan, de mit sem törődik az embertársával. Ezen a ponton Pál teológiájának érdekes sajátosságaként jelentkezik az, hogy végtelenül komolyan veszi azt az isteni kegyelmet, amely a Krisztusban új életre vezet. Ezt azonban úgy képviseli, hogy kora politikai társadalmi kérdéseihöz nem „közvetlenül”, (talán mondhatjuk így is: nem „rövidzárlatosan”) szól, viszont érzékelteti, hogy a megigazulás és annak hittel fogadása egészen természetszerűleg aktivizál „világinak” minősülő ügyekben is. Pál a megigazulás tanítását nem fejtí így tovább, hogy pl. a rabszolgafelszabadítással kapcsolatos elméletet állítana fel, inkább azt mondja, hogy „mindenki maradjon meg Isten előtt abban, amiben elhivatott” (10). Számára alapvetően hangsúlyos, hogy „a keresztyénségre térés nem szabadít fel a kötelezettségek teljesítése alól” (11). Ugyanakkor világos, hogy „valami” mégis egészen megváltozott. Bátran visszaküldi a „megigazult és hívő” Onézimust — a szökött rabszolgát! — az ugyancsak „megigazult és hívő” Filemonhoz — a volt rabszolगतartó úrhoz, Onézimusz „tulajdonosához” — mivel bizonyos felőle, hogy sorsa immár nem lehet az, ami a római jog szerint minden szökött rabszolgának sorsa lenne. Az apostol tudja, hogy „megigazulván a hit által” nemcsak Istennel jut békességre a hívő, hanem az Istennel való kapcsolat megváltozása, helyesebben a kapcsolat helyreállása, rendeződése magával hozza az emberi kapcsolatok rendeződését is. Pál nem fáradozik új jogi keretek kialakításán az „úr—rabszolga” viszonyban, hanem beéri azzal, hogy testvért küld a testvérhez. (12). Úgy tűnik mintha nem volna eléggé radikális. Pedig a komolyan vett testvériség-kialakulás „forradalmibb” mindenfajta társadalmi struktúra változtatásnál.

2. *A keresztyén ember Krisztus-hite olyan előfeltétel, mely nélkül senki se juthat az igazság birtokába.* Aki a feléje dobott mentőövet nem fogja meg úszástudomány hiányában a halál fia. A fuldoklónak ennél fogva igazán nem érdeme az, ha belekapaszkodik a feléje dobott mentőövbé, ha megragadja a menekülés egyetlen lehetőségét. Ugyanígy a bűnös ember számára sem érdemes a hit, hanem a megmentő kegyelem megragadásának egyetlen eszköze. Még ebben a példában is fennáll annak a veszélye, hogy a „mentőöv megragadását” értelmezzék. Ennek a Páltól oly messze levő gondolkodásnak a lehetőségét zárja ki Luther akkor, amikor a „fidutia”-ról beszél (13). Semmi lehetőségünk sincs arra, hogy az ember szerepét eltúlozzuk, hogy valamit érdemként tartunk számon. Az ember a bizalmat nem tudja magából „előhozni”; az — ha van — Isten munkája a hívőben. Munkáját a Lélek által végzi (14), aki nemcsak a bizalmat ébreszti fel bennünk, hanem az új életben járásra is serkent. A megigazulás és az új élet Pál apostol teológiájában elválaszthatatlan egységet alkot.

A megigazulás Istennek szabad és minden emberi feltételtől mentes, szuverén ajándéka. Isten kegyelmét, szeretetét nem lehet megkötni, — nem is engedi — semmiféle emberi igénnyel. Maga az Isten a megigazulás végső alapja, — ezt felfogni nem lehet. De megmagyarázni sem lehet ezt az isteni kegyelmet, hogy az üresség helyén hitet és új életet fakaszt (15).

Az új élet alapjellemvonása az engedelmesség. Krisztussal való kapcsolatunk olyan új élet, melyben a hit és az engedelmesség dominál. A

megigazulás következtében nem valamiféle „bábbb” lesz az ember, sőt inkább az evangélium által válik tetteiben is igazán szabaddá. Az evangélium felszabadító erő! A hit engedelmissége ezért szabadságból, hit-tapasztalataink erősítő bizalmából fakad.

A hit Pál teológiájában nem statikus tényező, nem elméleti érték, hanem dinamikus valóság: soha nem „áll” mindig „tevékeny”. A valóságos hitet a cselekedeteken keresztül lehet mérlegre tenni. A cselekedetek elárulják, hogy hitben élünk-e, vagy sem (16). Isten a Lélek által munkálta hitet, mint hívő életfolytatást méri meg ítéletében. Ez nagy ígérete, egyben nagy követelése Istennek. Nem elég megtalálni, elfogadni a Krisztust! A küldetést is teljesíteni kell! Így állhat helyre a bűn által megrontott viszony Isten és ember között. S ha helyreáll, Istené a dicsőség érte.

III. A megigazulás tanításának változatai

Luther, a Hitvallási Iratok és általában „protestáns” teológusok a hit által való megigazulásról igyekeznek úgy tanítani, ahogyan azt a Bibliából megismerték. Tanításuk nem jelent abszolút újdonságot: benne a bibliai igazság szólal meg. Viszont e tanítás lényegesen más elemeket tartalmaz, mint amelyet a középkor Egyházának tanításában találni lehetett. A reformátori megigazulástan kétségtelenül az időközben elhomályosodott, eltorzult pápás megigazulástanítással szemben fogalmazódott meg. A tanítás valamennyi elágazását lehetetlen volna ebben a dolgozatban sorra vennünk, így csupán a legfontosabb sajátosságok ismertetésére törekszünk.

1. A római katolikus tanítás elfogultságában és tévedéseiben különösen is jellemző véleménye Lutherről és a reformáció egyik legalapvetőbb tanításában ez az idézet : „Szent Pálnak a megigazulásról szóló tanítása a keleti és nyugati egyházban egyaránt sokat foglalkoztatta a Szentírást értelmező atyákat és teológusokat. A kegyelemtani és ember-tani kérdések iránt fogékonyabb nyugaton a humanizmus korában, aztán egyenesen az érdeklődés homlokterébe került, mert a nagy nyugati egyházszakadás elindítója a Rómaiakhoz írt levél új értelmezésére építette föl hitrendszerét” (17). „Új” tanítás tehát az, amit Luther mond és ez az új tanítás az okozója annak a szakadásnak, melyet aztán a tridenti zsinat sem tudott megszüntetni.

A szabad akaratról szóló tanításban fedezhetjük fel talán a „legkatolikusabb” teológiai kérdés-kezelést. „A keresztyénség hirdeti a szabad akaratunkat és vigyáz reá” (18), s ez a II. Vatikáni zsinat utáni kato-cizmusnak is feladhatatlan szemlélete az emberről. Nem elégszik meg azzal, hogy azt az általánosságban ismert régi magyarázatot kapcsolja hozzá, mely szerint akaratszabadság nélkül nem lehetne választási, döntési szabadságról, s következőképpen felelősségről sem beszélni, hanem mindezt megtoldja az a ma igazán népszerű és „korszerű” tétellel is, hogy „az ember személyes méltósága a szabad választásban, elhatározásban és tettben jut kifejezésre”, illetve, hogy az emberi méltóság „megkívánja az embertől, hogy tudatosan és szabad választás szerint cselekedjék, személyi módjára, belső meggyőződésétől indítva, nem pedig a vak ösztönt követve vagy merő külső kényszer hatására” (19).

Az „emberi méltósággal felruházott ember” számára természetes, hogy Isten — tekintettel döntési szabadságára — a cselekedetei alapján

ítéli meg életét. Ugyanígy természetes az is, hogy az Isten igazságosága abban nyilvánul meg, hogy a jócselekedetek mértéke szerint igazítja meg az embereket! Így a megigazulás lényegében „jutalomná” válik, melyben az Istennel való viszonyunk véglegesen rendeződik. A rendeződésben nincs szerepe sem Krisztusnak, sem az irgalomnak. „Az emberi személy csak úgy talál véglegesen magára, ha megéli azt, hogy a mindenség ura, a Teremtő elismeri érdemeit, ... Az ember csak így élheti át, hogy azzá vált, amivé lelke mélyén lenni akart.” (20)

Isten megigazító tette, Krisztus műve és az emberhez hajló isteni irgalmasság ennyire beleolvad az emberi méltóság, szabad akarat, érdemszerzés csillogó tanításába, s ha így van, akkor joggal vetődik fel a kérdés, hogy van-e egyáltalán helye ebben a teológiai koncepcióban a hitnek. A válasz meglepő: természetesen van, s fontos mondanivalóval.

„A megigazulás ... kegyelmi tény, melyet nem lehet kiérdemelni cselekedetekkel. Az ember részéről is kell azonban bizonyos előkészület és hozzájárulás, mert Isten a szabad akaratot tisztelőben tartja és azt akarja, hogy az ember mint értelmes teremtmény működjék közre a megigazulásnál. Az a fontos tevékenység pedig, amelyben az embernek ez a két kiváló képessége: értelme és szabad akarat az isteni kegyelemmel találkozik: a hit aktusa” (21).

A kép, mely a katolikus tanításból élénk tárul, még így, vázlatosan is lehangoló. Meg lehet érteni, hiszen a trentói zsinaton az Egyház kiközösítéssel sújtja azt, aki ezeket a tételeket nem vallja.

2. Luther megigazulástana egy személyes kérdéssel kezdődik. Ugyanazzal a kérdéssel viaskodik, amit a gazdag ifjú tett fel Jézusnak: „Jó Mester, mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” Hogyan igazulok meg Isten előtt? Mi az Isten igazsága?

Amíg a felvetődött kérdéseire választ talált, súlyos tusakodásokon kellett keresztül mennie. „Teológiámat nem egy csapásra tanultam meg, hanem lassanként mind mélyebbre és mélyebbre kellet hatolnom. A pápa és hittudósai miatt való lelki vívódásaimban jutottam idáig” (22).

Luther „nagy mélységeket” járt meg küzdelmében. „Isten igazsága — ez az ige régebben úgy hatott szívemre, mint valami mennydörgés. Mert ha a pápa uralma alatt ezt olvastam: igazsággal szabadít meg engem (Zsolt 31,2), továbbá: „A Te igazságodban” (Zsolt 86,11), azonnal arra gondoltam, hogy ez az igazság az isteni harag büntető bosszúja. Pál apostolnak szívből ellensége voltam, amikor ezt olvastam: Istennek igazsága jelentetik ki az evangéliumban (Róm 1,16—17).” (23). Érdekes, hogy később éppen Pálnak, és éppen a korábban csak félelmet okozó Róm 1,17-ben kapott választ kérdésére, és jutott békességre háborgó szíve, lelkiismerete. Erről így beszélt egy másik alkalommal: „Az igaz ember hitből él igéje segített rajtam. Itt láttam meg, milyen igazságról szól Pál apostol. Előzőleg ez állt az igében: „Igazság”. Erre összevettem az ige elvont tartalmát (igazság) és valóságos tárgyát (az igaz ember), s bizonyosságra jutottam ügyem felől. Kezdtém különbséget tenni a törvény igazsága és az evangélium igazsága között. Előzőleg semmi más nem hiányzott nekem, csak az, hogy különbséget tegyek a törvény és az evangélium között” (24).

Egészen nyilvánvaló, hogy ezek a személyes küzdelmek döntő módon határozták meg teológiáját általában is, és tették különösen meglepő hangúvá azokat a megnyilatkozásait, melyek a megigazulás tanítását körvonalzták. Az is tény, hogy nemcsak „elméleti tantétel”, hanem

napi kegyességét meghatározó, élő és gyakorlati igazság volt a felismerése.

Úgy érzem, hogy egy vázlatos áttekintés is tanulságos módon hozhatja közel a megigazulás nagy élményéről évtizedeken át újra meg újra bizonyosságot tevő reformátorunkat.

Talán legkorábbi megnyilatkozása egy 1516-ban elmondott sermójában található: „Senki sem tudja felfogni megigazulását és az Isten üdvözítő tettét, amíg a maga elveszett és megítélt, átok alatt levő állapotát meg nem ismerte” (25). Ugyancsak igen korai, az 1516/1517. évi Galata-levél magyarázatában jelentkező felismerése, hogy a keresztyén élet nem „létezik”, hanem „születőben van”; nem „győzelem”, hanem „küzdelem”; nem „megigazultság”, hanem „igazzá nyilvánítottág” (26).

Nagy reformátori írataiban 1520-ban ismételten hangsúlyozza a megigazulás következményekkel járó valóságát. A keresztyén ember szabadságáról szóló írataban találjuk a klasszikussá vált „dialektikus” tételt: „A keresztyén ember mindenképpen szabad ura és senkinek sincs alávetve. A keresztyén ember mindenképpen szolgálja és mindenkinek alá van vetve”. Az Egyház babiloni fogságáról c. művében pedig azt, hogy „a hit nem cselekedet, hanem a tettek tanító mestere és éltetője” (27).

Amikor 1527—1530 között Ézsaiás próféta könyvét magyarázza, azt mondja egy helyen: „Megigazulni ennyit jelent: elismerni Úrnak a Krisztust” (28).

Az 1535-ös Galata-kommentárból joggal emelhető ki ez a mondat: „Senki se kételkedjék affelől, hogy a test mindig új harcra indul a lélek ellen” (29). Azért is, mivel ez a megigazulás utáni lélekállapotra is érvényes, és azért is, mert alkalmat nyújt ahhoz, hogy összefüggést találjunk az 1516—1517-ben már tisztán képviselt tanítással.

Végül álljunk meg annál az idézetnél, mely talán a legkésőbbi: Az 1535—1545 között tartott Genezis-kommentárból való, és a hit által való megigazulás tanítása „összefoglalásának” is tekinthető. „A hit nem azért igazít meg, mivel (jó)-cselekedetekre ösztökél, hanem azért, mivel az irgalmasságot ragadja meg, amelyet Isten a Krisztusban nyújt. Istennek eme irgalmasságára tekintő bizalommal él az igaz Egyház a bűnei alázatos megvallásával, és abban a reménységben, hogy Isten a Krisztusért megbocsát neki” (30).

A lutheri megigazulás tanítás időrendbe szedett vázlata azt a felismerést teszi lehetővé, hogy Luther megigazulás-tanításában nem szükséges feltétlenül „fejlődési folyamatot” keresni. Érdekes az, hogy ez a tanítás — amennyire szemelvényeink lehetővé teszik — három évtized megnyilatkozás tükrében is alapvetően egységesnek és állandónak mutatkozik.

3. Luther kitusakodott személyes élménye Isten megigazító kegyelméről és a hitről nemcsak az ő tanításának került a középpontjába, hanem ez jellemzi az egész reformátori teológiát is. Részletesen szólnak e kérdésről hitvallásaink is. Kifejtését Melanchthonnak köszönhetjük, aki előbb a pápás megigazulás-értelmezéssel szemben az Ágostai Hitvallásban, majd a rosszhiszemű torzításokat tartalmazó Confutatióra feleletül még részletesebben az Apológiában fejtett ki. Nemcsak a „megigazulásról” szóló fejezetek fejtik ki e nézetet, hanem azok is, melyek „Krisztusról, az Isten Fiáról”, vagy „a hitről és jócselekedetéről”, illetve a „jócselekedetéről” beszélnek (31). Legismertebb megfogalmazása az Ágostai Hitvallásban található: „Tanítják tovább (a részünkön lévő gyülekezetekben), hogy az emberek nem igazulhatnak meg Isten

színe előtt a saját erejükből, tulajdon érdemeik, vagy cselekedeteik alapján; hanem ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg...”, és hogy „ezt a hitet számítja be Isten, előtte érvényes igazságul” (32). Erőből mondja az Apológia: „(Ez) a legfontosabb és legnagyobb articulusa, cikkelye az egész keresztyén tanításnak” (33). Melancthon világos okfejtésének egyetlen olyan pontja van csupán, amely az evangélikus teológiában a kortársak között vitára adott okot, éspedig az a tétel, hogy Isten a hitet beszámítja az embernek, illetve, hogy ez a beszámítás „bírói aktus” (34).

Luther nézetét már korábban összefoglaltuk. Itt csak annyit teszünk hozzá, hogy hitvallási irataink közül a Nagy Kátéban — bár nem használja a „megigazulás” szót — nagy erővel hirdeti Isten cselekedetét és az evangélium új életet teremtő hatalmát. „Krisztus megszerezte számunkra (az üdvösség, a megigazulás) kincsét szenvedésével, halálával és feltámadásával stb. Hogy azonban ez a kincs ne maradjon elásva, hanem kamatozzék és hasznát vegyék, Isten kibocsátotta és hirdette az ígét, és a Szentlelket adja benne, hogy helybehozza és ránk ruhazza ezt a kincset, a megváltást” (35). A Schmalkaldeni Cikkekben is Krisztus művére utal, amikor a megigazulásról és az azt elfogadó hitről szól: „Megigazulunk ingyen, kegyelemből a Jézusban való váltság által. ... Minthogy ezt így kell hinnünk és másként semmiféle jócselekedettel, törvénnyel vagy érdemmel nem tudjuk elnyerni vagy megszerezni, ezért világos és kétségtelen, hogy csak az ilyen hit igazít meg bennünket” (36).

A reformátori iratokban hangsúlyos „egyedül hit által” formula nem zárja ki, sőt inkább feltételezi a cselekedeteket, melyek a megigazító hitből fakadnak. „Azok igazulnak meg, akik a törvényt betöltik, azaz igazaknak nyilvánítatnak azok, akik szívükben hisznek Istenben, és ennek azután jó gyümölcsseit termik; ezek a gyümölcsök a hit miatt kedvesek Istennek és ezért töltik be a törvényt” (37). Hitvallásaink nem győzik ismételni: nem a törvény szerez megigazulást és a cselekedetek sem segítenek ebben, Krisztus szerzi a megigazulást, és a hit az eszköze a megragadásnak. „Ezért hát az a hit, amiről az apostolok beszélnek, nem valami haszontalan ismeret, hanem olyan valóság, ami nekünk a Szentlélek elnyerésével megigazulást szerez” (38).

4. Luther, vagy a hitvallások részletes megigazulás-tanításának két fronton kellett megküzdenie. Egyfelől a pápás egyház megigazulás-tanításával, másfelől Luther neves kortársaival és követőivel is. Az egyháztörténelem arról tesz bizonyosságot, hogy a viták elkerülhetetlenek, s önmagában véve az sem tragédia, ha ezek a viták szenvedélyesek. Az viszont feltűnő, hogy e vitákban minden esetben egyoldalúság jelentkezik legalább az egyik, de nem ritkán mindkét ellenfélnél. Már az 1520-as évektől kezdődően egyre élesebben folyt az ún. „antinomista” vita.

Talán a leglényegesebb eltérés Osiandernél jelentkezik, Ő azt tanította, hogy a megigazulás egyáltalán nem egyenlő a bűnös igazzá nyilvánításával, hanem az ember lényegét átalakító folyamatot jelent. Krisztus ugyanis az ő isteni természeté szerint — és az elfogadó hit által — „lakást készít” az emberben. Nyilvánvaló, hogy ezzel a szélsőséges tanítással Melancthon nézetét akarta támadni, mert benne vesélyes félreértést látott. Ugyanakkor csorbította a lutheri megigazulást is, mivel mindkét reformátorunk hangsúlyozta, hogy a megigazuláshoz bűnbocsánat is szükséges. Aki pedig úgy tanít, annak számá-

ra természetes, hogy az ember a megigazulás után is bűnös ember, „igazi bűnös” marad (39).

5. *Kálvin az 1536-ban megjelent Institutiójában foglalkozik a megigazulás kérdésével.* Tanítása nem másolása a lutherinek, hanem elmélyült, önálló mű. Tanításában meglepő sorrendet állít föl; ugyanis előbb tárgyalja az újjászületés kérdését, s csak azután beszél a megigazulásról. Eljárását azzal indokolja, hogy „ha ezt (ti. az újjászületést) helyesen megismertük, jobban kitűnik, hogy miképp igazul meg az ember egyedül a hit és a megbocsátás által, de ugyanakkor azt is belátjuk, hogy az életnek valóságos (reális) szentsége az igazságnak ingyen kegyelemből való beszámításától el nem választható, vagyis ki fog tűnni, milyen jól összefér egymással az, hogy nem vagyunk jó cselekedetek nélkül, s Isten mégis jó cselekedetek nélkül nyilvánít minket igazaknak” (40).

Ez a csere azért történik, mert Kálvin el akarja kerülni azokat a katolikus oldalról támasztott kifogásokat, melyek az Institutió írásakor már előtte is ismeretesek voltak. Ezzel a sorrendcserével azonban nem csupán védekezik, hanem egyúttal kifejezi teológiájának sajátos vonását is: mindazokban az ajándékokban, amiket kapunk, végeredményben mindig az Ajándékozóval van dolgunk: Istennel, vagy Jézus Krisztussal! Ez az ajándék nem más, mint a Jézus Krisztussal való közösség, amellyel viszont Istentől a megigazulást nyerjük el. Mivel Krisztusban — Krisztussal — van közösségünk, ezért Isten minket Krisztusban szemlél, Ő miatta vagyunk igazak, s nem a magunk volta alapján. Nem tőlünk van ez, mégis a miénk: valóságos ajándék!

A Jézus Krisztussal való közösségünk azonban csak a hit által történhet meg. Ebben sem a jócselekedetek, sem a törvény nem játszik szerepet. A keresztyén hit pedig „nem vélekedés és emberi elhíthetőség, hanem a legszilárdabb bizalom, és a Léleknek nyilvánvaló és állhatatos megegyezése, általában az Isten igazságának, ... azaz Krisztusnak legbizonyosabb elfogadása” (41).

A valóban Istenben bizakodó hit egyben szeretet által munkálkodó hit. Ennek a szeretettel munkálkodásnak fontos eleme az a nyíltszívűség, mely elismeri a másik emberben a testvért. Kálvin komolyan int is erre, amikor azt mondja: „Akinek Krisztus a tanítómestere, az elfogadja tanulóársának azt, akit azelőtt arra sem méltatott, hogy tanítványának tartsa” (42).

IV. A megigazulás kérdése ma

1. „Lényegében ma is helytálló egy harminc éve megjelent lélektani munkának az a megállapítása, hogy „*evangélikus népünk alig érti a megigazulásról szóló tanítást*”, mivel „a mai ember nem tudja érzékelni a megigazulás kérdéseinek összefüggését a mindennapi élettel” (43). Ezért azonban nem a tanítás a felelős, vagy ha igen, akkor csak részben az, hiszen tény, hogy a megigazulás tanítása az evangélium leglényegesebb tartalmát fejtí ki. Tény viszont az is, hogy — mint azt korábban már igyekeztem kimutatni — ahogy időben előrehaladunk, bizonyos távolságnövekedés tapasztalható Luther és kortársak, illetve utódok megigazulás tanításában; frissen és sodró erővel szól meg a tanítás a lutheri megfogalmazásban, de már Melancthon is kis mértékben, a luther-epigonok sokkal érzékelhetőbb formában, vagy a re-

formáció másik óriása, Kálvin mindezt „hidegebben” és elvontabban fejezi ki. Feltétlenül sok függ attól, hogy milyen formában, milyen keretek között, a személyes megszólítottágnak, érdekeltségnek mely belső töltetével szólalunk meg. Ezenkívül figyelemre méltó az is, hogy általános tapasztalat szerint igen sok kérdésben értetlenek a hívek; egy pszichológiai, vagy szociográfiai felmérés „egyszerűbb és gyakorlatibb kérdések” területén is vezethetne a fentihez hasonló meghökkentő eredményhez.

Ha csak arra gondolunk is, hogy 1963-ban az LVSZ Helsinki Konferenciája fő témájaként jelölte meg a megigazulás tanítását, megállapíthatjuk, hogy az óhatatlanul jelentkező problémák ellenére se tekintette a kérdést elavultnak, a teológiai válaszkeresés útját pedig használhatatlannak.

Ezen csak akkor lehet csodálkozni, ha elfelejtjük a téma kapcsolatát a megváltással, illetőleg az új étellel, vagy a feladatokkal, melyek emberségünkben adódnak. A hit által való megigazulás kérdése akkor is szorosan kapcsolódott az ember ön-megítéléséhez és korkérdésekhez, amikor először került megfogalmazásra.

Mindez azt is jelenti, hogy nem csak akkor kerül elének a megigazulás kérdése, hogy ha ezzel a szóval leírt, vagy kimondott formában találkozunk, hanem tulajdonképpen már akkor is, amikor Krisztusról, vagy az emberről próbálunk megfogalmazni valamit.

A téma állandó eleveenségét mutatja az is, hogy 1963 után 1981-ben úgy folytatódott a teológiai eszmecsere, mintha a helsinki konferenciának tegnap lett volna vége.

Ha pedig azt vesszük figyelembe, hogy nemcsak a szorosan vett teológus-elmék foglalkoznak az emberrel és világával, hanem a téma a legkülönbélebb megfogalmazásokban szüntelenül napirenden van, akkor az időszerűséget nem vitatjuk többé.

Valóban elgondolkoztató az a gondolatcsokor, melyet a lelkészi kar nagy emberek tanításaként tükröül maga elék tarthat és hozzámérheti hitét, vélekedését az emberről és lehetőségeiről. Ilyeneket olvashatunk: „Az ember hivatása, hogy szeresse a szépet, kövesse a jót és cselekedje a legjobbat”. „Légy hű magadhoz, olyanokat alkoss, ne fogja a halál.” „Embernek lenni, csak embernek, semmi egyébnek, de annak épnék, egésznek.” (44) Elgondolkoztató, mert egy olyan emberképet tükröz, amely teljesen nélkülözi a realitásokat. Olyan feladatokat tűz ki, melyeket tökéletes emberek oldhatnak meg. Olyan világról álmodik, mely mindig csak a jövőben valósul meg, jelenidejűvé sohasem válik. A „vitát” nem is kell feltétlenül teológiai vonalra terelni. Ha ugyanis arra gondolunk, hogy milyen mértékben nő a válások száma, milyen mértékben nő az öngyilkosok száma, milyen mértékben nő az önpusztító italozásba „menekülő” száma, s hogy egyáltalán milyen mértékben érezzük világunkban megnövekedett feszültségek terheit, akkor el kell ismernünk, hogy vitát nem teológusok folytatnak csupán egymás között, hanem ezt a vitát világunk folytatja mivelünk.

Mindazok a kérdések tehát, amelyeket — joggal — „etikai problémaként” tartunk számon, világosan összefüggenek azzal az alapkérdéssel, ami Luther szívében is megfogalmazódott és a középkor világra is érvényes volt: „hogyan találok irgalmat és megigazulást”, vagyis hogyan rendeződik életem és hogyan találok meg helyemet az engem körülvevő világban? A kérdések lehetnek a legkülönbélebbek, de világos, hogy ma is ezt a rendeződést keresi az ember.

2. A megigazító hitről, mely Krisztus szolgálatának hálás elfogadása, nemcsak azt lehet elmondani, hogy „tevékeny valami”, hanem azt is, hogy felszabadító erő. Erre a felszabadító erőre van éppen szükségünk leginkább. Ha a magunk és ha a világunk tényleges helyzetére tekintünk, nem láthatunk mást, mint a korlátokat és nem is tapasztalhatunk mást, mint az erőtlenséget. Ezen nem az segít, ha magunkat, lehetőségeinket, világunkat jobb színben tüntetjük fel a valóságosnál. Ezzel csak magunkat csapnánk be.

„Evangélikus keresztyénként tudjuk, simul iustus et peccator, ugyanakkor vagyunk igazak és bűnösök, ez az a bélyeg, amit hordozunk, s amely jellemez minket halálunkig. Ezzel a lélekkel munkálkodva nem tévedünk valamiféle triumfáló, magasröptű érzésvilágba, hanem gyakorlat fáradozásba és szolgálatba lépünk.” (45)

A hit által való megigazulás tanítása azért jó és szükséges a mában, mert segít a reális emberkép kiformalásában, segít küldetésünk reális lehetőségeinek felmérésében abban a világban, amelyben élünk, és segít a konkrét feladatok tekintetében való tájékozódásnál is. Felszabadít — éppen a hitben, mely megköttözöttségekből emel ki az isten-gyermekség szabadságába — és megtölti helyes tartalommal életünket. Megerősít újra meg újra a reménységben, amikor a szolgálat nehézségeivel vívódunk. „Isten őrzi a teremtett világot és gondot visel róla; és Isten váltja meg Krisztusban, Szentlelkével a bűnbeesett teremtettséget. Isten mindkét világra vonatkozó munkájában fel akarja használni a kegyelemből megigazult bűnöst. Mi, evangélikus keresztyének, is benne állunk mindkét küldetésben.” (46)

ifj. Magassy Sándor

JEGYZETEK

1. AS II. (II.) 5. (Konkordiakönyv II. 13. lp.)
2. Friedenthal 538. lp.
3. Vö. Heussi 248—249. lp.
4. Vö. Karner: Isten igazsága 139—140. lp.
5. Nagy Gy.: A megigazulásról... 31—32. lp.
6. Vö. Róm 3,21.
7. Róm 3,24.
8. Róm 3,26.
9. Róm 2,6.
10. 1Kor 7,24.
11. Pröhle: Újszövetségi bevezetés jegyzet 150. lp.
12. Vö. Filem 14—17.
13. Vö. idb. Pröhle: A hit világa 49—50. lp.
14. Vö. Nagy Gy.: i. m. 96. lp.
15. Vö. Nagy Gy.: i. m. 90. lp.
16. Vö. 2Kor 13,5., Gal 61,4.
17. Deák 9. lp.
18. Gál: A könyvlatkozttatás... 12. lp.
19. Uo.
20. Gál: Örök élet reménye 112. lp.
21. Deák: 75—76. lp.
22. Virág 70—71. lp.
23. Uo.
24. Virág 72. lp.
25. Lutherlexikon 143. lp.
26. Lutherlexikon 60. lp.
27. Lutherlexikon 60., 157. lp.
28. Lutherlexikon 143., 144., 61. lp.
29. Lutherlexikon 143. lp.
30. Lutherlexikon 293. lp.
31. CA III és IV, Ap IV és XX. cikkek.
32. CA IV. 1. és III.
33. Vö. BS II. (1930) 159. lp.

34. Vö. 32. jz.
 35. NK II. 38—39., 43., 45.
 36. AS II. (I). 3—4.
 37. Ap IV. 128. — Vö. Jk 2,22.
 38. Ap IV. 99.
 39. Vö. Appel 242. lp.
 40. Niesel 112. lp.
 41. Bullinger: II. Helvét Hitvallás XVI. 1. 39. lp.
 42. Kálvin: Római levél 19. lp.
 43. LP 1963. 391. lp.
 44. LP 1981. 576. lp.
 45. Kortekanges, LP 1981. 527. lp.
 46. Nagy Gy.: LP uo. 528. lp

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Appel H.: Kurzgefasste Kirchengeschichte 1925.
 Bullinger H.: A II. Helvét Hitvallás 1941.
 Deák A.: Szt. Pál tanítása a megigazulásról 1942.
 Friedenthal R.: Luther élete és kora 1973.
 Gál F.: A kinyilatkoztatás fényében 1971.
 Gál F.: Az örök élet reménye 1974.
 Heussi K.: Kompendium 1928.
 Heussi K.: Hozzászólás — LP 1963. 385—409. lp.
 Kálvin J.: Római levél 1955.
 Kálvin J.: Kálvin és a kálvinizmus 1936.
 Karner K.: Isten igazsága 1942.
 Kortekanges P.: Mít jelent... LP 1981. 523—527. lp.
 Kortekanges P.: Konkordiakönyv I—II. 1957.
 Nagy Gy.: A megigazulásról... Jelzete 861.
 Nagy Gy.: Mít jelent... LP 1981. 527—530. lp.
 Niesel V.: Kálvin teológiája 1943.
 Pröhle K. (idb): A hit világa 1948.
 Pröhle K.: A Római levél magyarázata (jegyzet) 1959.
 Pröhle K.: Újszövetségi Bevezetés (jegyzet) 1959.
 Pröhle K.: Megigazulás ma LP 1981. 543—546. lp.
 Schlink E.: Bekennisschriften 1954.
 Schmoller A.: Handkonkordanz 1953.

Luther a munkáról

Luther A német nemzet keresztyén nemességéhez címzett iratában 1Mózes 3,17-nek meglehetősen szokatlan fordítását adja: „Átkozott legyen a föld, hogyha nem műveled; tövist és bogáncskórót teremjen az neked és arcod véréjtékével egyed kenyeredet.”

A fordítás helyessége természetesen vitatható. Ettől eltekintve híuen tükrözi Luthernak a munkával kapcsolatos alapszemléletét. Luther értelmezése szerint az ember bűne éppen azért hoz átkot a földre és a természetre, hogy az ember nem Isten eredeti szándékának megfelelően gondozza a földet és a természetet. Luther szemléletében az úgynevezett „kultur-parancs” megszegése teszi átkozottá, tövist és bogáncsot termővé a földet. Az idézett iratban éppen ezért fűzi 1Mózes 3,17-hez a következő megjegyzést: „Bizony, sok ország van pusztaságban és műveletlenül.”

Luther korántsem a földművelés hiányában vagy a mezőgazdasági munka fogyatékoságában látja a bajok gyökerét. Ő azt a szándékot veszi célba, amivel az ember a művelésre váró földhöz, — ma nyugodtan így mondhatjuk — a természethez közeledik. A bűn gyökerét abban látja, hogy az ember nem gondozója, hanem csupán haszonélvezője akar lenni a földnek, a természetnek. Mert a „kultur-parancs” értelmében az em-

ber Isten képét viselő gondviselője kéne hogy legyen a természetnek. Isten gondviselésének az ember munkálkodásán keresztül kéne érvényesülni a természetben. Luther felfogásában a munka eredeti, elsődleges célja tehát nem az ember szükségleteinek előállításá, hanem a természet gondozása. A reformátor a teremtést nem tekinti olyan értelemben perfektnek, mint pl. Madách Imre Az ember tragédiájában. A természetet nem tartja olyan automata szerkezetnek, melyet Isten egykor beprogramozott, és azóta a természetben minden gépiesen halad a maga kijelölt pályáján. Ha a természetnek van is egy bizonyos öntörvényű rendje, mégis állandóan igényli a külső beavatkozást. Miként a díszkert virágai is maguktól növekednek és fejlődnek, de azért még a kertésznek is akad bőven tennivalója. A kertész gondozó, szabályozó tevékenysége nélkül a díszkert rendezetlen volna és előbb-utóbb elvadulna. Ahogy a díszkert nem tudja ápolni és gondozni önmagát, ugyanígy a természet egésze sem. Isten éppen ezért teremtette az embert, hogy a „kertész” feladatát az ő képviselésében ellássa a földön. Ha a természet jelenlegi állapotában nem díszkerte, hanem rendezetlenül burjánzó dzsungelra emlékeztet, akkor Luther ezt az ember bűnének tulajdonítja. Mert az embert csak egyetlen szempont vezeti, amikor a természetet műveli: a saját szükséglete. Az ember a maga munkájával úgy avatkozik be a természetbe, hogy lehetőleg minél kevesebb verejtékkel, minél kényelmesebb úton jusson hozzá szükségleteihez. Hasonlattan élve, olyan ez, mintha a díszkert öre kizárólag csak a kert valamelyik zugában, a saját étkezési céljait szolgáló zöldséges ágyat gondozná, minden mást elhanyagolva. Az ember éppen azzal válik átokká a természet számára, hogy munkálkodásával kizárólag a saját céljaira akarja kiaknázni a természetet.

Isten arról is gondoskodott, hogy az ember ezt ne tehesse büntetlennül. Ezért maga Isten is megátkozta a természetet az ember bűne miatt: ennek következtében maga a természet is mintegy ellenségévé vált az embernek, újabb meg újabb akadályokat gördítve tevékenysége elé. Úgy is lehet mondani, hogy Isten bizonyos fokú védekezési képességgel ruházta fel a természetet az ember garázdasága ellen. Ezt az összefüggést Luther a Geneziszről szóló előadásaiiban emeli ki.

Luther tehát az *ember munkavégzésének* Istentől rendelt, elsőrendű célját a természet gondozásában látja, aminek béréként Isten bőségesen részesíti az embert a megélhetéséhez szükséges javakból, vagyis munkája gyümölcséből. A bűn lényege tehát az, hogy az ember a bér megszerzését tekinti munkavégzése kizárólagos céljának, és nem a rábízott feladat elvégzését. Az ember csak azért akar dolgozni, mert megélhetése biztosításához szüksége van munkája bérére. Csak azért műveli a földet, mert szüksége van a föld termésére, és nem azért, mert a föld maga igényli, hogy műveljék. Elsődleges szemponttá lett a földműves munka Istentől kapott „bére”, a termés biztosítása. Hogy ennek milyen súlyos következményei vannak, azt Luther a maga korában még nem is mérhette fel igazán. Őt még nem a fenyegető következmények kényszerítették annak belátására, hogy a munka célját a bér megszerzésében látó szemlélet az bűn, mert ellenkezik Isten teremtési rendjével. Őt teológiai megfontolások vezették, de a 20. század embere már gyakorlatban tapasztalhatja, hogy ez a szemlélet mennyire megbosszulja magát. Ma már nyilvánvaló, hogy ez a természetcentrikus földművelés milyen káros visszahatással van a természetre. Amikor a minél nagyobb termés biztosítása érdekében az ember nem válogat az eszközökben, nem gondolja

meg, hogy egy-egy mérgező vegyi anyag mezőgazdasági felhasználása a pillanatnyi bő termés biztosításán túl milyen hatással van a természet egészére, akkor az ember súlyosan vétkezik a „kultur-parancs” ellen; — és hogy ezt nem teheti büntetlenül, az ma már azok előtt is nyilvánvaló, akik nem hisznek abban, hogy az ószövetségi kultur-parancs isteni kinyilatkoztatás, és nem egyszerűen csak bölcs emberek megfigyelésén alapul.

Nemcsak a mezőgazdasági munkára, hanem általában, minden emberi munkavégzésre érvényes az, hogy a „bércentrikus” munkavégzésnek negatív visszahatásai vannak. Hiszen valamilyen módon minden emberi tevékenység érinti a természetet, beavatkozást jelent a természet körforgásába. Amikor a tevékenységből származó pillanatnyi haszon a döntő szempont, akkor mindig mellékessé válik, hogy az adott emberi tevékenység milyen változásokat idéz elő a természetben. Korkban éppen azért egyre aggasztóbb a kérdés, hogy hol az a határ, melyen túl a természet önvédelmi rendszere felmondja a szolgálatot, és a természet nem lesz képes többé megvédeni magát az ember rablógazdálkodásának következményeitől. Ezért egészen bizonyosak lehetünk, hogy *Luther ma kérdőre von minket: Értjük-e Isten „kultur-parancsának” a lényegét?* Hiszük-e, hogyha a természet megbomlott egyensúlyának helyreállítását és állandó fenntartását, vagyis az ember Istentől kapott megbízatásának teljesítését tekintenek munkavégzésük elsődleges céljának legalább a keresztyén emberek, a munkavégzés Istentől származó bére és jutalma, a bőséges termés akkor is meglenne, mert a természet nem lenne háládatlan azokhoz, akik Isten gyermekeiként, a természetet nem kizsákmányolva, nem rongálva, hanem a természet sajátos érdekeit is szem előtt tartva, a természet iránt irtalmas magatartást tanúsítva munkálkodnak a világban? *Luther ma kétségtelenül kérdőre von minket: Hol vannak azok a keresztyének, akik irtalmas kézzel bánnak a természet javaival? Hol vannak Istennek azok a gyermekei, akiknek megjelését „sóvárogva várja a teremtet világ”? És miért van az, hogy földünknek a magát keresztyénnek mondó, de legalábbis keresztyén kultur-háttérrel rendelkező népei hozták létre azt a civilizációt, melyben leginkább érvényesül a bércentrikusság, legkevésbé törődnek azzal, hogy az emberi tevékenység miként hat vissza a természetre? Mi a magyarázata annak az ellentmondásnak, hogy Isten kultur-parancsát éppen a keresztyén kultúrkörhöz tartozó országok ipari és mezőgazdasági tevékenysége hagyja figyelmen kívül? És ha Luther ma élne, ugyanígy megkérdézné a keresztyén világ tudósait is: megértik-e, hogy a természet „karbantartása” elsősorban az ő feladatuk? Az ő feladatuk öröködni azon, hogy egy-egy új eszköz vagy eljárás bevezetése a termelő munkába, a termelés korszerűsítésén túl, hogyan illeszkedik bele a természet egészének a körforgásába? Miért van az, hogy keresztyén tudósok is gyakran válnak haszon-centrikussá, csupán azzal törődve, hogy újításuk vagy találmányuk mennyire teszi gazdaságosabbá a termelést, mennyire növeli az ő részesedésüket a nyereségből?*

A kultur-parancs megszegését Luther már a saját korában olyan súlyosnak találta, hogy az utolsó ítélet közelségére következtetett belőle. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen a munka bércentrikussá válásából egyenesen következik a társadalom erkölcsi romlása is. Hiszen ha a munka egyetlen célja a haszon, akkor ebből egyrészt az következik, hogy egy sor erkölcsileg elítélendő tevékenység is törvényesen elismert, kenyérkereső munkának minősül. Így lesznek sokak „munkahelyévé” pl. a

nyilvánosházak. Másrészt viszont sokak életében a könnyen szerzett haszon elköltése válik életcélá Isten „kultur-parancsának” betöltése helyett. „Következik az evással és ivással való visszaélés, amiről mi németek, mint egy különös hibánkról, messzeföldön híresek vagyunk s melyen a prédikálás már nem segít, úgy elharapódzott és elhatalmasodott. A vagyonbeli kár a legkevesebb volna, ha vele nem járnának az efféle bűnök, mint gyilkosság, házasságtörés, lopás, Isten gyalázása és mindenféle erkölcstelenség. Itt a világi hatóságnak is kellene valamit tennie, különben úgy járunk, mint Krisztus mondja, hogy beáll az utolsó ítélet, mint egy rejtett hurok, mikor isznak és esznek, párosodnak és bujálkodnak, vetnek és ültetnek, vesznek és eladnak, miként most történik és oly nagy mértékben, hogy én valóban hiszem: küszöb előtt az utolsó ítélet, bárha arra legkevésbé gondolnak. Végre nem siralmas dolog-e az, hogy mi keresztények megtúrjuk körünkben a nyilvános bordélyházakat, holott mi mindnyájan tiszta életre kereszteltettünk meg?...” Így beszél Luther A német nemzet keresztény nemességéhez címzett iratban, közvetlenül azután, hogy 1Mózes 3,17-et idézte: „Átkozott legyen a föld, hogyha nem műveled...”

Luther világvége várása eltúlzottnak bizonyult, mégis híven tanúsítja, hogy a reformátor milyen rettenetesen komolyan vette Isten kultur-parancsának megszegését egy keresztény társadalomban.

Luther tehát kétségtelenül úgy gondolkodik a munkáról, hogy az az ember Istentől kapott feladata, mégpedig a természet, a teremtett világ, az ember környezetének „karbantartására”. Minden Isten akaratával összhangban álló emberi tevékenységnek megvan a maga helye a teremtett világ rendjében. Ha az ember ezeket a feladatokat nem végzi el, akkor helyükön hiány, új keletkezik a természet körforgásában, és minél inkább nő az ilyen betöltetlen hézagok száma, annál több zavar keltekezik a természet gépezetének működésében. Ebben az összefüggésben kell a mi korunkban különösen is hangsúlyozni, hogy a munka bércenrikus szemlélete ellenkezik Isten teremtő akaratával. Még ennél is élesebben ellenkezik Isten szándékával az ún. „fogyasztói társadalmakban” elterjedt életszemlélet, miszerint az élet értelme a munkával szerzett bér elköltésében keresendő. Ez az első dolog, amit Luther segítségével ma fel kell ismernünk.

Méltó a munkás e maga jutalmára.

Végzetesen félreértenék mindezt, ha ebből azt a következtetést vonnánk le, hogy Luther vitatja a munkabér jogosságát. Mert amikor Luther azt mondja, hogy a munkabér és a bér elköltése nem életcél, mert az életcél maga a munka! — akkor ezzel egy lélegzetre azt is mondja, hogy mégiscsak a *becsületos munkával szerzett bér az egyetlen jogos alapja a munkaképes ember megélhetésének.* Ez legalább annyira fontos megállapítás, mint az előbbieket. Ezért támadja Luther az imént idézett művében oly hevesen az uzorakamatot. Hiszen ez olyan haszon, ami mögött nincs semmi munkavégzés. Az uzorakamat olyan haszonszerzési mód, mely „képe és jele annak, hogy a világ súlyos bűnei miatt el van adva az Ördögnek... Valóban, ezzel kapcsolatban a Fuggereknek és a velük egyszerű társaságoknak is zabolát kellene tenni a szájukra. Hogyan is lehetne isteni és jogos dolog, hogy egy ember élete alatt annyi fejedelmi kincs gyűljön egy rakásra? Nem érték a számításhoz. De azt fel nem foghatom, hogyan lehet száz forinttal egy esztendő alatt huszat, sőt, egy forinttal egy másikat szerezni...” És Luther nyomatékkal hangsúlyozza,

hogy itt kifejezetten a pénzzel szerzett pénzről, és nem a földművelésből, állattenyésztésből származó haszonról beszél, amit tisztességes kezek között bátran lehet Isten áldásának mondani az ember munkáján. Ezzel szemben a hitelüzleteket „az Ördög eszelte ki...”, és ezért ínt Luther mindenkit: „lássá meg ki-ki maga gyermekei és örökösei e remét, amely immár nem is küszöbe előtt, hanem bent a házban tombol, és legyenek rajta császár, fejedelmek, urak és városok, hogy ez üzlet minél hamarabb pusztuljon és ezentúl tilos legyen...” Így tiltakozik Luther a német nemzet keresztyén nemességéhez írt könyvében az ellen a folyamat ellen, melyet ma eredeti tőkefelhalmozódnak nevezünk. Ugyanígy ítéli el Luther az árdrágító piaci kofákat is, akik áruik értékét nem a termelési költségek, a befektetett munka értéke alapján határozzák meg, hanem visszaélve a kereslet—kínálat törvényeivel, olyan magasra srófolják az árat, amennyire csak lehetséges ahhoz, hogy árujuk eladható maradjon.

Luther követeli, hogy törvénnyel szabályozzák a piacra kerülő termékek árát, féket vetve ezzel a munka nélküli haszonszerzésnek. Ezzel kétségtelenül kezdeti stádiumában, csírájában támadja a szabadversenyes kapitalizmust, mint olyan termelési módot, mely lehetőséget biztosít a munka nélkül való haszonszerzésre. De nemcsak bírálatot gyakorol, hanem az államhatalom felelősségére is rámutat: „Viszont ha igazi, rendezett vezetést volna az országban, hamar meg lehetne gátolni és meg lehetne törni ezt az önkényeskedést. Így történt egykor a rómaiaknál is: nyomban üstökön ragadták az ilyeneket, másoknak is elrettentő példaül. Így járnak majd mindazok is, akik a nyilvános és szabad piacot nyüzötérré és rablóbarlanggá teszik, ahol naponta uszorázzák a szegényt, fokozzák a terheket és a drágaságot és mindenki kénye-kedve szerint használja ki a piacot, ráadásul úgy kérkedik és gögösködik, mintha joga és hatalma volna árúját olyan drágán adni, ahogyan neki tetszik; és mintha senkinek sem volna beleszólása.” (Nagy Káté, 7. parancsolat magyarázata.)

Az eddig elmondottak esetleg azt a benyomást kelthetik, mintha Luther a munkát klerikalizálná. Valójában ennek épp az ellenkezőjéről van szó. Igaz, hogy Ő a munkát Isten „kultur-parancsára” vezeti vissza, de ezzel nem állítja, hogy jó, hasznos és becsületes munkát csak keresztyén ember végezhet. Hiszen a „kultur-parancs” nem a keresztyéneknek szól csupán, hanem minden embernek, az egész emberiségnek. A munka célja, — mint ahogy a munka öröme is, — magában a munkában van, — erre a felismerésre mindenki eljuthat. Hogy minden tisztességes emberi munkának helye és funkciója van a természet nagy egészének körforgásában is, — erre a felismerésre is el lehet jutni az Őszövetség ismerete nélkül, sőt, istenhit nélkül is. Következésképpen a kultur-parancsnak is bárki eleget tehet. Olyan ember is eleget tehet, aki nem tudja, hogy ez Isten parancsolata. Itt nem hitkérdésről, nem is az üdvösség kérdéséről, hanem az ember evilági feladatáról van szó. És ezt a feladatot a nem keresztyének, az Istenben nem hívő emberek is felismerhetik. Az más kérdés, hogy a keresztyéneket Isten színe előtt külön felelősség terheli a munkával kapcsolatban, mert ők tudnak róla, hogy itt isteni parancsolatról van szó. Tehát szó sincsen arról, hogy a becsületes, a közvetlen hasznosság kérdésén túllátó, a természet nagyobb összefüggéseit is szem előtt tartó munkavégzés keresztyén privilégium lenne. Itt csak arról van szó, hogy a keresztyének nemcsak emberségüknél fogva, hanem istenhitüknél fogva is kötelezve vannak az ilyen indítású munkavégzés-

re. Sőt, még ahhoz sincs szükség istenhitre, hogy valaki azt az összefüggést belássa, hogy embertársai mennyire rá vannak utalva az ő becsületes munkájára, és viszont: ő mennyire nem élhet mások munkája nélkül. Nem kell hívőnek lenni ahhoz, hogy valaki felismerje munkájának nemcsak a természeti, hanem a társadalmi környezetre gyakorolt hatását. Nincs itt olyasmiről szó, mintha a keresztyéneknek a világban való tevékenykedés, a munkavégzés területén valamiféle speciális többletük lenne, vagy mintha munkájuk eredményében valamilyen többletnek kéne mutatkoznia. Még Rm 8 idézett részének sincsen ilyen jelentése. Ott is csupán arról van szó, hogy a természet elsősorban Isten gyermekeitől várhatja el az irgalmas bánásmódot, hiszen Isten gyermekei maguk is az irgalmasság gyermekei, Istennek a goltjai kereszten megmutatott irgalma szülte őket. Annál nagyobb botrány, amikor a természet éppen az ő kezüktől szenved el a legtöbb kíméletlenséget, a legtöbb irgalmatlanságot. Ugyanakkor nem kell hívő keresztyénnek lenni ahhoz, hogy valaki szeresse a természetet és felismerje, hogy a természet irgalmas bánásmódot igényel. Éppen ezért olyan megszégyenítő a keresztyénségre nézve, amikor pl. hindu emberek több érzékről tanúskodnak a természettel való irgalmas bánásra. Luther ezt a kérdést Isten gondviselésének fényében vizsgálja. Rámutat, hogy Isten embereket használ föl gondviselő munkája eszközeül.

Isten az egyik ember munkájával gondoskodik a másik ember szükségleteiről. Gyakran még az emberek bűnét is felhasználja erre a célra: hiszen a hiúság pl. bűn, de ha egy orvos csupán hírnevét féltve, tehát merő hiúságból operál kínos precizitással, egyébként a kése alatt fekvő beteggel mit sem törődik, csupán a saját orvosi hírneve érdekében küzd minden erővel a megmentésért, — a felgyógyult beteg mégis Isten gondviselésében részesült ennek a hiú orvosnak a munkája nyomán. Ugyanígy az ateista orvos is, — tudtán kívül — Isten munkatársa és gondviselésének eszköze, amikor gyógyító munkát végez. És ha jól érti a szakmáját, akkor jobb munkatársa Istennek, jobb eszköze a Gondviselésnek, mint az a hívő orvos, aki esetleg gyengébb felkészültségű. Mert Isten az ő gondviselő munkájában nem a hitünket, hanem a munkánkat, a szakértelmünket akarja eszközül használni. Isten az ő megváltó, üdvözítő munkájában igényli a hitünket, — és micsoda visszás dolog, hogy mi meg gyakran éppen ezen a területen akarunk a saját munkánk eredményére, a saját fáradozásunk gyümölcserére építeni. Isten üdvözítő munkája, annak elfogadása, egyedül csak hitet igényel, — ez Luther alapvető reformátori felismerése. A „*kultúr-parancs*” viszont munkára kötelez ebben a világban, és betöltése nem üdvösséget, hanem a jól végzett munka megérdemelt örömét és *evilági jutalmát* ígéri: a jó megélhetés lehetőségét. És ez is hozzátartozik Luther reformátori felismeréséhez! Vagyis Luther éppen azért volt reformátor, hogy újra helyezte a dolgokat: világosan megmutatta, hogy mi szükséges az üdvösséghez, és mi az, ami viszont a földi élet jó rendjéhez szükséges. Luther reformátori öröksége erre a helyes különbségtételre tanít ma is, egy olyan korban, amikor elsősorban a felekezetek közti dialógusban lenne nagy szükség az üdvösség és a gondviselés területére tartozó kérdések közti világos különbségtételre.

Keresztyének értékteremtő munkája.

Értékteremtő erő-e az egyház a társadalomban, — vetődik fel a kérdés. Ismét Luther kettős kormányzásról vallott nézetére szeretnék hivatkozni. Isten az egyházon keresztül lelki birodalmát kormányozza Isten

az egyházban, Szentlelke által, üdvösségre szüli újjá az ő gyermekeit. Az egyháznak örökkévaló értékét teremtő szolgálata van, ezek az értékek: üdvösség, békesség, szeretet, öröm, hűség, tisztaság stb. világi mértékkel nem mérhetőek, anyagi értékük nem határozható meg. Ezek ugyan felbecsülhetetlen értékek a hívő ember életében, — de nem társadalmi értékek.

De az egyház tagjai, a hívők, — mint emberek — tagjai a társadalomnak is, mégpedig munkát végző, értékeket előállító, dolgozó tagjai. Mert társadalmi érték, éppen úgy, mint minden megfogható, anyagiakban mérhető érték mindig csak munkavégzés nyomán keletkezik. A munkavégzés pedig nem lelki, hanem világi ügy, akkor is, ha az értéketermelő munkát az egyház szervezetéhez tartozó ember végzi. Az általa létrehozott értékeket nem az egyház teremti. Így az egyház, mint intézmény tulajdonát képező értékeket sem az egyház hozta létre. A Károli-Biblia például nem az egyház produktuma, hanem Károli Gáspár felbecsülhetetlen értékű munkájának eredménye. De bibliafordítást nem hívő nyelvészek is készíthetnek, és ez semmit sem von le munkájuk értékéből. Ugyanígy ateista festő is festhet oltárképet. Az egyház emberformáló erő. Meggyőződésünk hogy az egyház által formált emberek a társadalom tagjaiként sem inproduktív tényezők. A társadalom tagjaiként képesek a társadalom számára értéket előállítani. És amikor hívő emberek az egyház használatára állítanak elő értéket, akkor is a társadalom számára dolgozik: hiszen az intézményes egyház, a gyülekezet is egyben társadalmi képlet. A gyülekezet nemcsak lelki jelenség, hanem egyben speciális társadalmi alakzat is. Ami a gyülekezet használatában értéknek bizonyul, az egyben társadalmi érték is, függetlenül attól, hogy ki állította elő. Másrészt viszont a gyülekezet, az egyház, nem mint lelki valóság, hanem mint társadalmi alakzat, olyan embereket foglal magában, akik külön-külön is, akár pedig együttesen, szervezett formában, társadalmi értéket képesek előállítani. Nem lelki többlettükkel, nem lelki értékeik miatt, hanem két kezük munkájával, illetve szellemi alkotóerejükkel. Mert bár a társadalmi értékek előállításához nincsen szükség a Szentlélek adományaira, — ezek az üdvösséghez szükségesek, — de a Szentlélek adományával rendelkező emberek is állíthatnak elő társadalmi értékeket két kezük, illetve értelmük alkotóerejével. Hiba lenne, ha a keresztyének azt gondolnák, hogy őket a lelki értékek teszik mindenki másnál alkalmasabbá társadalmi értékek előállítására. A lelki értékek nem játszanak szerepet a társadalmi érték létrehozásában. Ahogy szerepet nem játszanak benne, ugyanúgy akadályai sem lehetnek. Ezért az is hiba lenne, ha a társadalom tekintene úgy az egyházra, mint a hívő emberek közösségére, vagy az egyes hívő emberre, hogy ők a hitük miatt kevésbé képesek társadalmi érték létrehozására, mint a nemhívők. A társadalmi érték létrehozása szempontjából közömbös dolog, — Luther kifejezésével: adiaforon, — hogy valaki tagja-e az egyház közösségének. Ha viszont az egyház földi valóságát, mint társadalmi jelenséget vizsgáljuk, akkor azt kell mondanunk, hogy az egyház éppen úgy képes társadalmi értékeket létrehozni, mint bármelyik más társadalmi alakzat. Ugyanezt mondhatjuk el a hívő emberről egyénileg is, ha egyszer mint Isten lelki birodalmának polgárát, másodszor pedig mint a földi társadalom tagját vizsgáljuk.

Véghelyi Antal

Luther és a diakónia

A keresztyén egyház történetének egyik szembevetendő vonása, hogy benne mindig *a legszorosabb összefüggés van az igeszolgálat és a szeretetszolgálat között*. Így is mondhatnánk: az igehirdetés és a diakónia ikertestvérek.

Hadd illusztráljam tételtem az egyház történetéből vett néhány példával, nagy igehirdetők prédikációinak egy-egy rövid részletével.

Chrysostomos (Aranyászú Szent János) ezt mondta: „Légy a szükségset szenvedők számára olyan, mint az Isten... adj élelmiszert, használt ruhát, gyógyszert, kösd be a sebeket... Ha a betegek közötti szolgálatot visszataszítónak találod, légy bátor a hitben!”

Nazianzi Gergely igehirdetéseiből ránk maradtak ezek a sorok: „A betegségtől gyötörtek és a szűk konyhába vagy szögletbe zártak reánk várnak, mint irgalmasakra és a szegények barátaira...”

Augustinus így prédikált egyik húsvét reggelén: „Krisztus a mennyben van, de a szegény felebarát a földön. Neki adjatok kenyeret! Így ünnepeljétek a feltámadást!”

Clairvauxi Bernát így szólt: „Az Úr Krisztus nem azt mondta, hogy boldogok, akik irgalmasan beszélnek, hanem akik valóban irgalmasok!”

Luther így tanított igehirdetéseiben: „A megigazult, hívó ember irgalmas, mint az Istene. Szívesen ad és szívesen segít felebarátján... Együttérez vele, ami azt jelenti, hogy felveszi gondját-baját. Nem azok a jócselekedeteink, amiket Istennel, hanem amit embertársainkkal teszünk.”

Bőven hozhatnék példákat Lőhe, Blumhardt, Bodelschwing, Fliedner vagy Schweitzer Albert életéből, igehirdetéseiknek és diakóniai munkájuknak történetéből annak illusztrálására, hogy az ige- és szeretetszolgálat elválaszthatatlan egymástól.

Ugyancsak jellemző vonása az egyháztörténetnek — benne az evangélikus diakónia történetének —, hogy *az igehirdetéstől megérintett keresztyének diakóniai lelkülete meglepően gazdag gyümölcsöket termett*. Hadd hozzak fel e tétel igazolására is néhány példát.

Ókori feljegyzésekből tudjuk, hogy a bizánci gyülekezet napi 1500 özeget és árvát látott el élelmiszerral egy nagy inség idején. Karthago keresztyénei püspökük buzdító szavára több, mint 14 000 aranyat adtak össze, hogy hadifoglyaikat kiszabadíthassák. Cyprianus püspök ezeket írta a numídiai gyülekezetnek: „Atyánkfiai fogságát úgy tekintjük, mint ha magunk volnánk fogságban. Nem csupán a szeretet, hanem a hit kötelessége is ösztönöz arra, hogy testvéreinket kiváltsuk. Ezért mindenki gyorsan, szívesen és bőkezűen hozta el pénzádományát testvéreink számára. Köszönjük, hogy részt vehettünk nyomorúságotokban”.

Hazai egyháztörténetünk is arról tanúskodik, hogy ahol az élő ige megszólalt és cselekvésre indította a híveket, ott a diakóniai munka gazdag gyümölcsöket termett. Gondoljunk Melius debreceni ispotályára, Sartorius Szabó János nemescsói árvaházára és evangélikus múltunk sok, még részben feltáratlan emlékére.

Térjünk közelebb témánkhoz. A *lutheri reformáció kezdetén* az egyház szeretetszolgálatát a középkori szerzetesrendek karitatív munkája jellemezte. A kolostori „infirmaria” a gyengélkedő, beteg rendtagok ápolását szolgálta, a „hospitale” azaz ispotályban ellenszolgáltatással, a „szegénykórházban” ellenszolgáltatás nélkül gondozták a betegeket.

Német területen különösen intenzív diakóniai munkát folytattak a harmadrendnek számító Beginák, valamint a Közös Élet Testvérei nevű laikus közösség. Luther 15 éves korában Magdeburgban az ő általuk fenntartott iskolát látogatta.

Luther Márton a diakóniát kiemelte a kolostorok karitatív intézményeinek kereteiből és az elesettek felemelését a gyülekezetek feladatává tette.

A kolostorok feloszlatásával egyidőben Wittenbergben is megszűntek a rendi isptályok és agg-menhelyek. Luther már a vártemplom kapuján kiszögeezett 95 tételében az egyház tagjait — nem pedig a szerzeteseket — szólítja fel a könyörületesség cselekedetére. A 43. tételében azt mondja, hogy fel kell világosítani a keresztyéneket: aki a szegénynek alamizsnát ad, vagy a szűkölködőt megsegíti, jobb dolgot cselekszik, mint ha búcsút vásárol. Mert — folytatja — a szeretet munkája által gyarapszik a szeretet és az ember jobba lesz... Azután felvilágosítja a keresztyéneket, hogy aki felebarátait nyomorogni látja, s ennek ellenére búcsúcédulát vásárol, az magára zúdítja Isten haragját.

Ugyanezek a gondolatok, más-más formában előfordulnak az 1521-ben írt könyveiben, főleg az Egyház babiloni fogságáról és a Jócselekedetéről írt műveiben. Ezekben többször kifejezésre juttatja, hogy Jézus követése nem a szerzetesi elvonultságban, hanem a másik ember megsegítésében valósul meg. Mivel — mondja — nincs alacsonyabb és magasabb hivatás, a mennyhez nem a kolostorok révén kerülünk közel, hanem a másik ember szeretete és szolgálata révén.

Leginkább persze *prédikációi* tükrözik diakóniai meggyőződését. Amikor egy Szentháromság ünnepe utáni 13. vasárnapon az irgalmas samaritánus példázatáról szólt, többek között azt fejtegette, hogy nehéz Isten teljes szívünkéből, felebarátainkat pedig magunkhoz hasonlóan szeretni. Ezt megtenni — mondta — nem is tudjuk, „hacsak az Úr Krisztus és az Ő evangéliuma által a Szentlélek tanyát nem üt a szívünkben. Mert könnyű azt mondani: *szeretem az Istent, hisz nem kell neki asztalt teríteni.* Ám ha személyesen megjelenne köztünk, majd meglátnánk, ki szereti őt valóban és ki kész érte áldozatot hozni. Mert Istent szeretni annyi, mint a felebarátot szeretni... Azért azt mondja Isten: ha engem szeretni akarsz, szeresd szüleidet, gyermekeidet, férjedet, feleségedet, uraidat, egyszóval szeresd felebarátaidat, mert ezt követelem én tőled... Ne keress engem Rómában: megtalálsz engem otthon is feleséged, gyermekeid vagy felsőbbséged körében, a szomszéd házban, az utcán, a piacon, mindenütt! Itt cselekedd, amit barátság, szívesség, szeretet és szolgálatkészség tekintetében másokkal tehetsz, s úgy veszem, mintha énvelem tetted volna...”

Egyik 1553 őszén elmondott prédikációjában így szólt Luther: „Aki elmegy a felebarátja mellett, az Isten mellett is elmegy”. Egy Erfurtban tartott ígéhirdetésben pedig ezt mondta: „Az egész keresztyén élet nem más, mint az Istenben való *hit* és a felebaráton való *segítés*. Ezt tanítja az egész evangélium”.

A „szeretet által munkálkodó hitre” Luther szerint a feltámadott Úr tanítja meg övéit. Arra ugyanis, hogy *Jézus nemcsak az igében és a szentségekben, hanem sokszor embertársainkban is közeledik hozzánk*. Ezért kell nekünk is „egymás Krisztusává” lennünk, segítő, szolgáló, önzetlen felebarátokként.

Hogyan történik ez? Engedjük, hogy a feleletet maga a nagy reformátor adja meg számunkra. Tanítását, válaszát négy gondolat körben foglalhatjuk össze.

Könyörületes szívvel! „Az Úr — mondja Luther — három részre bontja fel számunkra az ő irgalmasságát, hogy megértsük, miként kell azt felebarátainknak nyújtanunk. Először arra tanít, hogy ne ítélkezzünk és ne vessünk meg senkit. Másodszor arra, hogy bocsássunk meg azoknak, akik vétkeztek ellenünk. Harmadszor, hogy siessünk segítségére azoknak, akik arra rászorulnak. Mindennek pedig tiszta szívből kell történnie, és pedig személyválogatás nélkül. Mert végzetes tévedés volna csak annak kívánni a jót, aki nekünk is jót kíván, csak azokkal jót tenni, aki velünk is azt teszi, vagy kárt okozni annak, aki nekünk kárt okozott!”

Testvériesen! „Testvérnek lenni — mondja Luther másutt — annyit jelent, hogy a keresztyének ne tegyenek egymás között különbséget. Hiszen nézzed: mindnyájunknak ugyanaz a Krisztusunk van, egy a keresztségünk, egy a hitünk, egy a kincsünk, hát hogyan lehetnék én jobb, mint te? Nekem is az van, ami neked, s én éppoly gazdag vagyok, mint te. Ugyanaz a kincsünk, akkor is, ha azt az egyikünk azt talán arany tokba, s a másik egyszerű keszkenőbe tette. Mivel tehát mindnyájan részesültünk Krisztus kegyelmében és az ő lelki javaiban, ezért együtt akarunk élni jóban-rosszban, s egymást mindenben testvériesen segíteni akarjuk.”

Önzetlenül! „A világ úgy ad, hogy amit a jobb keze nyújt, azt a bal keze visszaveszi. Olyan ez, mint a gyermekek adok-veszek játéka. Adunk, de sokszor tízszer annyit kérünk érte. Úgy, mint aki egy pohár vizet ad, de érte egy hordó bort kér. A világ úgy ad nekünk valamit, hogy érte minden pénzértéknél nagyobb hódolatot kér cserébe. Azt akarja, hogy cserébe azért, amit ő nyújt, add oda neki testedet, lelket, sőt Istenedet is. Mi nem ezt tanultuk a Krisztustól. Ő megtanított arra, hogy még életünket is önzetlenül adjuk oda a másikért.”

Segítőkésszen! „Ha ég a ház — mondja Luther szemléletesen — szaladj oda és oltsd te is. Ha vizesárokba esik valaki, ne menj el mellette részvétlenül, hanem fuss oda és segíts, ahogy tudsz. Az éhezőnek adj ételt, a szomjazónak italt. Ne gondold, hogy ezzel szegényebb leszel, sőt inkább sokkal gazdagabb. Az a szegény, aki nem akar segíteni a másikon”.

Vizsgáljuk meg végül, melyek voltak Luther diakóniai tanításának *belső rugói és hogyan tehetjük azokat ma a sajátunkká?*

Az első, amire fel kell figyelnünk: rendkívül *bensőséges imaélete*. Fr. Heiler megállapítása szerint „Luther nemcsak mint reformátor, hanem mint imádkozó is új korszakot nyitott a keresztyénségben.” Worsban pl. a császár és az egész világ előtti bátor kiállását megelőzően így imádkozott: „Ó Isten, Istenem, én Istenem, állj mellém minden világ, és okosság ellenében, tedd meg ezt, meg kell tenned, Neked magadnak, hiszen itt nem az én dolgomról, hanem a tiedről van szó, nekem itt a magam személyéért semmi tennivalóm, e világ nagy uraival... ám a tied a nagy ügy Uram, a Te igaz és örök ügyed. Állj mellém, te hű és örök Isten, senki fiára én nem hagyatkozom... Ó Isten, Isten, nem hallasz? meghaltál én Istenem?... Nem! Te nem halhatsz meg, csak elrejtőztél. Erre választottál ki?... Állj hát mellém Jézus Krisztusnak, szeretett Fiadnak a nevében, aki védelmem és oltalmam legyen, erős váram, Szent Lelked ereje és erőssége által.”

E rendkívüli erejű, Istenével csaknem perlekedő, az ő ügyéért harcoló reformátor belső lelkivilágába engednek bepillantást ezek a megrendítő szavak. Hasonló feljegyzésünk van 1530-ból, amikor Coburg várában társa, Veit Dietrich észrevétlenül fültnője volt a csaknem „ eget rengető ” imádságainak, mintegy közbenjárásként reformátor társai akkori ágostai kiállásának sikeréért. Dietrich ezeket írta erről Melancthonnak: „Nap el nem múlik úgy, hogy legkevesebb három órányit — méghozzá a munkára legalkalmasabbat — ne az imádkozásra fordítaná. Egyszer azt észleltem, hogy imádkozását hallom. Istenem micsoda lelki erő, micsoda hitbéli erő volt ezekben a szavakban! Az a tisztelet, amellyel ő valamit kér, mutatja, hogy tudja: Istennel beszél. Reménysege és hite alkodik arról, hogy itt az Atya és egy barátja váltanak egymással szót. Ezt mondta: Tudom, hogy Atyánk és Istennünk vagy. Ezért biztos vagyok abban, hogy gyermekeid üldözőinek véget fogsz vetni. Ha ezt nem teszed, velünk kerülsz ugyanilyen bajba. Neked kell oltalmat adnod.” Efféle szavakkal hallottam akkor távol állva fennhangon imádkozni. Nekem is lángra lobbant a szívem, amikor ennyire bizalmasan, komolyan és tisztelettel beszélt Istennel, és ima közben úgy hivatkozott sorra a zsoltárok ígéreteire, mint aki biztos abban, hogy minden, amit kér, meglesz.”

Luther diakóniai hozzáállásának másik titka a *megigazulás tanából folyó felszabadultsága* volt. „Ha nem kell küzdenem saját üdvömért, felszabadulok a Másik szolgálatára” — mondta. Több iratában fejtette ki, hogy Istennek Krisztusban üdvösséget adó műve (opus, Alleinwirk-samkeit) kötelezi a keresztyéneket a másokkal való co-operációra (Zusammenwirken). A Solus Christus elve szolidaritásra kötelez bennünket a másik emberrel. A teremtmény — mondja Luther — nemcsak választott edény (Gefäss), amelybe Isten behelyezi ajándékait, hanem eszköz, szerszám is (Werkzeug), amellyel munkatársainvá válunk. Hacsak edényei lennénk Istennek, akkor alvó lenne a lelkiismeretünk, mivel eszközei vagyunk, éber lelkiismeretet kíván tőlünk.

Azt is gyakran hangoztatta, hogy Isten az üdvösséget számunkra Krisztusban „sine nobis — propter Christum” szerezte meg, de a másik ember javát nem nélkülünk, hanem „per nos” akarja véghezvinni. Az első a hitnek, ez utóbbi pedig a szeretetnek az erővonala. Super omnia caritas hangoztatja Luther, mert szeretet nélkül még a jó ügy rosszra válik.

Luther diakóniai tanítása tehát a hit és a szeretet elválaszthatatlanságára és annak a páli igazságnak az újra felfedezésére tanít, hogy Isten munkatársai vagyunk, akik hitben mindenek uraként, de szeretetben mindenek szolgájaként akkor élünk Krisztusban, ha a másik emberért élünk.

Dr. Fabiny Tibor

Mit kereshetünk és várhatunk az evangéliumtól?

A kérdés az után kutat, hogy mit tanulhatunk Luthertől az evangéliumról. Igyekeztem végignézni Luther számomra elérhető iratait, igehirdetéseit, de kifejezetten erre a kérdésre Luther választ nem ad, mert ő maga sem úgy élte át az evangélium felismerését, hogy azt ke-

reste, mit várhat tőle. Ha az ember váradalmakkal fordul az evangélium felé, az azt jelenti, hogy valamilyen formában saját vágyainak, elképzeléseinek, akaratainak a beteljesülését vagy igazolását várja. Ilyenkor biztos, hogy csalódik, az evangéliumot kevésnek és erőtelennek találja. A Krisztustól tanult kérdés: „Legyen meg a Te akaratod!” — nem tekint arra, hogy mi mit keresünk és várunk. Ellenkezőleg: „Vegyük észre, hogy Isten a Miatyánkban mi magunk ellen imádkoztat. Meg akarja értetni velünk, hogy nincs nagyobb ellenségünk, mint saját magunk. Mert a magunk akarata mindennél erősebb bennünk és éppen ez ellen kell könyörögnünk: Atyám ments meg engem attól, hogy az én akaratom szerint legyen. Törd össze az én akaratomat — állj ellene. Történjék velem akármi, csak ne az én, hanem egyedül a te akaratod legyen. Mert így van a mennyben is: ott sincs önös akarat. Legyen ugyanígy a földön is: Az ilyen imádság, ha igazi, bizony fáj az ő-embernek. Mert az önös akarat a legmélyebb és legnagyobb gonosz bennünk. Ez a legdélgettebb kedvencünk.”(1) „Üres szívet kell a Gyermekek elé tárnai. Erre pedig csak az képes, aki nyomorúságban és keserves megpróbáltatásban jár, de nem saját feje után, hanem csendességgel viseli baját. Soh'se lesz neked édes a Krisztus, ha előbb magadnak meg nem keseredel.”(2)

Amíg az ember szíve meg nem üresedik az evangélium befogadására, addig maga próbál meg élete számára biztosítékot keresni. Nyugalanságában minden szalmaszálba belekapaszkodik, de tulajdonképpen csak saját magában, saját szorításában bízik. Az evangélium úgy töltheti be szívünket, hogy Isten maga jött közel hozzánk szeretetével és ő maga keres minket igéjével. Ő keres és Ő várja, hogy bizalommal fogadjuk evangéliumát. Luther szavaiban saját élettapasztalata is benne van: „Te csak ahhoz értesz, hogy vesztedbe rohanj, s ha pásztorod a Krisztus meg nem keresne, vissza nem hozna, egyenesen a farkas torkába futnál. De ő jön, keres és megtalál. Igéjével és szentségeivel visszavisz a nyájhoz, a keresztyén egyházhoz. Érted adja életét s megtart az igaz ösvényen, hogy többé el ne tévedj. Szó sincs itt a magad erejéről, jócselekedeteidről és érdemedről... Csakis az ő ereje ment meg a pusztulástól... Mindebben neked csak annyi részed lehet, hogy füledet hallásra nyitod, e kibeszélhetetlen ajándékot elfogadod, pásztorod hangját megismerni tanulod, követed s idegen hang után nem indulsz.”(3)

Isten ezen a kibeszélhetetlen ajándékon, az evangéliumon keresztül hívja létre, tartja meg, vezeti és gazdagítja egyházát. Arra törekedtem, hogy a következőkben minél inkább Luther saját szavai tanúskodjanak arról, hogy ő milyen gazdagnak látta az evangélium ajándékát és munkáját.

Az evangélium az egyház igazi kincse

Luther a 95 tétel megfogalmazásakor már eljutott arra a felismerésre, hogy „Az egyház igazi kincse az Isten dicsőségének és kegyelmének szent evangéliuma.”(4) Egyrészt tehát az egyháznak nincs nagyobb kincse, mint Isten szeretetének Krisztusban bűnbocsánatot adó és üdvözítő örömhíre. Másrészt ezzel az evangéliummal az egyházban, a Jézus Krisztusról tanúskodó igehirdetésben találkozunk.

„Az evangélium pedig az apostol szerint (Róm 1,3) Isten testben megjelent fiáról való beszéd, aki nekünk minden mi érdemünk nélkül üdvösségünkre és békességünkre adatott. Az üdv igéje, a kegyelem igé-

je, az öröm ígéje, a völegény és menyasszony hangja, jó szó, béke szó az... Így hát az evangéliumból ered Isten igaz dicsősége, midőn megoktattatunk arra, hogy a törvény nem a mi cselekedeteink, hanem a Krisztusban rajtunk könyörülő Isten kegyelme által töltetett be és töröltetett el. Nem cselekedet, hanem hit által, nem Istennek hozott valamely áldozat által, hanem úgy, hogy mindent Krisztustól nyerünk és veszünk; az ő teljességéből részesedünk és kapunk mindnyájan.”(5)

Az evangélium bűnbocsánat, élet, üdvösség

Isten nemcsak a hirdetett ígén keresztül keres és jön hozzánk közel pásztori szeretetével, hanem azokon a szent cselekményeken keresztül is, amelyeket Jézus Krisztus rendelt, és amelyekhez a bűnbocsánat, élet és üdvösség ígérete kapcsolódik. Luther erről a Schmalkaldeni Cikkeken is szól, a Kis Kátében pedig így tanít a keresztségben és úrvacsorában kapott ajándékról:

„Mit ad, vagy mit használ a keresztség? Felelet: Bűnbocsánatot szerez, haláltól és ördögtől megszabadít és örök üdvösséget ad mindazoknak, akik hiszik azt, amit Isten ígéje és ígérete mond.”

„Mit használ ez az evés és ivás? Felelet: Megmutatják ezek az ígék: 'Érettetek adatott' és 'Kiontatott bűnök bocsánatára.' Vagyis ebben a szentségben ez az ígék által bűnbocsánat élet és üdvösség adatik nekünk. Mert ahol bűnbocsánat van, ott élet és üdvösség is van.”(6)

Az evangélium megtanít arra, hogy mi a megigazulás

Az ember örök kísértése, hogy öngazságával elégedett legyen. Ezzel ámitja önmagát és igyekszik igazolni magát embertársai előtt. Azt hiszi, így elérheti, hogy Isten előtt is igaz legyen, vagy van hatalma arra, hogy ezt az igazságot megszerezze. Igazza azonban nem saját ítéletünk, hanem egyedül Isten bűnbocsátó kegyelme tesz. „Az evangéliumból tanul meg hát, hogy mi a kezdete és útja-módja a megigazulásnak. Csak egy: Királyod eljön hozzád s elkezd benned a jót. Nem te keresed őt, hanem ő téged! Nem is te találod meg őt, hanem ő téged. Hited is tőle van, nem magadból, s ha ő nem jön, ugyancsak kívül maradsz. Ahol nem evangélium van, ott Isten sincs, hanem csak bűn és merő kárhozat. Ne kérdezd hát, hol kezdjed a megigazulást. Csak úgy kezdődhetik, hogy a Király megjelenik és evangéliuma megszólal.”(7)

1516. április 18-án így ír Luther Georg Spenleinnek: „Azért kedves testvérem tanul Krisztust, és pedig mint a megfeszítettet. Tanulj meg neki énekelni, önmagad felett kétségbeesni és neki azt mondani: Te vagy Úr Jézus az én igazságom, én pedig a te bűnös vagyok. Te magadra vetted azt, ami az enyém, és nekem adtad azt, ami a tiéd. Magadra vetted azt, ami nem voltál, és nekem adtad azt, ami én nem voltam.”(8)

Az evangélium teszi lehetővé, hogy megszülessen bennünk a hit csodás képessége.

Isten bűnbocsátó kegyelmének, halálból is életre vivő szeretetének az örömhíre benne bízó hitre, bizalomra batorít. A hit az élet gondjaiban és nyomorúságaiban is tudja, hogy Isten hűséges szeretetében, és reménységgel épít ígéreteire. Luther azt mondja: „Adj igazat az Úrnak és bizz mindent reá, akkor nyertél és szaván fogtad őt.”(9) „Ab-

ban van a hit felséges képessége, hogy látja a láthatatlant és nem látja azt, ami pedig érezhető, hiszen nyom és szorongat. A hitetlenség meg csak azt látja, amit érzel, s nem tudja megragadni azt, amit nem érzel.”(10)

Az evangélium az örök élet bizonyosságát adja

Az embert megtanítja, hogy ne önmagára, ne is a halál hatalmára nézzen, hanem a feltámadott Krisztusra. Neki higgyen, benne bízson és reménykedjen. „Az örök élet előre az enyém. Ha meg nem kapom itt a földön, odaát már soha többé nem jutok hozzá. Itt a földön kell elnyernem és megkapnom. De hogyan kapom meg? A kezdet Istené: Uraddá válik, igéjét adja, ajka élő, hallható beszédét s szívet is hozzá, hogy az igét hittel befogadd. Az ige pedig, amit meghallottál nem más-hova, hanem Krisztushoz vezet téged.”(11) Ő pedig azt ígéri: „Jn 3,36: Aki hisz a Fiúban, annak örök élete van.” „Ezt az igét akár százezer évig prédikálhatnánk, s örökkéig bányászhatnánk, mégsem tudnánk róla eleget beszélni. Mert itt Krisztus egyenesen örök életet ígér annak, aki hisz.”(12)

Az evangélium által Isten Szentlelke újjászüli

„Hogyan? Úgy, hogy Isten kibocsátja evangéliumát s jó magot hint az ember szívébe. Ahol az ige gyökeret ver, ott van a Szentlélek s új embert teremt, aki egészen más gondolatban, szóban és cselekedetben. Így egészen átalakulsz. Keresed azt, amitől eddig menekültél, s menekülsz attól, amit eddig kerestél. Szíved elkezd isteni szeretettől izzani s minden megváltozik benned. Amilyen nagyon szeretted eddig a tisztátalanságot, épp olyan nagy kedvet kapsz most a tisztasághoz. Ugyan-így leszel minden más vágyaddal és hajlamoddal is.”(13)

„Újjászületésünk az ige szerint Jézus Krisztus feltámadásából ered. Isten szül minket újjá, nem romlandó, hanem romolhatatlan magból, igazsága igéjével, amely Isten ereje. Ez szül újjá, elevenít meg és üdvözít minket, kik benne hisznek. Melyik ez az Ige? Éppen az, amelyik köztetek és néktek szól Krisztusról, aki bűneinkért meghalt és harmadnapon feltámadott, hogy feltámadásával megigazulást, életet és üdvösséget hozzon. Aki hiszi ezt az igét, hogy Krisztus az ő javára halt meg és támadott fel, azon Krisztus feltámadása megmutatja erejét.”(14)

Az evangélium által Isten békességet ad

„A világ azt tartja békességnek, mikor a rossz eltávozik az embertől. A szegény például azt hiszi, hogy szegénysége egyúttal békétlenséget is jelent. Mindent elkövet hát, hogy megszabaduljon tőle. Mert úgy gondolja, hogyha ez sikerül, akkor a gazdagsággal együtt békessége is lesz. Vagy aki a halál küszöbén van, azt hiszi, hogy ha a halált elúszhatná, akkor békessége volna és életben maradna. Krisztus azonban ilyen békességet nem ad. Nem veszi el, sőt rajtnak hagyja a rosszat, hogy gyötörjön. Neki más a módszere. Újjászüli és minket szakít el a rossztól, nem pedig a rosszat tőlünk. Teszi ezt úgy, hogy amikor szenvedésben vergődöl erőt ad és te úgy érzed, mintha rózsaligetben ülnél. A halál közepette életet, a békétlenségben békességet és örömet ajándékozik. Azért mondja Pál apostol is, hogy ez a békesség minden értelmet felülhalad.”(15)

Az evangélium világosság a kétségbeesetteknek

„A törvénytől semmi mást nem nyerünk, hanem ha rossz lelkiismeretet, nyughatatlan szívet, bűneink miatt remegő keblet; ezekre rámutat a törvény, ámde meg nem szünteti, és mi sem szüntethetjük meg. Ekkor lép fel azután az evangélium világossága a foglyoknak és a megszomorodottaknak és a teljesen kétségbeesetteknek mondván: Ne féljetek! (Ezs 35,4) Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet. (Ezs 40,1) Vigasztaljátok a kishitűeket. (1Thess 5,14) Imhol a ti Istenetek! (Ezs 35,4) Imhol Istennek báránya, ki elveszi a világ bűneit! (Jn 1,29) Imhol, aki érettek egyedül betöltötte a törvényt, aki Istenfől lett néktek, igazság, szentség, bölcsesség és váltság. (1Kor 1,30) Mindazoknak, akik benne hisznek.”(16)

Az evangélium erőforrás

„Semmiképpen ne tágíts attól, hogy Krisztus halálozat és bűnödöt magára vette. Hiszen Krisztus feltámadását éppen azért kaptuk ajándékba. Ha nem élek vele, megkárosítom az én Uramat, mert megbénítom húsvéti győzelmét. Pedig a feltámadás nem valami tétlen diadal. Sőt arra való, hogy erőforrás legyen. Hogy kísértésben, bűneim rettenése között ne nézzek egyébre, hanem mindig csak Krisztus boldogító feltámadására.”(17)

Az evangélium szabaddá tesz

„Nincs más dolog sem égen, sem földön, amely a léleknek életet adna, amely őt kegyessé, szabaddá és keresztyénné tenné, csak egy, ti. a szent evangélium, Istennek Krisztusról szóló ígéje.”(18) „Kérde, melyik hát ez az ige, amely ily nagy kegyelmet nyújt és hogyan éljek azzal? Felelet: Semmi más, mint a Krisztusról való beszéd, úgy, amint az az evangéliumban foglaltatik, melyet olyannak kell vened és amely olyan is, mintha Istenedet hallanád teveled beszélni, hogy minden te életed és cselekedeted Isten előtt semmi. Ellenkezőleg, hogy neked mindazzal, ami benned van örökre el kell kárhoznod... Hogy pedig te magadból és magadtól, vagyis a te romlásodból kiszabadulhass, oda állítja eléd az ő szerelmes fiát, a Jézus Krisztust és élő, vigasztaló ígéje által értésredet adja, hogy rendíthetetlen hittel neki add át magadat és öbelé vesd erős bizalmadat. Akkor ezen hitedért minden bűneid megbocsáttatnak, minden romlásod véget ér és te igazságos, igaz, boldog, kegyes leszel, és minden parancsolatot betöltesz, mindenektől szabad leszel, amint Szent Pál mondja (Róm 11,17): Az igaz keresztyén egyedül az ő hitéből él.”(19) Az evangélium által szabaddá tett keresztyén élet „minden cselekedete kell, hogy a felebarát javát célozza, mert magára nézve kinek-kinek elegendő a saját hite és minden más cselekedet és az egész élet csak arra való, hogy általa felebarátunknak szabad szeretetből szolgáljunk.”(20)

Az evangélium örömet ad

Krisztus „érettünk szenved. Szenvedése tehát nem arra való, hogy siránkozzunk rajta. Krisztus Urunk azt akarja, hogy örvendező hálával, hitvalló magasztalással köszönjük meg kegyelmét, hiszen Benne megnyertük bűneink bocsánatát és Isten gyermekei lettünk. Nekünk azon-

ban öröklött természetünk, hogy sírunk, mikor örülnünk kellene, s örülnünk, mikor sírunk kellene. Mikor bűneink miatt sírunk kellene — nevetünk, mikor pedig szívből újjongnunk kellene, hogy Krisztus értünk meghalt s nekünk örök életet szerzett — akkor sírunk. Mert vagy lebecsüljük megváltásunk örömét, s többre tartjuk a világ gyönyörűségeit, vagy pedig sírunk, panaszkodunk és szepegünk, mintha Krisztus nem halt volna meg értünk, bűneinkért meg nem fizetett, Isten haragját ki nem engesztelte — s minket a halálból meg nem váltott volna.”(21)

„Csak egy örömhír van: az, hogy Krisztus megfizetett bűneinkért, s szenvedésével megváltott az örök haláltól. Az ő országa és tiszte az, hogy a szegényeknek az evangéliumot hirdesse. Ezekhez jött, nem pedig a gőgös szentekhez, akik nem tartják magukat bűnösnek s úgy érzik, hogy az evangéliumra nem szorulnak.”(22)

Az evangélium fegyverünk a kísértésben

„Két fegyverünk van, amelytől reszketve fut az ördög: az ige és az imádság. Szorgalmasan hallgatni, tanulni, s gyakorolni Isten ígését, hogy belőle okuljunk, vigasztalódjunk és erősödjünk. Aztán mikor kísértés ér, a szívet ugyanazzal az igével Istenhez emelni, hogy segédmeért kiáltstunk. E kettő közül egyik mindig úton legyen, hogy meg ne szakadjon a beszélgetés Isten és ember között. Vagy Ő beszéljen hozzánk, s mi csendben ülve hallgassuk, vagy mi beszéljünk hozzá s Ő hallgasson minket, amint eléje visszük könyörgésünket.”(23)

Az evangéliumból megtudom, hogy Krisztus közbenjár és könyörög értünk

„Mikor mindenki azt hiszi, hogy vége, akkor kezd el igazán örökké uralkodni. Közbenjár és könyörög értünk az Atyánál. Ítélet zuhan ránk és érezzük, hogy Isten haragszik bűneinkért. Senki sem segíthet rajtunk, csak a magát feláldozó Krisztus, aki így kérleli értünk az atyát: Atyám olyan gyarló ez a bűnös ember, s úgy győtrődik nagy szorongásában. Ajándékozod őt nekem, aki eleget tettem érte. Nézd az én örökkévaló áldozatomban van a bizodalma.”(24)

Az evangélium feltárja, Jézus hogyan tett barátaivá

„A helyzet ez: „Nem ti választottatok engem.’ Azaz: nem ti magatokért, hanem énérettem lettetek barátaim. Mert ha ti magatokért lettetek volna azzá, akkor érdemetekre kellett volna nézmem. Holott nem arra nézmem, hanem egyedül én kezdtem s vittem véghez a kiengesztelést. Én vonlak titeket magamhoz, én ajándékozom nektek mindene-met, hogy se a magatok, se a világ jócselekedeteivel és érdemével ne dicsekedhessetek, hanem egyedül az én kegyelmes szeretetemmel. Mert nem ti találtatok meg engem, hanem nekem kellett titeket megkeresnem s hazahoznom, mikor Isten ismeretétől távol idegenben tévelygettetek és kárhozatban ültetek, mint a többiek. Én akkor eljöttem s előhívtalak benneteket a sötétből, előbb, mint ti azt kértétek, vagy érte valamit is tettetek volna. Így lettünk barátok. Tehát ti vettetek tőlem s nem én tőletek. S mindaz, amit kaptatok, ingyen — tiszta irgalomból kaptatok.”(25)

Az evangélium megtanít arra, hogy Krisztus követésével együtt jár a keresztfelvétele

Az a keresztfelvétel, amikor valaki a hitéért szenved. Felismerte bűneit s azok következményeit, de bíz az evangéliumban, annak bűnbocsátó, életet újító erejében s ahhoz az élet sokféle megpróbáltatásában is mindennél jobban ragaszkodik. A keresztfelvétel vállalása a hit és engedelmesség igazi próbája.

„Krisztus, ahogy maga is felvette a keresztfelvételt és meghalt azon, úgy övétől is azt kívánja, hogy keresztfelvételüket felvévén sokféle megpróbáltatásban és szorongatásban kövessék őt. Ez pedig éppen nincs ingyére a világnak. A Krisztus ígéje ezért botránkö széles e világon. Sohasincs ez másképp az evangéliummal. Olyasmi az, amin megütköznek — nem a kisemberek, hanem a tapasztalat szerint éppen a legszentebbek, a legbölcsebbek, a legkegyesebbek és leghatalmasabbak. A boldogok, akik tudják s vallják, hogy mégiscsak Isten ígéje az. Ezek megállnak, mert vigasztaló erőt nyernek minden ilyen botránkozás ellenében.”(26)

Luther maga is kész volt felvenni ezt a keresztfelvételt. Staupitz Jánoshoz 1518. május 30-án írt levelében, melyet a 95 tétel magyarázatához csatoltunk találunk, ezt írja: „Tudom, hogy Krisztus ígéje miatt minden érhet. De lelkemet el nem vehetik. Édes Megváltóm és közbenjáróm, Uram Jézus Krisztusom elég nekem. Neki élek míg élek.”(27)

Az evangélium az elsőket utolsókká teszi

Az evangélium „meltán a leggyűlöltebb, mert az elsőket utolsókká teszi. Az evangélium ugyanis eltöri ami van, megszegyeníti az erőseket, megszegyeníti a bölcseseket és ezeket mind semmire, gyengeségre, bolondságra fordítja, mert tanítja az alázatosságot és a keresztfelvételt... Amde a keresztfelvétel törvényétől borzadnak mondazok, akik a földi dolgokban és a maguk cselekedeteiben találják gyönyörűségüket, mondván (Jn 6,60): „Kemény beszéd ez.” Azért nem is csoda, ha a Krisztus beszéde a leggyűlöletesebb azoknak, akik szeretik a bölcsességet, a hatalmat valamivé venni a maguk és az emberek részéről és elsőket tartják magukat.”(28)

Nincs más tekintély, csak az evangélium

Az egyház életét állandóan kíséri az a veszély, hogy emberi rendelkezések, törvények, ítéletek, tekintélyek, háttérbe szorítják és elhomályosítják Isten kegyelmének és könyörülő szeretetének evangéliumát. Ezért az egyház életét és hitét mindig felül kell vizsgálni, hogy helyes alapra épül-e? A helyes alap a próféták és apostolok tanúszkodásában kapott kinyilatkoztatás Isten irgalmas és üdvözítő akarataról és tetteiről, úgy, ahogy azt a Szentírásban találjuk. A „sola scriptura sacra” a reformátor egyik alapvető felismerése. Ehhez úgy jutott el, hogy éppen a Szentírás tanulmányozása révén előzőleg világossá lett előtte a „solus Christus”, „sola gratia”, „sola fide” Istenhez vezető út. Ennek a tekintélynek vet alá minden egyházi rendelkezést és megnyilatkozást. Olvasóit arra bátorítja, saját iratait is ezen a mértéken mérjék le. Azok sem lehetnek akadályai az evangélium ismeretének: „Aki jelenleg megszerzi könyveimet, ne tőrje, hogy azok akadály legyenek magának az Írásnak tanulmányozásában. Hanem vegye olyannak őket, mint én a pápa rendeleteit és a szofisták könyveit: látom belőlük, hogy időnként mit cselekedtek, vagy vizsgálom a kor történetét is, nemhogy tanuljak

belőlük, vagy aszerint éljek, mint ők gondoltak. S nemigen másképp bánok el az egyházatyák és zsinatok könyveivel sem. E részben Szent Ágoston példáját követem, aki egyebek közt az első és csaknem az egyetlen, aki az egyházatyák és a szentek összes könyveitől befolyásolatlanul, egyedül a Szentírás előtt hajolt meg.”(29)

Az evangéliumot tanítani kell

Az egyház papjainak, igehirdetőinek ez az elsőrendű feladatuk, hiszen az egyházi szolgálat erre rendeltetett. „A püspököknek elsőrendű és egyetlen kötelességük, hogy a nép az evangéliumot és Krisztus szeretetét tanulja meg. Maga Krisztus sem parancsolja meg sehol, hogy a búcsút hirdessük; ellenben az evangélium hirdetését ugyancsak a lelünkre kötötte.”(30)

Az evangélium tanításának és megismertetésének feladata azonban nem egyedül az igehirdetők kötelessége, hanem a keresztyén családoké is, akik gyermekeket nevelnek. A gyermekek életét csak úgy erősítheti és formálhatja a Krisztusban bízó hit, ha ismerik az evangéliumot. „Hát nem kellene-e minden egyes keresztyén embernek már kilenc vagy tízéves korában ismernie az egész evangéliumot, amelyben neve és élete vagyon? Hiszen egy fő- vagy varrónő leányait a maga mesterségére fiatal korukban tanítja!”(31)

Az evangéliumot a hálátlanság és megvetés tovakergeti

„Édes atyámfiak! Vegyetek, míg ajtótok előtt áll a vásár. Takarjatok, míg süt a nap és jó idő van. Eljetez Isten kegyelmével és ígéjével, míg lehet. Mert tudjátok meg, hogy Isten ígéje és kegyelme olyan mint a fűtő zápor: nem tér oda vissza, ahol egyszer volt már... Ti se gondoljátok, hogy örökké módotok lesz benne, mert a hálátlanság és megvetés tovakergeti. Lásson tehát hozzá minden épkézláb ember, mert lomha népre szűk esztendő jár!”(32)

Az elmondottak, akkor is, ha csak morzsái Luther megnyilatkozásainak, érzékeltethetik, hogy milyen drága értéknek és gazdag ajándéknak ismerte meg ő az evangéliumot. Olyan kimeríthetetlen kincsnek, amit „örökké bányászhatnánk”.

S ha most újra felvetjük a címben szereplő kérdést: Mit várhatunk az evangéliumtól? — Isten kegyelmében és hűséges szeretetében bízva válaszolhatunk: Azt, hogy az evangélium ma is elvégi gazdag munkáját ott, ahol tisztán tanítják és nyitott szívvel fogadják. Ennek a kérdésnek a háttérében nem állhat önző biztonságkeresésünk és Istennel szembeni elvárásunk, de ott lehet az evangélium szolgálatára való bátorítás és az egyház jövőjére tekintő reménység.

Isten evangéliumának a mögöttünk levő évezredekben egyházat teremtő, tisztító, gazdagító ereje volt. Azt várjuk, a jövőben is ez az evangélium lesz az, ami megtartja, építi, Istenhez vezet, hitben, reménységben és szeretetben gazdaggá teszi az egyház életét.

JEGYZETEK

1. Witte, Karl: Jer, Örvendjünk Keresztyének! Luther írásaiból mindennapi áhitatra. Győr, 1944. 94. l.
2. Witte: I. m. 40. l.
3. Witte: I. m. 193. l.
4. Luther: Vitaközös a búcsú erejéről. LXII. tétel.
5. Luther: A búcsú erejéről vitaközös tételek magyarázata és igazolása. LXII. tétel magyarázata.

6. Luther: Kis Káté.
7. Witte: I. m. 11. l.
8. Auf den Lebenswegen Martin Luthers. Berlin, 1962. 25. 1.
9. Witte: I. m. 137. l.
10. Witte: I. m. 85. l.
11. Witte: I. m. 187. l.
12. Witte: I. m. 187.
13. Witte: I. m. 188. l.
14. Witte: I. m. 184. l.
15. Witte: I. m. 127. l.
16. Luther: A LXII. tétel magyarázata.
17. Witte: I. m. 180. l.
18. Luther: Ertekezés a Keresztyén Ember Szabadságáról. 5.
19. Luther: I. m. 6.
20. Luther: I. m. 26.
21. Witte: I. m. 169. l.
22. Witte: I. m. 23. l.
23. Witte: I. m. 133. l.
24. Witte: I. m. 165. l.
25. Witte: I. m. 109. l.
26. Witte: I. m. 28. l.
27. Masznyik E.: D. Luther Márton Egyházreformáló Iratai I. 37. l.
28. A LXIII. tétel magyarázata.
29. Masznyik: I. m. 10–11. l.
30. Luthernek 1517. október 31-én Albert Mainzi Érsekhez írt leveléből. Masznyik: I. m. 29. l.
31. Luther: A Német Nemzet Keresztyén Nemességéhez. Masznyik: Dr. Luther Márton Egyházreformáló Iratai II. 99. l.
32. Witte: I. m. 120. l.

Magyar László

Günter Krusche:

A békemunka jelenlegi teológiai alapkérdései

1. A háttér: Állásfoglalások a békéről az ökumenében

Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának drezdai ülése (1981 augusztusában) arra szólította fel az egyházakat, hogy „foglakozzanak azokkal a legfontosabb teológiai problémákkal, amelyek a háborúval és a békével összefüggésben jelentkeznek, és vizsgálják meg, hogy ezek mennyiben vonják kétségbe a hagyományos álláspontokat”. Az EVT már alakuló nagygyűlésén (Amszterdam 1948) az ellen foglalt állást, hogy a háború a konfliktusok megoldásának eszköze, s azt „Urunk, Jézus Krisztus tanításával és példájával összeegyeztethetetlenek” nyilvánította. „Isten akarata szerinti háború nem lehetséges.” Ez, mindennek előtt modern, totális formájában, „Isten elleni bűn és az ember lealacsonyítása”. Ez az alapállás azóta semmit sem változott.

A fegyvertechnika, különösen is az atomfegyverek továbbfejlődése által a 80-as évek eleje óta tartó kritikus fejlődésekkel összefüggésben a háborúnak és a békének mégis új, intenzívebb értékelése alakult ki. Már az első „Egyház és társadalom” konferencia (Genf, 1966) nyomatékosan fordult a még Amszterdamban képviselt nézet ellen, hogy ti. a háború egy atomháború feltételei között a „kisebb rossznak” tekinthető, és kijelenti: „minden kormányzatnak és népnek mondjuk, hogy az atomháború Isten akarata ellen való és minden rossz közül a leg-

nagyobb". A nairobi nagygyűlés (1975) a béke új veszélyeztetési hatása közepette, de az Európai Együttműködési és Biztonsági Értekezlet záródokumentumának aláírását tekintve nem reménytelenül, felhívással fordult az egyházakhoz, ami többek között így szólt: „A keresztyéneknek ellen kell állniuk annak a kísértésnek, hogy elfogadják a tehetetlenség vagy a biztonság hamis érzését. Az egyháznak ki kell nyilvánítania készségét, hogy fegyverek védelme nélkül akar élni, és jelentős, a tényleges leszerelést ösztönző kezdeményezéseket kell tennie. Az egyházak, az összes keresztyének és valamennyi ország közvéleménye arra kell, hogy ösztönözzék kormányait, hogy a nemzeti biztonság szavatolható erőteljes rombolófegyverek záloga nélkül is.”

A leszerelési, ill. militarizmus és fegyverkezési verseny elleni program” két konzultációt rendezett (Glion I és II) — ezek először foglalkoztak behatóan a probléma teológiai alapkérdéseivel. Ezzel a háttérrel olvasandók a drezdai ajánlások (Zeichen der Zeit 1981/12. füzet 456kk). Az „Atomfegyverek és a leszerelés” amszterdami közgyűlése (1981. nov.) ezeket a gondolatokat kiélezte és továbbvitte: „Keresztyének, akik hiszik, hogy az Isten által teremtett világ és az emberi élet ránkibizott szent javak, más jóakarató emberekkel együtt az atomháború pusztá gondolatától is irtóznak. Az atomfegyverek bevetése abszolút bűn lenne.” Abban a tekintetben, hogy már az atomfegyverekkel való rendelkezést is bűnnek kell-e tekinteni (amint azt a Holland Református Egyház vallja), ez ideig nem született egyetértés a tanácskozáson és az EVT-ben. Hasonlóképpen — a békére való szavazásnak és a háború elutasításának minden egyetértése mellett — a vélemények széles skálája jelentkezik a béke megvalósulásának és az atomháború elkerülésének módját illetően.

A nyugat-európai békemozgalomból átvett követelést („Békét — fegyverek nélkül” — „Frieden schaffen ohne Waffen”) nemcsak a „korlátozott atomcsapás” elvének védelmezői, hanem az ún. Harmadik Világ képviselői is elutasították a felszabadító mozgalmak harcára és a fiatal államok nemzeti biztonságára való utalással. Ez a körülmény további megfontolásokat igényel. Egyetértés mutatkozott azonban abban a tekintetben, hogy a kölcsönös csökkentés elmélete hosszú távon már nem vehet gátat a háború veszedelmének. A bizalomerősítés és a kölcsönös megértés új módjait kell keresni. Az egyháznak élen kellene járni ezekben a próbálkozásokban. „A Krisztusban élő Isten nemcsak teológusokon keresztül szól. Az egyházaknak szavukat hallatniuk és cselekedniük kell, mert a veszedelem nagy és az emberiség élete a tét” — követeli a konferencia ideiglenes zárónyilatkozata. Az egyházak ebben a kérdésben történő motiválása azonban teológiai megfontolásokat igényel. Hogyan viszonyul a béke melletti tanúskodás hitünk középpontjához? Ez itt a kérdés!

2. A békéről való tanúskodás a Bibliában

A békéről való keresztyén tanúskodás alapja a bibliai hagyományban nyugszik. Azonban itt nem találkozunk a béke olyan egységes értelmezésével, amely minden további nélkül átemelhető és a jelenre alkalmazható lenne. Már a héber „shalom” és a görög „eiréné” között is lényeges a hangsúlybeli különbség. Amíg a „shalom” az átfogó jólét, jómód állapotára vonatkozik, az „eiréné” inkább a háború ellentétét jelöli, ill. azt az állapotot, amely a háború megszűnésével valósul meg. A hangsúly ebben az esetben az egykor szembenálló felek megbékélt

tolnál az „Istennel való béke” semmiképpen sem a szív békessége. Ismertetőjelei az ígaságosság és az öröm (Róm 14,17). A Krisztusba vetett hit ezért az emberek egymással való viszonyát kell hogy megváltoztassa (eiréné!). Krisztusban barátokká lesznek az egykori ellenségek (Ef 2,11—22). A keresztyén gyülekezet meg meri vallani: „Ő a mi békeségünk” (2,14).

2.3. A béke munkálása mint Krisztus-követés

A béke cselekedetei azért lehetségesek, mert Krisztusban az Istennel való béke „közel került”. A tanítványok Krisztus-követésében azonnal a béke országának ez az újsága jelenik meg. „Jézus követőinek elhívása békére szól. Amint elhívta őket Jézus, megtalálták békéjüket. Jézus az ő békéjük. De most már nem birtokolhatják csupán a békét, hanem munkálniuk is kell azt.” (D. Bonhoeffer: Krisztus-követés, 1956, 85k, Mt 5,9-hez.) Nemcsak a „békességteremtők” (szó szerinti fordításban) boldogmondása igazolja ezt. A jogról való lemondás is, amely Luther számára a keresztyének békéért való fáradozásának ismertetőjele, hitvallás arról az Úrról, aki nem ütött vissza és lemondott a kardról mint az önvédelem eszközéről (Mt 26,52). Jézus a bizalom megvalósulását teszi a klasszikus és magától értődő „ius tallionis” („szemet szemért, fogat fogért”, Mt 5,38—42) helyére. Isten minden embert átölelő békeakaratóból a legmesszebbmenő következtetést vonja le: „Szerezzétek ellenségeiteket!” (Mt 5,43—48). Az Újszövetség tanító célzatú szövegeiben állandóan ezzel az átfogó békeakarattal találkozunk (pl. Róm 12,18kk). A béke lesz a kulcsszava Isten embert és világot megváltoztató munkája összességének — őt a „béke Istenének” nevezik (Róm 15,33; 16,20; 1Kor 14,33; Fil 4,9). Jézus mindenesetre megtapasztalta azt és utalt arra, hogy Isten békéje küzdelem nélkül nem valósul meg. A „shalom” érvényesítése szenvedéshez és üldöztetéshez vezet (Mt 10,34kk). A szenvedéssel szemben aztán mégis ott van ez az elveszithetetlen béke, amelyet Isten ajándékoz (Jn 14,27; 16,33). A szenvedés és a bánat nem ad felmentést a békéért való munkálkodás feladata alól.

Az első évszázadok keresztyénei lényegében hűek maradtak az Újszövetség békéről szóló tanúságtételéhez. Jézus szavához tartották magukat: „Akik kardot fognak, kard által vesznek el” (Mt 26,52) és váltalták a mártírhálált a fegyveres szolgálat helyett. Amíg az ógyházi egyházatyák a keresztyének fegyveres szolgálatát az 5. parancsolatra és a Hegyibeszédre való hivatkozással elutasították, Augustinus egyházatyája (354—430) megfogalmazta az „igazságos háború” tanítását és megjelölte azokat a feltételeket, amelyek között keresztyének is katonái lehetnek a római császároknak. Ez szabadabb tette a keresztyénség útját a Római Birodalom államtanába való teljes integrálódás felé. Ettől kezdve a Hegyibeszéd szabályai csak a kiválasztottak „evangéliumi tanácsaiként” voltak érvényben. Nyilvánvalóvá vált, hogy a világot nem lehet a Hegyibeszéd alapján kormányozni. Keresztyének tömegeinek engedelmessé kellene válniuk a „felsőbbeknek” (Róm 13,1kk) — fegyveres katonaként is. Fel kell ma tennünk a kérdést, hogy a konstantinuszi korszak végének és az atomfegyverek meglétének mely következményeit kell a keresztyén békemunkára vonatkoztatni.

3. Luther és a béke

Luther több alkalommal és különböző okokból foglalkozott a béke témájával. A pápás egyházzal való harca, a reformáció belebonyolódása

császárok, fejedelmek és uralkodók konfliktusaiba, a parasztháború zűrzavara és a rajongó (újra)keresztelő mozgalmak terjedése újlag arra indították, hogy az evangélium újonnan feltárt üzenetét kora kihívásaira vonatkoztassa. Gyakran ellentmondó kijelentéseit nem lehet minden további nélkül összhangba hozni. Mégis ki kell emelni a római jog állandó jogrendje melletti fellépését és a germán hagyományból származó ellenséges gondolkodásmód elutasítását. Egy mindenki számára kötelező rendben, az ún. állandó normákban több garanciát lát a békére és a biztonságra, mint az egyesek ököljogán alapuló háborús jogban. Az alábbiakban a békéről való bibliai tanúságtétel körvonalait követi. Szövegek:

1. A béke a legfőbb jó

„A béke által van testünk és életünk, asszonyunk és gyermekünk, házuk és udvarunk, minden tagunk, kezünk, lábunk, szemünk, minden egészségünk és szabadságunk, és biztos alapot ad nekünk ez a béke. Ahol béke van, ott a mennyek országának a fele.”
(A 82. zsoltár magyarázata, 1530, WA 31 I. 202)

2. Béke — viszályok közepette

„Amíg az ember a békét élvezzi, nem figyelmes az ígére, és megveti azt. Amikor viszont támadás éri, akkor már gondol arra, hogy igaz az, amire korábban őt az ige buzdította. Így a kegyesek is támadások közepette érzik meg az ige hatalmát és gyümölcset.”
(Előadás Ézsaiás könyvéről, 1527/29 WA 25, 189)

„A keresztyén állapot nem tétlen állapot, nem is a béke és a biztonság állapota, hanem szüntelen harcra levést jelent, hogy háborút viseljen, és az életet tegye kockára.”
(Szentháromság ünnepe utáni 21. vasárnapi prédikáció Efezus 6,10kkről; 1531. okt. 29. WA 34 II., 372)

3. A Krisztusban való békességet nem lehet elveszíteni

„A világ számára a béke úgy jelentkezik, hogy egyedül csak külső dolgokban van békéje az embernek: eszik, iszik, énekel, ugrál és testben boldog. A keresztyéneké azonban a szív békessége, még ha kívül egyidejűleg nagy üldözéstől, félelemtől, szűkségtől, ellenszenvtől gyötörődnek is.”
(Pünkösdi evangélium, Jn 14,23—31 Aus Roths Sommerpostille 1526, WA I 2, 281)

4. Az igazi békét a bűnök megbocsátása adja

„A lelkiismeretnek nem lehet igaz békéje ott, ahol bűn van.”
(A 109. (110.) zsoltár magyarázata, 1518, WA 1, 703k.)

5. Nem a nyugalom a legfőbb keresztyén kötelesség!

„Krisztus azért közölt velünk és adott nekünk tanítást, hogy ne hallgassunk el a nagy Hanzákkal és junkerekkel szemben, hanem hogy az intse és büntesse őket igazságtalanságaik miatt. Mert nagy a különbség e kettő között: elszenvadni az igazságtalanságot és az erőszakot, ill. ezekért csendben hallgatni. Mert a keresztyén embernek bizonyosságot kell tennie az igazságról, és az igazságért meg kell halnia.”
(Heti prédikációk Jn 16,20-ról; 1528/29, WA 28, 360)

6. Az egyháznak a békét kell prédikálnia

„Az evilági béke, amely a földön a legfőbb jó, s amely felölel minden más evilági jót is, tulajdonképpen a helyes igehirdetés gyümölcse. Mert ahol ez folyik, ott kint reked a háború, a civakodás, a vérontás. Ahol viszont ez nem folyik rendben, ott nem csoda, hogy háború folyik vagy szüntelen nyugtalanság, hábrúra és vérontásra való kedv és akarat uralkodik.” (Prédikáció, 1530, WA 30 II. 538)

7. Reális látás — a kettős kormányzás elve

„Ha valaki egy országot, vagy akár az egész világot az evangéliummal merészelné kormányozni, az olyan lenne, mint az a pásztor, aki farkasokat, oroszlánokat, sasokat, bárányokat helyez egy közös istállóba, hagyja, hogy azok szabadon éljenek egymás mellett és azt mondja: legeljetekek csak, és legyetek becsületesek, békések együtt, az istálló nyitva áll, van elég táplálékotok, kutyáktól és husángoktól nem kell félnetek. A bárányok itt valóban a békét képviselnék és hagynák, hogy békésen vezessék és kormányozzák őket, ám nem sokáig élnek, s egyetlen állat sem maradna meg a másiktól.” (A világi felsőbbbségről; meddig tartozunk annak engedelmisséggel, 1523 WA II, 252)

8. Háború — a békéért!

„Mivel pedig Isten kardot használ a gonoszok megbüntetésére, a kegyesek oltalmazására és a béke megteremtésére (Róm 13,1kk; 1Pt 2,12kk), ezért cáfolhatatlanul bizonyított az is, hogy Isten felhasználja a háborúzást és az ölést, s mindazt, amit a háborús időszak és -jog magával hoz. Mi más a háború, mint az igazságtalanság és a gonosz megbüntetése? Miért indít valaki háborút, ha nem azért, mert békét és engedelmisséget akar?” (Üdvözülhetnek-e a katonák? 1526, WA 19,625.)

9. A háború — a kisebb rossz!

„Ahol nem viselnének kardot és nem őriznék a békét, ott a világon mindennek el kellene pusztulnia. Ezért egy ilyen háború nem más, mint rövid kis békétlenség, amely egy mérhetetlen, örök békétlenségtől óv meg.” (Ua. 626.)

10. Támadó háború — nem! Védelmi háború — igen!

„Különbséget kell tenni háború és háború között: némelyik kedvtelésből és szabad elhatározásból indul, nem pedig egy másik támadása miatt, némelyik viszont szükségből és kényszerűségből, miután egy másik megtámadta. Az egyiket szándékos háborúnak, a másikat kényszerű háborúnak lehetne nevezni.” (Ua. 648.)

11. Emberiességből lemondás a jogról

„Ezért ez legyen a szabály: ahol ő (egy földesurat említ) egy jogtalanságot nem tud úgy megtorolni, hogy ne követne el nagyobb jogtalanságot, akkor hagyja elúszni a jogát, bármi illetné is meg. Ekkor ne a saját kárára figyeljen, hanem arra a másik jogtalanságra, ami miatt ezt el kell szenvednie. Mert mit érdemelt sok asszony és gyerek, hogy özvegyek és árvák lettek — így te is, ha bosszút állsz egy mihaszna vagy gonosz fráteren, aki neked szenvedést okozott?”

(A világi felsőbbségről — meddig tartozik az ember engedelmességgel 1523, WA 11,276.)

12. Boldogok, akik békét teremtenek

„Ő pedig ezt mondja: ‚Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek’ (Mt 5,9). Ez megfordítva kétségtelenül így hangzik: ‚Átkozottak, akik a békét gyűlölik, mert ők az ördög fiainak nevezetnek’.” (Nyílt levél a wurzeni vitában 1542, WA Br. 10,33.)

4. Mit jelent ma a békemunka?

4.1. Igent mondani Isten shalom-jára

Az EVT és tagegyházai egyik a békéről való bizonyágtételben. A békéért vállalt felelősségüket ugyanis Jézus-követésük következménynek látják. A Konstantinus utáni korszakban azonban nem egyedül viselik ezt a felelősséget, hanem közösen minden jóakarattal emberrel. A kettős kormányzást Lutherra való — ma már tudjuk: hamis — hivatkozással sokáig olyan felfogásnak tartották, amely a földi béké ügyében nem illetékes. Keresztyének részvétele népek felszabadító mozgalomban, a fennálló kérdések sürgető jellege és nem utolsósorban a „shalom” teljes karakterének feltárása eljuttatták az ökumenét arra az eszmélődésre, hogy a béke egy és oszthatatlan. Az ún. antirasszizmus-program sok keresztyén szemét élessé tette annak meglátására, hogy *béke és igazságosság* összefügg. Az Egyházak Nemzetközi Ügyek Bizottságának (CCIA) emberi jogok-programja az *emberi jogok* jelentőségét emelte ki a béke vonatkozásában. A „Hit, tudomány és jövő” világkonferencia (Boston 1979) a béke kérdését ökológikus távlatokba helyezte, és a militarizmust *a béke és a környezet veszélyeztetésével* vádolta. A béke iránti elkötelezettségnek világszerte új impulzusokat adtak a Reagan politikája által a békére mért csapások, a NATO rakétatelepítési határozata és az enyhülési politika válsága. Az „atomholocaust”-tól való félelem háttérbe szorítja a részletkérdések megítélésében mutatkozó különbségeket. Az Isten „shalomjéért” való munkálkodás ma ezt jelenti: mindenáron elkerülni a harmadik világháborút, amely az utolsó lenne.

4.2. Az egyház — a reménység jele

Bármennyire is egységes az ökumené a békéről való bizonyágtételben, azonnal erős feszültség mutatkozik, ha konkrét cselekedetekre van szükség. Ahhoz nem fér kétség, hogy az egyháznak a békéért imádkoznia és Isten békéjét hirdetni kell. Az is messzemenően elismert, hogy a békére való nevelésben az egyházak fontos szerepet játszanak. De az már vitatott, hogy az egyház támogathat-e politikai felszabadító mozgalmakat. Ennek bírálata nemcsak reakciós körökből származik. Kifejezetten megtalálható olyan meggyőződéses, bibliás keresztyéneknél, akik a Hegyi beszédre hivatkoznak. Jézus fenntartásai az erőszak alkalmazásával szemben valóban komoly kihívást jelentenek konfliktusmegoldásunk jelenlegi gyakorlatára. A mindig újra érvényre juttatott „kettős kormányzásnak” is megvan a maga jogosultsága. Arra emlékeztet, hogy az egyház nem politikai szerv. Nincsen szűkebb értelemben vett politikai felhatalmazása. Soha nem szolgálta az igazság és a béke érdekeit, amikor az egyház ezt elfelejtette. Saját dolgaival kell foglalkoznia, ha egyház akar maradni.

Mégis van az egyháznak feladata a béke munkálásában. Hiszen az egyház azokban az egyháztagokban létezik, akik a társadalomban él-

nek. Politikai vonatkozása van annak, amit a békére való nevelésért és a tudatformálásért tesz. A keresztyének társadalomban végzett békemunkájában a béke evangéliuma érvényesül. A keresztyéneknek a béke követeiként fontos szerepet kell játszaniuk. De az intézményes egyháznak is különleges feladata van a béke szolgálatában: a reménység jele lehet. A csökkenő bizalom világában abból a reménységből él, hogy a béke lehetséges. Amíg keresztyének és más politikai meggyőződésűek találkoznak, fórum nyílik a békét előmozdító és bizalom erősítő tárgyalásokra. Az egyház ökumenikus jellege maga is modell a bizalomépítésre. Különböző társadalmi kontextusból és gyakran antagonisztikus társadalmi rétegekből jövő emberek bizalommal vannak egymás iránt, mivel közös az alapjuk (béke Istennel) és közös a céljuk (béke a világ számára). Ellen kell állni egyrészt a politikai közömbösség, sőt semlegesség, másrészt az egyoldalúság és az öngigazság veszélyének. A közös érdekelttség viszont nemcsak megértést, de szolidaritást, sőt pártosságot ébreszt. Példa erre Leopoldo Nilus, a CCLIA eddigi igazgatójának békemunkája, aki állást foglalt a középhatótávolságú rakéták európai telepítésével szemben. (Neue Stimme, 1981. január, 23kk.), egy másik pedig Philipp Potter döntő állásfoglalásai (legutóbb az amsterdami közgyűléshez intézett felhívása). Az egyház békéről való tanúskodása békemunkává lesz. Mindazok, akik a békéért fáradoznak, bizonyosak lehetnek az egyház támogatásában.

4.3. Új kérdések új válaszokat kívánnak

Az ökumenikus békemunka keretein belül a klasszikus pozíciók kritikus megkérdőjelezése elkerülhetetlen. Van-e egyáltalán a háborúnak erkölcsi jogosultsága az atomkorban? Lehet-e még azt állítani, hogy a háború elkerülhetetlen, hozzátartozik az élet folyásához? Egy atomfegyverekkel vívott háborút lehet-e még egyáltalán „igazságos háború”-nak nevezni? Az atomfenyegetés nem teszi-e abszurdá a támadó és védekező háborúkról megfogalmazott jelenlegi kritériumainkat?

Nem számít-e atomfegyver birtoklásának az annak alkalmazására irányuló szándék? Nem kellene-e akkor mindkettőre, a birtoklásra és az alkalmazásra egyaránt figyelemmel lenni? Felelősség terheli még a fegyverkezési versenyt a világhétségért? A fegyverkezési költségeket nem kellene környezetvédelemre és fejlesztési segítségre fordítani? Az egyház békemunkája nem korlátozódhat ilyen és ehhez hasonló kérdések megtárgyalására, hanem segítenie kell az emberek közelkerülésében, az egymással való érintkezés következményeinek levonásában és mindenképp: ahol csak lehetséges, elő kell mozdítania a bizalmat. Mert tartósan nem az elrettentés, hanem a megértés biztosítja a békét. A Hegyi beszéd igéi olyan új gondolkodásra utalhatnak, amit érdemes a politikai cselekvésre átültetni: nevezetesen, hogy a béke irányában tett első lépés mindig a vélt ellenség irányában tett lépés; hogy a közös érdekek felkutatásában nagyobb remény van a békére, mint a visszaütésre való készségben.

„Krisztus — a világ élete” lesz az EVT VI. nagygyűlésének témája Vancouverben 1983-ban. „A békéért és a leszerelésért folytatott küzdelem az atomkorban” lesz az egyik, a főtémához rendelt altéma. A világ életéért való fáradozás és a békéért folytatott küzdelem ugyanaz egy olyan, még soha nem tapasztalt veszedelem közepette, amely teljesen, sőt talán visszavonhatatlanul elpusztíthat minden emberi életet” (Drezda, 1981).

Ford.: Fabiny Tamás

Krisztusban reménységgel a viláért — a diakóniai teológiánk alapján

Reménység felől kérdez ma a világ. Ezt hazánkban nem érezzük olyan súllyal ránk nehezedni, mint a világ más táján. Emberek milliói kiáltanak kenyérért a kielégítés légkisebb reménye nélkül. Szétszakadt, otthontalan családok keresik egymást a világban, gyakran az egymásra találás, a hazatalálás reménye nélkül. Emberek küzdenek azért, hogy embernek, egyenrangú embernek ismerjék el őket, s fel-felcsillanó reményüket kioltja a velük szemben tanúsított hideg, érzéketlen emberi magatartás.

Reménytelen idős emberek kérdezik: miért nem nyitja rájuk senki az ajtót? Reménytelenül összekuszált házasságok kiáltanak kivezető út, reménység után. Perspektívát nem látó, reménytelen fiatalok menekülnek a „carpe diem” szemléletét vallók táborába: növelik a céltalan, sok esetben kábítószeres, bűnöző vagy terrorista fiatalok számát.

Túl sötét ez a kép? Lehet. Nem mindenki él — hála Istennek — ilyen helyzetben. De túl sokan élnek így a világon ahhoz, hogy érzéketlenül el lehessen menni mellettük, azzal a megkönnyebbült sóhajjal, hogy mi, én nem tartozom közéjük.

Reménység felől kérdez ma a keresztyénség is. Az első századok után először kerülve szinte mindenütt kisebbségi helyzetbe. Lehet-e több, nagyobb reménysége az „Utolsó mohikán” hősi halálánál? Tud-e még mondani, adni valamit a ma élő emberiségnek, melyre az felfigyel, amellyel az kezdeni tud valamit? Az 1954-ben megtartott evanstoni világgyűlés óta melynek témája hasonló volt — újból és újból felbukkanó témája a keresztyén világgyűléseknek a reménység. Van-e és mi a reménysége ma, a XX. században a keresztyénségnek?

Lelkészek szolgálnak közöttünk — néha talán mi is közéjük tartozunk — a szolgálatuk értelmébe, eredményességébe vetett hit legkisebb reménye nélkül. Hűséges gyülekezeti tagjaink mondják a szemünkbe: ne tessék hívni, ne tessék utána menni, ne tessék megtartani... úgyszólván hiába. Nem reménytelenség ez a javából?

Az egyházért sem tudunk reménységet hordozni, hát még a viláért?

Kérdéseink visszautalnak minket a Szentírásához. Mi az a reménység, amiről a Szentírás, közelebbről az Újtestamentom beszél? Mi az a reménység, ami olyan elevenen élt az első keresztyének életében, hogy döntő módon meghatározta életüket?

Mit mond az Újtestamentom a reménységről?

Főbb vonásokban próbáljuk áttekinteni: milyen reménységről beszél az Újtestamentom? Mik a legjellemzőbb vonásai?

1. *A reménység az Újtestamentomban mindig Istenhez, Krisztushoz kötött reménység.* A reménység alapja nem valami határozatlan tartalmú várákozás, mely az események, körülmények esetleges változásában reménykedik, hanem Isten Jézus Krisztusban megerősített ígéreteire, segítségére, újjáteremtő erejére való ráhagyatkozás. Az a biztosítéka, hogy a reménység nem illúzió, hogy Istent olyannak ismerte meg, aki megtartja szavát: „...a reménység vallásához szí-

lárдан, ingadozás nélkül ragaszkodjunk: mert hű az, aki ígéretet tett.” (Zsid 10,23).

2. *A reménység mindig Isten megújító, az emberi életet az isteni rendelésnek megfelelően helyreállító cselekvésére irányul.* Ezért nem csupán és nem elsősorban immanens reménység. A reménység tárgya, hogy Isten Jézus Krisztuson keresztül a bűn által megromlott Istenember viszonyt helyreállítja és majdan teljességre vezet. Ezért mondja „Óáltala kaptunk a hitben szabad utat ahhoz a kegyelemhez, amelyben vagyunk, és dicsekszünk azzal a reménységgel is, hogy részesülünk az Isten dicsőségében.” (Róm 5,2)

3. *A reménység jellemzője, hogy türelmes és hosszútávú.* A keresztyén reménység, mely Istenre irányul feltétel nélkül bizik ígéretei teljesítésében, ezért kitartó, türelmes a rá való várakozásban. Eppen ezért az üdvösségre tekintő reménység védelmet jelent a gyülekezet, a keresztyén ember számára azokkal a támadásokkal szemben, amik hitét, Istenhez való kapcsolatát fenyegetik. Ezért nevezi Pál védőfegyvernek, mely a kísértések halálos csapásait, mint egy sisak a fejtől, elhárítja (Ef 6,17 — egyik új német fordítás szerint: Die Hoffnung auf Rettung ist Helm).

4. *A reménység őrzi meg a keresztyéneket a fáradság, elaléltság állapotától.* „Nem szeretnénk... hogy szomorkodjatok, mint a többiek, akiknek nincs reménységük.” (1Thes 4,13) A reménység nélküli keresztyénség cselekvő képtelen. Erőt vesz rajta a bénultság, lehangoltság, elkeseredés, céltalanság. A reménye vesztett keresztyén örömtelen, célját vesztett, munkanélküli keresztyén.

5. *A másokért való reménység mindig összefügg a szeretettel.* A szeretet a reménységből születik illetve a reménység ébreszti a másik ember iránti szeretetet a keresztyén emberben. Közömbösen, hidegen csak akkor hagy a másik sorsa, ha számára már semmit nem remélek. Beleteszem egy skatulyába — ahogy Ralf Luther mondja — és azt mondom: ilyen vagy, ilyen is maradsz. A keresztyén embert a reménysége őrzi meg attól — az Újtestamentum szerint —, hogy ne higgyen abban, hogyha valaki bűnbe esik, örökké benne is marad. Nem kezdhet újat, nem változhat meg. Az újtestamentomi reménység arra az Istenre irányul, abban reménykedik, aki nem sejtett módon megérinthet embereket, megszabadíthat a rossztól, megváltoztathat emberéleteket. Ez a reménység széttör minden emberek közti válaszfalat, közösséget teremt ember és ember között.

6. *A reménység az Újtestamentomban különösen is szorosan kapcsolódik Jézus Krisztus visszajövetelének várásával.* Az újtestamentomi reménység nemcsak abban különbözik az ótestamentomi reménységtől, hogy vertikálisabb veretű, de abban is, hogy a „már most” és a „még nem” kettős feszültségében él. A keresztyén ember nemcsak vár Isten újjáteremtő munkájára, hanem tudja, hogy ez az új Jézus Krisztus feltámadásával már elkezdődött a világban. Mindenütt, ahol az élő Jézus Krisztusról szóló evangélium hirdetik, ahol ezt befogadják, elkezdődött Isten helyreállító, üdvösségre vezető munkája. Azt is tudja azonban, hogy ez csak Krisztus visszajövetelével lesz teljessé. A baliloni fogság idején először felhangzó és az Újtestamentumon is végigvonuló ígéret Isten újjáteremtő munkájára vonatkozóan („Íme, én mindent újjá teszek:” Ézs 43,16) Jézus Krisztus visszajövetelével éri el teljességét. Ezért irányul a keresztyén reménység az Úr napjára.

7. *Az újtestamentomi reménység univerzális reménység.* Isten újjáteremtő munkája nemcsak az embervilágot fogja át, hanem a egész te-

remtettséget. A Szentírás a teremtéstörténettel kezdődik, melyben Isten mindent jónak teremtett és a teremtett világ helyreállítására tekintve zárul, ezzel a sóhajjal, imádsággal: „Jöjj, Uram Jézus!” (Jel 22,20)

Mi tette aktuálissá a Krisztusban való reménység tisztázását a ma élő keresztyénség, benne az evangélikusság számára?

Amint már a bevezetőben említettem, lassan húsz éve, az 1954. évi EVT világggyűlés óta állandóan visszatérő vitatéma valamilyen formában a keresztyén világggyűléseken, teológiai konferenciákon a keresztyén reménység kérdése. Az sem véletlen, hogy az LVSZ főtémának fogadta el az 1984-es világggyűlésre. Érdekes azonban, hogy éppen oldalról merült fel sürgetően a kérdés tisztázására, ahol nagyon is evilági problémák kerültek előtérbe. Az egyre több, különböző helyzetű tag-egyházzal bővülő világszervezet asztalára egymás után kerültek a napi problémák. A fejlődő országokban élő evangélikusokkal való kapcsolat közel hozta a gazdasági javak egyenlőtlen elosztásának kérdését, a faji kérdést, egészségügyi-kulturális elmaradottság kérdését. Világszerte egyre égetőbbé lettek az ökológiai problémák, melyek mindenkit érintenek. S a XX. század fölé magasodik a nukleáris pusztulás egyre fenyegetőbb veszélye.

Vannak olyan irányzatok az LVSZ-en belül, melyek azt hangsúlyozták: ezek elsősorban nem az egyházakra tartozó kérdések. Másrészt felmerült az a kérdés: honnan vegyenek az egyes egyházak olyan anyagi és lelki erőt, áldozatkészséget, hozzáállást, mely a feladatok megoldásában való segítőkész, felelős részvételre képesítene őket?

Tehát a keresztyén reménység, az eschatologia kérdéseinek előtérbe kerülése nem kibúvót jelent az egyház számára, melynek segítségével megkerüli a mai élet problémáit — mint ahogy erre Káldy püspök — is rámutatott püspöki jelentésében —, hanem annak keresését: hogyan tudja a ma élő keresztyénség megtalálni helyét a mai élet problémái közt, hogy itt és most eszköze lehessen az élő Isten embereket megújító, világot gyógyító, mindkettőt célja felé vezető, üdvösségszerző munkájának?

Így lett a XX. századi teológiai gondolkodásban a reménység sokféleképpen a szociáletika alapjává.

Hosszú, részletes tanulmányok fognak még a világggyűlésig ezzel foglalkozni. Én most csak három irányban szeretném meghúzni a vonalat.

1. *A keresztyén reménység az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása nyomán születik.* Az egyház igeiszolgáltatását és vele együtt a szentségek kiszolgáltatását úgy kell tekinteni, mint azokat az eszközöket, melyeken keresztül a feltámadott Jézus Krisztus végzi újjáteremtő, reménységre ébresztő munkáját az egyház és az egyes ember életében. Rajta keresztül születik az „új” a világban, amit az Újtestamentum többféleképpen nevez: új élet, új szív, új teremtés, új ember. Érti rajta az Isten szavát meghalló, neki engedelmeskedő, őt szolgáló akaró keresztyén embert.

Ezért az egyháznak nemcsak a maga érdekében, hanem a világgért érzett felelősségből következően is hűségesen kell végeznie ezt a szolgálatát, mert ennek nyomán születhetnek olyan emberek, akik élnek és hirdetik, hogy „a legnagyobb hatalom a világon nem az életrontó erők, hanem az életadó Istené.” (Hafenscher: *Élő reménység* emberei. Lkp 1981. 637. lp)

2. *Rá kell mutatnunk a reménység és a szeretet szoros kapcsolatára.* A Krisztusban reménykedő ember a „már most” és a „még nem” feszültségében él ma is. Ez azt jelenti, hogy már megtapasztalta, átélte Isten életújító erejét, de tudja, hogy mindez záloga csak az eljövendőnek. Amit ma kap a gyülekezet, csak töredéke Isten életadó, megújító szeretetének. Hogy Ralf Luther mondja: „Általában az jellemzője az újtestamentómi hitnek (reménységnek), hogy nem tud megmaradni az egyszer elfogadott ajándéknál. Ha még olyan nagy is az ajándék, az adója nagyobb, ezért remél a hit tőle mindig többet és az elfogadottakat a további, nagyobb ajándékok előhírnökeinek tekinti.” (Ralf Luther: Neutestamentliches Wörterbuch. 101. lp.)

A „már most” és a „még nem” feszültségében élő keresztyén ember azonban nemcsak előre néz a teljes szabadítás napjára, hanem úgy él, hogy ezt a horizontot belevonja a saját egzisztenciájába. Ezáltal rajta ábrázolódik ki Isten megújító, helyreállító, gyógyító, üdvösség szerző cselekedete.

Ezen túl a Krisztusban reménykedő ember nemcsak példaadásra, hanem felelős együttműködésre is hivatott. Meg kell találnia az összekötő fonalat a „nagy reménység”-től a mindennapi élet „kis reménységei”-hez. „Ahol a sors vagy a történelmi szükségyszerűség kényszere lezárja a jövőt; ott nyit reménységet az evangélium: Isten, a Teremtő, az új kezdet Ura, ő Ura a nem várt és meg nem érdemelt dolgoknak.” — idézi Ivar Asheim egyik tanulmányában a Lutherische Rundschau 1967. 1. számát. Ez készíti a Krisztusban reménykedő embert felelős cselekvésre embertársai érdekében, az emberiség és az egész teremtettség érdekében.

3. *A reménységet, ugyanúgy mint a hitet, ami hozzá közelálló fogalom, a Szentlélek Isten ébreszti bennünk és az egyházban.* Ezért írja Pál a Római levélben: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hit által örömmel és békeséggel, hogy bővüljökjete a reménységben a Szentlélek ereje által.” (Róm 15,13)

Minden igyekezet, példamutatás és segítőkészség zátonyra futhat a keresztyén ember és az egyház életében a Szentlélek megújító, teremtő ereje nélkül. Ő vezethet el minket hitre, az élő reménységre, törheti össze erejével az embereket elválasztó válaszfalakat, úzheti el a rezignáltságot, céltalanságot, egyesítheti a Krisztusban reménykedőket együttés szolgálatra a világért. Ezért a keresztyén ember és a keresztyén egyház nem élhet a Szentlélekért való szüntelen könnyörgés nélkül.

Sokak által kritizált Ágendánk konfirmációi imádságát soha nem tudom megrendülés nélkül elmondani: „Jövel, Teremtő Szentlélek! Mert gyenge a mi erőnk és gyarló a mi szívünk. Magunktól nem tudunk Krisztusban hinni, sem nála megmaradni. De benned reménykedünk: Te minket is újjá teremthetsz!”

Valóban, mindnyájunknak a Szentléleknek erre a munkájára van szükségünk, aki megújíthatja és újíttja is Krisztus népét élő reménységre az egész világon.

Sárkányné Horváth Erzsébet

FELHASZNÁLT IRODALOM

Anton Grabner-Haider: Paraklese und Eschatologie bei Paulus Verlag Aschendorf, Münster 1967.

Dr. Hafenscher Károly: Reménység emberei. Lkp 1981. okt.

Dr. Káldy Zoltán: Reménységben szolgálunk Lkp 1982. jan.

Ralf Luther: Neutestamentliches Wörterbuch Furche Verlag, Hamburg 1951.
W. S. Schmidt/G. Delling: Wörterbuch zur Bibel Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft zu Berlin 1971.

Hoffnung ohne Illusion (Referate und Bibelarbeiten) Ev. Verlagsanstalt, Berlin 1970.

Christus — die Hoffnung der Welt/Ein Bericht über die zweite.

Weltkirchenkonferenz: Evanston 1954. Aug. Ev. Verlagsanstalt, Berlin 1955.

Theological Preparatory Committee of the Hungarian Lutheran Church: Proposal for the section sub-themes of the VIIIth Assembly Budapest 1982.

Krisztusban reménységgel a világért — a diakóniai teológiánk alapján

„Benyújtja a világ hozzám kezét,
s én lázas pulzusán tartom kezem.”

Áprily: A benyújtott kéz

Minden gyógyítás előfeltétele a diagnózis. A helyes diagnózis fél gyógyulás. A betegség felismerésének és meghatározásának jól ismert mozdulata, amikor az orvos a beteg keze után nyúl, hogy ütőerére tapintson. A pulzus rendelkezése is a betegség tünete. Hogyan is tudna gyógyítani, ha nem tudja, mit kell gyógyítania.

A mottó verssorainak alap gondolata a lázas, beteg világ. Ennek ténye lassan tudatosul már a legszélesebb közvéleményben is. A tünetekről számtalan csatornán keresztül érkeznek információk nap mint nap mindenkire. „Szinte mindenki érzi, hogy valami nincs rendben, — írja Gábor Dénes Nobel-díjas fizikus 'A tudomány új felelősségei' című tanulmányában — de senki sem teheti újját a kritikus pontra, olyan nagy ugyanis a kritikus pontok száma” (Gábor, 1976). A tünetek alapján a diagnózisok néha bizakodók, gyakrabban katasztrófa-hangulatúak, borúlátók. Terjed a nyugtalanság és a félelem, hogy világunk esetleg katasztrófák felé halad, s az emberiség ennek közönyösen szemlélője csupán. Hiszen nem elég a beteg „lázas pulzusán” tartani a kezünket a segítség szándéka és tettei nélkül. „Fordulóponton az emberiség” — mondja ki az egyik legismertebb ún. világmodell címe, s a jelentésben a szerzők kimondják súlyos következtetésüket: „A lehetőség, mely az emberiség rendelkezésére áll egy hatalmas katasztrófa elkerülésére, mind csekélyebb lesz; a késedelem a még megmaradt döntési lehetőségnél szó szerint halálos következményekkel járhat” (Korán, 1980).

A dolgozat alap gondolata: megismerni a betegségeket, amelyek világot sújtják. Vagy talán a szerényebb cél a realisabb: a bajok megismerésének a szándéka, hiszen a legjobban kvalifikált szakemberek is csak egy-egy tünet megismerésén fáradoznak, részfeladatokat munkálhatnak. A teljesség igénye itt egyenlő az üres felületességgel. Az 1968 áprilisában alakult ún. Római Klubnak eredetileg 10 országból 30 tagja volt az emberiség jövőjével foglalkozni kívánó tudósokból és vezető szakemberekből, független nemzetközi társaság formájában. Ma kb. 25 országból mintegy 70 tudós és közéleti személyiség alkotja a társaságot, Nobel-díjasok és egyetemi katedrák tulajdonosai, szakterületük nemzetközileg ismert tekintélyei. A klub legutóbbi jelentésé-

nek elkészítésében (Célok az emberiség számára) már nagyobb számban részt vettek szocialista országok szakértői is. Állandósult tehát egy „orvosi konzílium” a betegvilág felett, természetesen a Római Klub tagjain kívül is, s mi tőlük kaphatjuk a jelzéseket. A bajok okainak feltérképezése nem ránk vár, e tekintetben laikusokra.

Ugyanakkor nem mellőzhetjük ezek ismeretét mi sem. Hiszen „a világért” felelősséggel tartozunk valamennyien. A szó idézőjelbe került, mert a címből való. A „világért — reménységgel” küldetést tartar, elkötelezettséget és feladatokat. De ehhez ismerni kell mind a két pólust. Részben a hitünkől fakadó elkötelezést, mint alapot. Másrészt a világot olyannak, amilyen, hiszen akkor válik küldetésünk konkrétá, tevékenységünk hatékonyá. Különben üres szólam marad csupán az egyházi sajtókban is le-írt mondat: mi alátartjuk vállunkat az emberiség nagy gondjainak. Hogyan is tehetnénk ezt, ha nem tudnánk, hol és miben kell segíteni. A tolmácsnak mind a két nyelvet beszélnie kell, ha közvetíteni akar két ember között. Ugyanis nekünk ismerni a Krisztusban kapott reménységet — és a világot a legfrissebb eredmények színvonalán.

Dolgozatomban a hangsúly az utóbbira kerül. A mennyiségi aránytalanság azonban nem fontossági sorrend vagy értékelés. Csupán arra utal, hogy azt az utóbbi érzem kevésbé ismertnek és kimunkált-nak gondolkodásunkban.

I. A veszélyeztetett világ

1. A háború veszélye

Kétségtelenül ez a legismertebb világunk fenyegetettségei közül. Állandósult potenciális veszélyben élünk, a felhalmozott atomfegyverek árnyékának félelmében. A veszély már régen nem kötődik háború kirobbanásához, a felhalmozott fegyverek önmagukban is kockázatot jelentenek. Már több tucat esetet jegyeztek fel, amelyek valamilyen módon katasztrófát vagy akár háborút is jelenthettek volna: támaszponton atombombát tároló raktárnak ütköző repülőgép, fedélzetén több atombombával lezuhant bombázó, 24 megatonnás robbanóerejű atombombát véletlenül elejtő harci repülőgép, technikai hiba miatt riadóztatott egységek, amelyeket eddig még időben sikerült visszahívni a már elindított támadásból, — mind-mind a véletlen háború kirobbanásának alkalmai lehetnek. Ennek lehetősége is egyre nő a véletlen balesetek számának, vagy a biztonsági berendezések bonyolultságának fokával. Háború esetén pedig rémisztően csekély az életbenmaradás esélye, s megsemmisülne mindaz, amit az emberiség eddig alkotott. „Nem lehetséges még egy — a két előzőhöz mérhető — világháború anélkül, hogy le ne zuhannánk a civilizáció eddig elért létrafokáról” — írja Weiszäcker (Weiszäcker, 1980). Hasonló módon figyelmeztet a század másik nagy fizikusa, Max Plank is. Ő nem sokkal a második világháború után meghalt, de már akkor érzi a fenyegettetést: „Nem lehet elég komolyan venni a fenyegető veszélyt, hogy az egész emberiség kiirtja önmagát, ha egy jövőendő háborúban ilyen bombákat használnak nagyobb számban; nincs képzelet, amely ennek a következményeit lefesthetné. Mindenképpen parancsolóan ínt a békére minden nép, főképpen pedig a felelős államférfiak számára Hiroshima nyolcvanezer és Nagasaki negyvenezer halottja” (Plank, 1965).

Az egész emberiséget szem előtt tartó, globális biztonság az emberi túlélés alapfeltétele. A fegyvereken alapuló biztonság nem lehet a jövő útja — figyelmeztet a már idézett tanulmány is (Korán, 1980). A veszély mégis fokozódik. Ma ott tartunk már, hogy azt a kérdést is vizsgálják, mi történik akkor, ha atomcsapás ér egy atomerőművet. A számítások szerint a nukleáris fegyver hatása nagyjából megháromszorozódik. „Ha egy atombomba hatására egy atomreaktor aktív zónája légnemű halmazállapotba kerül, az kétségtelenül egyik legbiztosabb módja az illető ország elpusztításának, népessége megsemmisítésének. Már egy kis méretű atomtöltet segítségével, amelyet elvben terroristák is képesek előállítani, ha hasadóanyaghoz jutnak, nemzeti katasztrófát lehetne előidézni”. Az 1980. decemberi állapot szerint 254 atomerőmű üzemel a világon, építés alatt áll 234, megrendelt 96, összesen 584 olyan pontja ez a világnak, amit nyilvánvalóan a katonai szakértők sem hagynak figyelmen kívül (Virágh, 1982).

2. Ökológiai veszélyek

Az ökológia közkeletű szó ma már. Magyar megfelelője, a „környezetan” viszonylag ritkán használt. Mintegy százéves múltra visszatekintő tudomány. Az élő szervezetek (ember, állat, növény) és a környezeti tényezők kapcsolatával foglalkozik. Ez a környezet részben életelen (levegő, víz, talaj), részben élő környezet, mint a növény- és állatvilág.

Az ökológia létrejött abból a felismerésből fakadt, hogy az élet és az ember fejlődése a Földön a bolygó fizikai feltételeinek rendkívül kényes egyensúlyától függ (Weisskopf, 1978); Minden élet csak meghatározott környezeti tényezők mellett létezhet, az élő szervezetek környezetükkel szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban vannak. Nem élhetünk oxigén nélkül, ezért nem élhetünk az oxigént termelő növények nélkül, amelyek viszont táplálékunk nagy részét is képezik stb. A világ egyetlen hatalmas ökoszisztéma, ökológiai rendszer, amelyben minden ezer szállal kapcsolódik össze, amelyen belül minden élőlény, így az ember is, alá van vetve az ebből fakadó biológiai törvényszerűségeknek (Bakács, 1977).

Ma a környezet mind nagyobb fokú denaturálódásának vagyunk tanúi és szenvedő alanyai. „Az ipari forradalom, de főleg a technikai-tudományos forradalom óta az ember... egy mind kiterjedtebb, nagyiparral teletűzdelt urbanizációs folyamatot valósít meg, és ezt fogja gyűrűbe egy agyonkemizált mezőgazdaság” — írja a jelenségről Bakács Tibor orvosprofesszor egyetemi tankönyvében. Természetes környezetünket ma már annyira elroncsoltuk, „hogy a saját magunk által teremtett civilizációs mű hovátovább magát az alkotót, az embert is elnyeléssel fenyegeti”.

Nincs nap, hogy erről is ne érkeznének riasztó hírek. Itt is csak egy-két jelzésre futja, mintegy emlékeztetőül.

A légkör problémái. Egyre nagyobb az oxigén-deficit. Az egykori hatalmas őserdők nagy részét már kiirtották, s megbízható előrejelzés szerint az ezredfordulóra eltűnnek, vagy apró kis pontokká zsugorodnak össze. Percenként 40 hektárral kevesebb erdő van a Földön. Egy hektár erdő az atmoszférának 60 tonna oxigént ad le egy év alatt. Az oxigén 70%-át (más forrás szerint 80%-át) a tenger adja, de az óceánokba is évi 1 millió tonna olaj ömlik, tönkretéve nagy felülete-

ken az életközösséget. Svájc esetében máris évi 4—7 millió tonna a becsült oxigéndeficit (A környezetvédelem biológiai alapjai c. mű adata), az USA területén keletkezett oxigén is csak a szükséglet 60%-a (Jócsik, 1976).

A légkör másik nagy kérdése a szennyezés. Évi 12 milliárd tonna CO₂ kerül a levegőbe, aminek egyelőre beláthatatlanok a következményei. Egy kéziratos, magas szintű, szűkkörű felhasználásra készült tanulmány szerint Magyarország 7,9%-a szennyezett levegőjű, — 7340 km² — amelyiken a lakosság 1/3-a él (Gerlach). Egy példa az egyházmegyéből: Tatabánya légtérébe évi 98 432 tonna szennyezőanyag jut, ennek 67%-a SO₂, 9%-a CO, és 24%-a szilárd por, vagyis évi közel 24 ezer tonna por. Ez a megengedett határérték többszöröse. Egy 1978-as tájékoztató Tatabányát is a többféle anyag által nagyon erősen szennyezett levegőjű városok közé sorolja, ahol levegőtisztaság-védelmi és közegészségügyi szempontból tűrhetetlen a helyzet.

A hulladékkérdés a környezetvédelem újabb nagy gondja. Magyarországon évente több mint 6 millió köbméter hulladékot szállítanak el, ez a keletkezett hulladékok 43—44%-a, (1980-as adat). Ez Budapesten gyakorlatilag 100, a nagyvárosokban 80, a többi városban 70, a községekben 11%-a a keletkezett hulladékoknak. A többi, évi több mint 6 millió köbméter hulladék szennyezi a környezetünket. De nemcsak ez a gond. Az elszállított szemét kezelése sem mindig megfelelő. A már idézett tanulmány négy megyében vizsgálja a hulladék elhelyezésének jelenlegi helyzetét, s megállapítja, hogy a termelési (gyári) hulladékok, ezen belül különösen a veszélyes, toxikus hulladékok környezetvédelmi, közegészségügyi szempontból kifogástalan kezelése — néhány kivétellel esettől eltekintve — lényegében megoldatlan. Még a mennyiségükre sem lehet következtetni országos szinten, mert Komárom, Szolnok, Veszprém és Baranya megyét kivéve még felmérésen alapuló adatok sem állnak rendelkezésre.

Csak említhetem a mezőgazdasági tevékenységet, amelyik minél fejlettebb, annál erősebben igénybe veszi és rontja környezetét (Széky, 1979). Dolgozatomban ennél a kérdéssel sem kifejtendő részletességgel indokolja meg Vester „Az életben maradás programja” című tanulmánykötetében a mehökkentő kijelentést: „A világnak mezőgazdaságilag megművelt területe alapján véve már ma is egyetlen ökológiai katasztrófaterület” (Vester, 1982). Persze, pillanatnyilag nincs más alternatíva, mint a mezőgazdaság kemizálása, hiszen ez a természet erőit hatalmasan megemelte, megmentve az utóbbi években több, mint 1 milliárd ember kenyerét. Vagy műtrágyázás — vagy éhhalál. De növekednek a problémák is, s az emberi cselekvés hatását a környezetre itt sem láthatjuk előre, s szükségszerű a mezőgazdaságban a talajkímélő, környezetvédő megoldások keresése.

A természetvédelem is része a környezetvédelemnek. Ide a természet élő és élettelen értékeinek megőrzése és fenntartása tartozik. E tárgyban nálunk a legújabb, egyébként már sok nyelven olvasható tanulmánykötetnek már a címe is jelképes: „A süllyedő bárka” (Meyers, 1982). A bárka az élet megőrzésének, átmentésének szimbóluma. Erre hivatott Földünk is, hordozza és őrzi a rajta kialakult életet. Süllyedésének jelei a rajta pusztuló fajok. Nem lehetetlen, hogy az emberi tevékenység hatására már ma is naponta egy állatfajjal vagyunk szegényebbek. A pusztulás útjében emelkedik: a század végére ez napi száz faj lehet! Így az ezredfordulóra 1 millió fajjal leszünk kevesebbek,

elsősorban a trópusi övezetben, ahol a Földön élő összes fajoknak mintegy háromnegyede él. A pusztuló fajok többnyire alacsonyabb rendű szervezetek, amelyek eltűnnek, mielőtt még a tudomány leírta volna őket. Pedig minden faj veszte visszafordíthatatlanul végérvényes, és pótolhatatlan genetikai kombináció elvesztése. A növényvilággal sem jobb a helyzet. Csak a hazai adat álljon itt: eddig 19 őshonos faj tűnt el, ami a teljes flóránknak majdnem 1%-a, de mintegy további 420 faj, a flóra 25%-a van veszélyben, illetőleg szoruló védelemre (Csapody, 1982). Az emberiség szétrombolja azt az életet, amelyikre a sajátját megmenthetné. A fajok rohamos pusztulása talán a jövő emberisége túlélési lehetőségének elvesztése is. A Világ Vadvédelmi Alap figyelmeztetése erre utal: „Ha az emberiség továbbra is túri, hogy egész fajok pusztuljanak ki, akkor előbb vagy utóbb mi is az ő sorsukra jutunk”.

Csak utalhatok a mesterséges emberi környezet ártalmaira, mint pl. a zajártalom vagy egyéb urbanizációs ártalmak. De a kiragadott példák is megéreztetnek valamit az ökológiai veszély nagyságából. Nem véletlenül figyelmeztet Balogh János akadémikus is arra, hogy az ökológiai veszély az emberiség számára legalább olyan fenyegető, mint a háborús veszély. Talán nem árt erre jobban ráfigyelni egyházon belül is, hiszen eddig erre alig voltunk érzékenyek. Mert a téma az erre való figyelésre is rákényszerít: felelősség a viláért, amelyik a háborús fenyegetettség mellett ökológiailag is veszélyeztetett.

3. Demográfiai robbanás

Közismert a világ népességének növekedését bemutató görbe, amelyik exponenciálisan merredekén ível felfelé. Egyre sűrűbb időközökben dublázódik meg a világ népességének száma. A népesség a világon ma évi 2%-kal nő, ami annyit jelent, hogy minden nap 220 000 emberrel van több a Földön, évi 80 millióval. A 2000-re várható érték 6 milliárd ember, — más számítás szerint 6,4 milliárd, tehát 6400 millió.

A legújabb vizsgálatok azt mutatják, hogy a szaporodás üteme valamelyest csökken. Az ún. inflektációs-pont 1977-re tehető, amikortól a függvény-görbe meredek ívelése megtörik. Ugyanakkor továbbra is természetesen emelkedő. Az ENSZ népeségtudományi főszakértője szerint 130 év múlva, 2110-ben a Föld lakossága a mai 4,4 milliárd helyett 10,5 milliárd fő lesz, ebből 9,1 milliárd a fejlődő országok területén.

Rendkívül súlyos kérdéseket vet fel a demográfiai robbanás. A dél-ázsiai országokban 50 év alatt mintegy milliárdnyi új munkahelyet kellene teremteni. Ezekben az országokban jelenleg hetenként kb. 350 ezer az új munkaerő-ajánlat növekedése, 2000-ben ez heti 750 ezer lesz! Egyedül Indiában, ha a népesség növekedése így tart, a következő 20 évben naponta kb. 1000 osztálytermet, kb. 1000 új kórtermet, valamint mintegy napi 10 000 lakást kellene építeni (Korán, 1980).

A népesség szaporodása többek között élesen veti fel a világ élelmiszerrel való ellátásának kérdését is. A Világbank 1981-es felmérése szerint ma 780 millió olyan ember él a világon, akinek nincs módjában naponta egyszer jóllakni. Egy másodperc — egy éhhalál. A II. világháború óta ugyan az élelmiszertermelés gyorsabban nőtt, mint a

világ egész népszaporulata, annak ellenére, hogy ennek egy azelőtt soha nem látott demográfiai robbanással kellett versenyt futnia. Ez a tény is cáfolja Malthus lelkészúrsunk hírhedtté vált tételét, aki szerint a háborúkra azért van szükség, mert a világ lakossága gyorsabban szaporodik, mint az élelmiszertermelés. Az 1974-ben Rómában összegyűlt szakemberek megállapították, hogy a világ gabonatermelése kb. 1200 millió tonna volt. Ez a világ 4 milliárdnyi lélekszámát alapul véve 310 kg-os fejadagot jelent, és ez a mennyiség elég. A baj ott van, hogy ez egyenlőtlenül oszlik meg. A harmadik világ lakossága ma az összlétszám 70%-a, részesedésük a világtermelésből azonban csak 11%. Így ellátottságuk az éhezés színvonalán, vagy alatta stabilizálódott (Bakács 1977).

„A harmadik világban az éhség önmagát tartja fenn” (Bakács). Ott hiába nő a termelés, hasonló mértékű és irányú a szaporodás is. Ezért az egy főre eső élelmiszertermelés a nagy erőfeszítések ellenére is a háború előtti átlagon stagnál a FAO adatai alapján. Egyes országokban az élelmezési fejadag csökken is, s az amúgy is szegény országok egyre nagyobb mennyiségű élelmiszerimportra szorulnak.

Ezért szükséges lenne a népszaporulat egyensúlyát az évszázad végéig megteremteni ezekben az országokban is, vallják sokan. A családtervezés éppen úgy időszerű, mint ahogyan ez a fejlett országokban bekövetkezett. A világ a jelenlegi népesség kétszeresét még csak el tudja tartani gyakorlatilag akármeddig, a négyszeresét azonban már nem — mondja Gábor Dénes is. Weisskopf szerint ma már lehetséges lenne a Föld egész jelenlegi népességét élelmezni, ruházni s lakással ellátni mindenféle kizsákmányolás és szenvedés nélkül. De nem tudunk megbirkózni a népesség egyre növekvő szaporodásával. S egy biológus véleménye: „A túlnépesedés olyan fényűzés, amit az emberiség a továbbiakban már nem engedhet meg magának” (Volpe, 1977).

Nem hiszem, hogy mindez ellentétes lenne az ősi felszólítással: „Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be... a földet.” Az őstörténet parancsa a távoli célt is megadja, a Föld benépesítését. Ez megtörtént. A Földet betöltötte az ember. Túlnépesítési parancsot nem lehet kiolvasni belőle. Helyes értelmezésére felhívunk kívülállók is: „Megállhat-e az ökológiai felelősség a technika és a tudomány határmezsgyéjén, háttal Istennek, rosszul értelmezve az egykor érvényes ígét? „Szaporodjatok és sokasodjatok!” — Nem kellene-e újragondolniuk az emberi létezését a teológiáknak is...?” (Mezei, 1981).

*

Az eddigiek: a háború veszélye, az ökológiai veszélyek, a demográfiai robbanással összefüggő élelmiszerhiány — három pont a növekvő gondok sorában. A jövőt kutató világmodellek még számos változóval számolnak, amelyek gondot és aggodalmakat, illetve feladatokat jelentő tényezők. Így a természetes nyersanyagforrások fogyása, az energiakérdés, a fejlett és fejlődő országok közötti jóléti szakadék, a kölcsönös függőség, új világgazdasági rend igénye, világkereskedelmi változások, nemzetközi valutarendszer szükségessége — és így tovább. Reálisan létező problémák ezek, amelyeket legalább ismerni kell ahhoz, hogy ne válják üres szólamná a tétel: a világ gondjainak mi is alátartjuk a vállunkat.

II. Rontás a teremtettségen

A jogos aggódalmakat kiváltó tendenciáiban ma olyan történik a világgal, ami Isten teremtő szándékával is ellentétes. Bárhogyan értelmezzük a teremtéstörténetet, végigvonul rajta az örvendezés: „És látta Isten, hogy ez jó.” Isten teremtő szándékáról úgy vall, mint aki a Földet szeretettel teremtette, lakhatónak alkotta, benne otthont teremtve füveknek, fáknak, állatoknak és az embernek.

Az ember azonban rossz gazdája a lakóhelyül kapott Földnek. A szennyezések miatti tömeges halpusztulások, a vegyszerektől kimúlt madarak, a növényzetnek már az ember öpusztításával egyenértékű irtása Isten teremtési szándéka ellenére is van: „Növesszen a föld növényeket... Pezsdüljenek a vizek élőlények nyüzsgésétől... repdessenek madarak a föld felett...” Teremtettségükből persze következik, hogy az élőlények egymás táplálékai is. Szerves anyagot közvetlenül csak a növények képesek előállítani, köréjük épülnek fel a fogyasztók, amelyek közé az ember is tartozik. De ez nem zárja ki azt, hogy az élet minden formájának joga van a létezésre, teremtettségéből fakadóan.

Felül kell vizsgálnunk, mit jelent az ún. kultúrparancsban az embernek adott kiváltság és hatalom: „Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen” (1Móz 1,28). Van, aki ebben a természet tárgyasítását látja. Az ember a csúcson, uralkodva a többi élőlény felett, megkapva birtokként a világot: „Nektek adók az egész föld színén minden maghozó növényt...” A Genézis a világ ember által való lerombolásának a kezdete — írja egy ökológus (Jócsik, 1976). S példákat is hoz: a technikus, aki azzal kezd egy építkezést, hogy jóval nagyobb területen irtja ki a fákat, mint amekkora az épület és felvonulás igénye, szerinte Mózes első könyve nevelte természetszemléletre.

Korunk jogosan hangsúlyozza, hogy kitüntetett helyzete mellett is az ember része a természetnek, amely nélkül nem tud élni. Az ember nem tulajdonosa, hanem lakója a Földnek — mondja ki az ENSZ 1972-es környezetvédelmi konferenciájára írt tanulmánykötet is. Ez egybeesik a Biblia üzenetével is: Az Úr a föld és ami betölti, a földkerekség és a rajta lakók (Zsolt 24,1). Az „uralkodás” semmiképpen nem az előbbi elmarasztaló ítélet szerinti zsarnokságot jelent, hanem a felelős sáfár szerepkörét, aki értékek őre és javak felügyelője. A régi, ma már inkább biliakus ízű szó több ökológus szótárában is megtalálható. „Sáfáraivá váltunk annak a bolygónak, amely jelenünk és jövőnk színtere, és amely ha visszafordíthatatlanul megromlik, rajta az emberi létfeltételek is megszűnnek (Széky, 1979).

Életünk, de környezetünk is Isten ajándéka, amit sem tönkretenni, sem kizsarolni nincs jogunk. Így a föld meghódításának parancsa a felhögomba hatalma sem lehet. Nemcsak önmagunkért, hanem utódainkért is felelősek vagyunk, akiknek az általunk megteremtett környezeti feltételek között kell életüket leélniük. A következő nemzedékekre örökölni egy lakható Földet kell hagynunk, amelyek számukra is Isten teremtési szándéka szerinti világ marad. Ha valamit teszünk érte, nem teszünk mást, mint hogy őrizzük tovább Isten teremtési szándéka szerint a gondjainkra bízott világot.

III. Reménységünk cselekedetei

Annak a veszélynek a lehetősége is reális, hogy semmit se tegyünk. A veszélyek tudata bénító is tud lenni. Einstein is eljutott erre a szemléletre. Két héttel halála előtt az öt meglátogató Szilárd Leónak mondta: „Szilárd, a régi kínaiaknak igazuk volt! Az embernek egyáltalán semmit sem szabad tennie!” Élete végén bántotta az atombomba létrehozásához való hozzájárulása, levele Roosevelthez, amelyben felhívja figyelmét az atombombagyártás lehetőségére. Valóban a bombát „minden idők legcsodálatosabb agytrösztje” teremtette meg, a felelősség nem vitatható. De „a felelősséget nem kerülhetjük el azzal, ha semmit sem teszünk” (Gábor Dénes). Megállni az elméleti kutatás szintjén sem lehet azért, mert a tudományos kutatás eredményeit fegyverekre is alkalmazzák. A veszély valóban nagy és fennáll, de akkor biztosan bekövetkezne, ha beszüntetnénk minden kutatást. „A modern világban az emberi élet előfeltétele a tudomány szakadatlan fejlődése” — idézi Heisenberg Weiszäckert (Heisenberg 1978). Ugyancsak vétkes mulasztás lenne a semmittevés a gyakorlati tennivalók terén is a veszélyek ellen, amelyek az emberiséget fenyegetik.

Egyházi köntöben is jelentkezhet az a „megoldás” is, amelyik nem akar tudomást venni a veszélyekről. Isten gondot visel, nincs baj, nem is lehet. Ez a magatartás azonban a hitet szűklátókörűséggel helyettesíti. Egy olvasott hasonlat szerint ez a magatartás a dominikánusok viselkedésére emlékeztet, akik nem voltak hajlandók belenézni Galilei távcsövébe.

Amit tenni tudunk ezért a viláért, az döntő módon elsősorban saját szolgálataink. Ez az emberre irányul, aki Krisztusban mássá lesz, megújul. Természetesen önzésétől megszabadul és nyitottá válik az emberek és gondjaik iránt. Látszólag elvont, sőt életidegen cél ez, amikor atomveszélyről, környezetszennyezésről, élelmiszerdeficitről van szó. Valójában a legszorosabb kapcsolatban van mindezzel. Az ember megváltozásának szándéka nélkül minden kezelés csak tüneti marad. Bírálatként is elhangzott az 1956 előtti egyházi korszakunkra: Néha úgy tűnt, mintha nem éppen az ígéhirdetéssel tudnánk legtöbbet segíteni népünknek is (Káldy, 1958).

Hadd hívjam segítségül ismét a tudományok embereit. Megoldási javasolataikban a tudomány és a technika által nyújtott segítség mellett kiemelik annak elégtelenségét is önmagában, s hangsúlyozzák az emberi tényező szerepét. Ma már tudjuk, mi okozza a bajt, — írja Weisskopf — és azt is tudjuk, mit kellene tenni a megelőzésére. „Azt nem tudjuk azonban, hogy miként lehetne meggyőzni az embereket, hogy csakugyan meg is tegyék.” „Korunk gondjai nem oldhatók meg a természettudomány módszerei és eredményei nélkül, — folytatja a gondolatot — de csak ezekkel a módszerekkel meg nem oldhatók... A gondok jórészt társadalmi és politikai természetűek, s a bonyolult és fejlődő helyzetekbe keveredett ember viselkedésével függnek össze.” „A döntések, hogy cselekedjünk-e vagy sem, a tudomány birodalmán kívüli megfontolásokon alapulnak.” S ő is idéz: „Az élet minősége nem foglalható egyetlenbe, nem mérhető műszerrel, nem táplálható számítógépbe — csak érző emberek menthetik meg darabonként és nagy szeretettel.”

Weiszäcker arról ír, hogy az egyetlen segítség csak az emberi öntudat átalakulásából jöhet létre. De az egyén — bármily fontosak legyenek is döntései — elszigetelten és tehetetlenül néz szembe a fejlődés következményeivel. A középpontban csak „a felelős emberek élő közössé-

ge" állhat. „Ezt a közösséget csak a közös éberség, valamint a dolgok és az egymás iránti nyitottság tarthatja össze”. A nyitottságot pedig a szeretet részének tartja, ezt a szeretetet pedig a legfontosabbnak. Emberek kölcsönös megértését a közösen művelt tudomány is elősegíti. „A legutóbbi háború után azt tapasztaltam, hogy a tudományos objektivitás a szétszakadt kapcsolatok újraépítésének második legjobb feltétele volt. A legeredményesebb a keresztényen felebaráti szeretet volt, már ahol ez rendelkezésre állt.”

Max Plank is az emberi cselekvés fontosságát emeli korunk kérdései fölé. „Semmilyen tudomány, semmilyen önismeret sem tárhatja fel számunkra hiánytalanul, hogyan fogunk az élet egy adott helyzetében viselkedni. Ehhez különleges vezetőre van szükségünk, olyan vezetőre, amelyik nemcsak értelmünkre, hanem közvetlenül akaratainkra is hat, amennyiben adott esetekben határozott irányvonalat mutat számunkra. Így lép a tudomány mellé, mint az általa hagyott hézag szükségképpen kiegészítése, az etika.”

A genetikus Czeizel Endre is magában az emberben keresi korunk legfőbb kérdéseire a megoldást. A technika szédületes ívet futott be a magányos Archimedestől a Holdra lépő Amstrongig. A társadalmi fejlődés is szédületes a rabszolgatartó társadalomtól a szocialista társadalomig. De változott-e ezalatt az ember? — teszi fel a kérdést. „Az olyan hitvány emberi tulajdonságok, mint a militarizmus, terrorizmus, despotizmus és mások, ma sokkal kevésbé lennének az ember sajátjai, mint régen, például az ókorban, a Periklész-kori Athénben. Lehet, nem tudom, — mindenesetre a kontraszt nem tűnik túl jelentősnek. A francia Rosstand-t is ez a kérdés nyugtalanította, amikor a következőket írta: A természet istenekké tett bennünket, mielőtt az ember nevére méltókká váltunk volna’... A technika és a társadalmi viszonyok fejlesztése mellett nem mondhatunk le az ember, az emberiség tökéletesítéséről sem” (Czeizel, 1976).

Méltónak lenni az ember névre, — szolgálatunk iránya is. Korunk sürgetően veti fel világunk sok betegség-gócát, de az igazi okok az emberben magában keresendők. Itt tudunk igazán segíteni. Erre utal Einstein figyelmeztetése is: a legnagyobb kérdés az emberi szív.

A már többször említett világmodelleknek ilyen címei vannak: A világ dinamikája — A növekedés határai — A világgazdaság jövője — A nemzetközi rend átalakítása — A hulladékkorszak után. Ezek részben a Római Klub, részben az ENSZ égisze alatt létrehozott jövőkutató programok. Ma mintegy 25—30 világmodellt tartanak számon, amelyek a gazdasági fejlődést, a jövőnket vizsgálják. Nem véletlenül fordult a figyelem azonban itt is az ember felé. László Ervin magyar származású tudós és csoportja 1977-ben adta közre a „Célok az emberiség számára” elnevezésű modelljét, amelyik arra a kérdésre keres választ, hogy melyek a mai társadalom alapvető céljai. „Lászlóék szemében az igazi korlát az emberek értékrendjének belső korlátja, a partikuláris érdekeket szem előtt tartó önzés” (Korán, 1980). A szerzők szerint az emberiség előtt álló kritikus határok nem fizikaiak, hanem belső, szubjektív határok, s ezek az önző célok élezzik ki a külső korlátokat, mint a természeti erőforrások kimerítését, környezetünk szennyezését, az élelmiszer-válságot, a háborút. Megállapítja egyébként a tanulmány, hogy a modern tudomány és életmód, valamint az ateista ideológiák, az üzleti élet és az államigazgatás világi etikájának a hatása ellenére a vallásoknak a mai világban is komoly befolyása van az emberekre. A mai célok világ-

atlasza palettáján ott szerepelnek az Egyházak Világtanácsának célkitűzései is.

„A mérték az ember!” — fejezi be a biológia lehetséges fejlődéséről írt könyvét Taylor. „A tudás a szeretet irányítóje nélkül méreg és gyilkos. Hogyan tegyük hatékonyá ezeket az elveket? Ez az, amit még nem tudunk” (Taylor, 1973). A szeretet irányítóját Krisztus egyedülálló módon adta kezünkbe, hogy megmutassa vele az ellenségben is a felebarátot. A világ nagy gondjaiban is segít, ha ezt hatékonyá tudjuk tenni. Krisztus felől nézve az embert reménységgel szabad nézni a legreménytelenebb helyzetekben is.

E mellett az általános cél mellett el kell jutni egyéb konkrét tennivalókig is. Ez lehet a háborús veszélyek ellen felemelt szó. A környezetvédelemben a szakemberek által irányított tennivalókba való becsapódás. A környezetvédelmi törvény hangsúlyozza: „A Magyar Népköztársaságban az emberi környezet védelme az egész társadalom érdeke és feladata.” Ugyanezt hangsúlyozza az elmúlt évben megszületett természetvédelmi törvény is: „Gondoskodni kell arról, hogy a természetvédelem célkitűzéseit az egész társadalom megismerje, és tevékenyen vegyen részt azok megvalósításában.” Van tehát feladat. De a nemzeti határoknál sem állhatunk meg. Csak egy példa: a légszennyezésünk termékeinek 40%-a országhatárainkon túlra sodródik, — de cserébe ugyanennyit kapunk is. Ma a világ minden nagy gondja nemzetek feletti gond, a konkrét segítség munkálása igazi egyházi világszövetségi szintű feladat is.

Zászkaliczky Péter

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gábor Dénes: A tudomány új felelősségei. Válogatott tanulmányok. Budapest, 1976.
- Korán Imre: Világmodellek. A Római Klub jelentésétől az ENSZ kezdeményezéséig. Bp. 1980.
- Weiszäcker: Hová vezet bennünket a tudomány? Válogatott tanulmányok, Bp. 1980.
- Planck: Az egzakt tudomány értelme és határai. Válogatott tanulmányok, Bp. 1965.
- Virágh Elemér: Az atomenergetika jelene és (pillanatnyi) jövője. Természet Világa, 1982/50.
- Weisskopf: A tudomány jelentősége. Válogatott tanulmányok, Bp. 1978.
- Gábor Dénes: Tudomány és erkölcs. Válogatott tanulmányok, Bp. 1976.
- Bakács Tibor: Környezetvédelem. Bp. 1977.
- Kovács Margit szerk.: A környezetvédelem biológiai alapjai. Bp. 1977.
- Jócsik Lajos: Környezetünk védelmében. Bp. 1976.
- Gerlach György: A környezetminőség jelenlegi helyzete. Kézirat.
- Levegőtisztaság-védelmi tájékoztató, 1978.
- Széky Pál: Ökológia. Bp. 1979.
- Volpe: Evolúció. Bp. 1977.
- Heisenberg: A rész és az egész. Bp. 1978.
- Káldy Zoltán: Beszámoló az országos egyházi helyzetről. Lp 58/241.
- Czeizel Endre: Az emberi öröklődés. Bp. 1976.
- Vester: Az életbenmaradás programja. Bp. 1982.
- Láng István: A környezetvédelem nemzetközi körképe. Bp. 1980.
- Csapody István: Védett növényeink. Bp. 1982.
- Myers: A sülyedő bárka. Bp. 1982.
- Balogh István: Egy korty halál. Bp. 1982.
- Mezel András: Kellenek-e a katasztrófák? Élet és Irodalom, 1981. április 11.
- Barbara Ward—René Dubos: Csak egyetlen Föld van. Bp. 1975.
- Taylor: Biológiai pokoigép. Bp. 1973.

Szeniczei Bárány György

Háromszáz éve született Beleden Szeniczei Bárány György, a 18. század jelentős magyar pedagógus egyénisége, aki rövid gyakorló pedagógus volta mellett az első megvalósított magyar pedagógiai műszerzője-fordítója, bibliafordító, ev. lelkész, a Tolna megyei telepítések egyik fő szervezője. Mint pedagógusnak legfőbb érdeme az anyanyelvű népoktatás és a reáltudományok oktatása szerepének hangsúlyozása.

Ki is volt Bárány György, akit a szülőhely környezete alig ismer, de a neveléstörténet is meglehetősen későn fedezett fel? Mi volt tevékenységében az a mának szóló üzenet, amely miatt „jelentősnek”, „maiak” mondhatjuk? Mi köti hozzánk, mai nevelőkhöz?

Mielőtt ezekre a kérdésekre választ adnék, hadd idézzek olyan értékelést, amely a „felfedezése” előtti időszakból való „1711-ben megjelent végre az első magyar pedagógiai mű, France Oktatása a gyermeknevelésről; Fordította egy névtelen protestáns tudós, B. G.” — írja 1875-ben dr. Kiss Áron „Oktatás, — és neveléstörténet” c. munkájában. Századunk legalább már a nevét ismeri: Révai Nagy Lexikona: Bárány a vallást pedagógiai szempontok szerint törekedett érvényesíteni s a klasszikus nyelvek háttérbe szorításával a nemzeti nyelv jogait akarta a nevelés terén visszaszerezni s emellett a reáliáknak tért nyitni az iskolákban. A hazai pedagógiai irodalmat Francke egyik művének magyarra fordításával ő nyitja meg. (Oktatás a gyermeknevelésről) Ma, az Akadémiai Kiadó tervezett új magyar lexikonában Beled című után ez áll: „... híres szülötte Bárány György (1682.) ev. lelkész, pedagógus, a magyar nyelvűség és a reáltudományok oktatásának hirdetője.”

A magyar történelem eseményekben egyik leggazdagabb korszaka, amelyben hősünk született. Az erdélyi fejedelemség megszűntével elhárult az akadály a német rendszerű átszervezés elől. A nemzeti fejedelemség pedig a nemzeti jogok mellett állandó szószólója volt a protestánsok ügyének is. Luther és társainak tanítása — a protestantizmus — azért is terjedt gyorsan Európában, mert a nemzeti burzsoáziák érdekeit védte, társadalmi-gazdasági tekintetben újat — haladót — jelentett, nyomtatásban és a népnyelven megjelent műveik nagy szellemi energiákat szabadítottak fel. Az új eszmerendszerek szinte léteérdeke volt, hogy tanai minél gyorsabban nagy néptömegekhez elérjenek, ezért komoly iskolarendszereket építettek ki. A 16. századi Magyarországon 34 katolikus, 125 protestáns és 9 unitárius iskoláról tudunk (Molnár Aladár: A közoktatás története Mo.-on), de „... a protestáns zsinatok úgy határoznak, hogy minden lelkész mellett külön tanító alkalmaztasék...”

Az egyes iskolák színvonala viszont attól függött hogy milyen képzettségű „preceptor” állt az élen. Képzett tanítók pedig csak külföldi egyetemekről kerülhettek Magyarországra, így a magyar iskolák minősége-szelleme kicsiben az „anyaegyetem” tükörképe. Bárány „szellem-társai” Comenius (1650—54. között Sárospatakon), Apáczai Csere János 1652—53. Kolozsvárott, az 1684. március 24-én született Bél Mátyás, aki Báránnyhoz hasonlóan — Halléban tanult Francke ísmert intézetében.

A hallei egyetem mellett latin középiskolák, valamint anyanyelvi elemi népiskolák is működtek. Számunkra — és Bárány számára is —

ez az utóbbi lett a legfontosabb. Bárány Roth Mihály fiaival jutott el Halleba, ahonnan 1711-ben került haza Győrbe, de már 1713-ban Nagyvázszyban, 1718-tól Tolna megyében találjuk, 1722. szeptember 8-án költözött 8 luteránus magyar családdal Sárszentlőrincre, ahol haláláig élt az 1726—29. közötti „száműzetés” időszakát kivéve. Az 1725. szept. 24-i határozat értelmében ugyanis az evangélikusok „persona non „grata” lettek Tolna megyében. Az újonnan telepített német és magyar jobbágyok zöme protestáns volt, akik ragaszkodtak papjukhoz, a főszolgabíró már 1726. július 14-én visszahívta Bárányt; „Annak okáért, ha meg nem utáld Kegyelmed bennünket, maga visszajövelele igen kedves és kellemetes volna...”, erre azonban csak három év múlva került sor. 1729-től azonban már haláláig, (1757) Sárszentlőrincen élt.

III. Károly uralkodásának ez az időszaka a „humánusabb” térítési módszerek időszaka, Bárány azonban a kialakuló új közigazgatási rend megszervezése, a háborúskodások alatt bizonytalanná vált viszonyok konszolidálásának egyik eszközét éppen a nevelésben látta. Elképzeléseinek lényegét éppen említett műve (Oktatás a gyermeknevelésről. 1711.) alapján érthetjük meg jól.

A pedagógiáról vallott nézeteit három nagy tárgykoré köré lehet csoportosítani: — Ki tanítson? — Kit tanítsunk? — Mit tanítsunk? Munkájának bevezetésében saját felelősségét így fogalmazza meg: „... Szükségét éreztem az írásnak, mivel láttam, hogy nálamnál tehetőségesebbek a nyavaját nem akarják érezni és tudni, v. más okból pennájokat nem mozdítják.”

A képzés színvonalának emelése érdekében jól képzett tanítókra van szükség, mert „Minálunk olyanokat vesznek néha oskolamesternek, akik semmire sem alkalmasak és erre a szent munkára elégnek kell lenni nékiük”. Javasolja — mint arra jelenleg is folynak kísérletek — a jelölt alkalmasságának vizsgálatát, mert az elsődleges cél „a gyermek nevelése és oktatása”, tehát világosan leszögezi a pedagógiai tevékenység kettős oldalát, sőt a sorrendet is. Hangsúlyozza, hogy a praeeptornak mindenképp a gyermekneveléssel kell foglalkoznia és nem az anyagiak hajszolásával, „mert hol csak a jutalomra vagon tekintet, ott azt forgatja a tanító elméjében, hogy már fölösleg is meg szolgálta bérét”. Másutt még keményebben fogalmaz a tanítói hivatásról, mikor azok beszélgetéséről azt írja, hogy „ne a liszt-ről, hanem a tisztról, ne a telkekről, hanem a lelkekről és ne a gypajúrról, hanem a mennyei szoros kapuról” ... legyen szó.

Szigorú követelményrendszert állít a tanítók elé akkor is, amikor megköveteli, hogy aktívan műveljék a tudomány valamelyik ágát is amellet, hogy a tanításban nagyon alaposak legyenek. Részletesen felsorolja, elképzelése szerint a jó pedagógusnak milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie: az elhivatottság után mindjárt a vidámság, a gyermekszertet és -ismeret következik. Mindez nem zárja ki a nevelés „társadalmisításának” gondolatát, mert „a szülőknek és másoknak is őket (a gyermekeket) inteni kötelesség”.

A „Ki tanítson?” — kérdés után azonnal felvetődik a „Kit tanítsunk?” — kérdés is, amelyre Bárány a népiskola gondolatával válaszol. Az elemi ismeretekre minden gyermeket oktatni kíván, de „ne szégyenljék azt tenni koros szülék (t. i. a tanulást), ha már oly szerencsétlen neveltetések esett”, hogy korábban nem tanulhattak. A tanítást már akkor el kell kezdeni, amikor „szólni kezdenek tanulni”,

de „az ő elméjükhöz kell szabni a valóságot!”. Meglepő pszichológiai érzékenységre vall, hogy a nevelés számára kritikus időszakként tűnteti fel a 13—14. életévet, mert

1. Az örökölt hibák, rossz szokások erre akkor is megjelennek, ha eddig elnyomtuk is őket.

2. Ilyenkor kezd a fiatal „társaságban forogni”, kellő irányítás híján elronthatja környezetét hibás szemlélettel.

A jelen tantervi vitáinak is egyik kulcskérdése a harmadik, „Mit, ill. miből mennyit?” kérdés. Bárány ebben a hallei mesterét követi, amikor a tanítási anyagot a Bibliával kezdi, ezt követné a katekizmus, majd rövid imák. A „memoriterek” megtanulása segíti a rögzítést, fejleszti a szókinccset. Természetesen „sem igen kevéssel nem kell őket mulatni, sem sokkal nem jó megterhelni”... Ez azt is jelenti, hogy a tananyag mennyiségét az egyén teljesítőképessége szabja meg, de mivel ez a gyakorlatban eléggé nehéz, három csoport kialakítását javasolja:

- „Együgyűek (betűt tanulók)
- „Középszerűek” (betűket összeolvasók)
- „Kiválók” (memoritereket tanulók)

A vallásitanítás elsőrendűségének hangsúlyozása után arra hivatkozik, hogy a tanítási idő nem lehet napi 6—8 óra, mert „a gyermekek nem pihennek, egészségtelenekek, betegek lehetnek”. Különösen fontos gondolatok, amelyek a reáltudományok oktatását sürgetik, elsőként a matematikát emeli ki, mint amelyet a „pogányok” is műveltek, de mindjárt így sóhajt fel zárójelben: „Oh, vajha csak a Praeceptorok maguk tudnák és hasznát értenék!”

A reáltudományok közül javasolja még az asztronómiát, „úgy, mint Égi corpusoknak nagysága, foksága...”, de a „Mappas Geograph, avagy ország tábláit élvezettel használják a gyermekek, amelyeken meg lehet tanítani országok, városok helyét, méretét, távolságát, szerepét stb.”.

A földrajz, mint tudomány és tantárgy nagy szerepet kapott Bárány kortársának — Bél Mátyásnak — pozsonyi tanterve (az „Ephemerides”) és a „Notitia Hungariae...” megírása során. Továbbá „Jó volna kíséltatni őket a kertbe, mezőre, v. erdőbe. Ez alkalmatossággal lehetne a sokféle füveknek, virágoknak és fáknek nevekre (ha hasznokat, erejüket és egyéb tulajdonságaikat nem is tudná maga a Praeceptor) megtanítatni őket”. Nemcsak felfedezni, kihasználni is ajánlja a gyermek megismert rajzoló kedvét, amikor azt tapasztalta, hogy „8 nap alatt az ABC-t készen megtanulták, ha annak idején papírost, tintát kaptak, hogy valamit írni és formálni tanuljanak”.

Már nemcsak mint tananyag, hanem mint módszer is fontos a nemzeti, az anyanyelv tanítása, mert szerinte a latin nyelv erőszakkal használata miatt „a gyermekek közül sokan elvadulnak és elhagyják az iskolát” (Érdemes kiemelni, hogy nála az anyanyelv nemcsak a magyar anyanyelvűekre vonatkozik). De egyéb idegen nyelvek tanítását is csak akkor tartja érdemesnek, amikor a gyermekek a magyar anyai nyelvben is alkalmatosan proficiálnak”.

A tananyag mennyiségi és minőségi elemzésén túl bőven foglalozik a nevelés-oktatás módszereivel is, saját nomenklatúrája sze-

rint az „eszközökkel”. Köztük sok a mai módszertanban is jó használható, pl. „A példaadás”, „Az ígéret és fenyegetés”. Az oktatási módszerek közül is kiemeli, hogy „nem a szöveg ismerete fontos, hanem hogy a gyermekek a lényeg értelmére vitessenek”. Az ehhez vezető lépcsőfokok is nagyon maian hangzanak, amikor ezeket ajánlja:

- a) Kérdések által való megértés
- b) Ismétlés („repetáld véle!”)
- c) Alkalmazás („applicáld reá!”)
- d) Gyakorlás.

Leggyakrabban idézett művének ötödik fejezete mintegy szintézise annak, amit eddig leírt, itt ugyanis sorra veszi, „mi kívántatik?” az eredményes neveléshez:

— Rövid, értelmes tankönyvek kerüljenek a gyerekek kezébe és azokat komoly indok nélkül ne cseréljük fel mással! (Eddig ugyanis diktálással tanítottak.)

— Minden tárgyat anyanyelven tanítsunk!

— A tanulást se a tanító, se a tanuló ne érezze tehernek!

— A nevelő igyekezzék emberi — baráti viszonyt kialakítani tanítványával!

— A büntetési fokozatokat tartsuk be „...nem keménykedéssel, hanem barátsággal, nem veréssel, hanem szóval kezdjed el”!

— A nevelésben szülő és pedagógus „tanácsot tartson”!

Báránynak ezen — korához képest modern és differenciált — nevelési elképzelései a dunántúli ev. iskolákban jórészt meg is valósultak, de hatásuk több későbbi nagy pedagógus egyéniségmunkájában is kimutatható. Bél Mátyás Pozsonyban alapvetően hasonló módszerekkel dolgozott, sok vonására ismerhetünk Kis János győri tanítóskodása idején. Tessedik Sámuel Szarvason még gyakorlatiasabb irányba terelte nevelési módszerét. Összegezve Bárány és kortársainak nevelési elképzeléseit, a következő új vonások rögzíthetők:

A) Az anyanyelven való oktatás kiszélesítése.

B) A szülői ház és az iskola együttműködése (családlátogatás, büntetési fokozatok összehangolása, felnőttoktatása).

C) Alapos előkészületek a tanításra. (Vázlatkészítés, a kérdező technikája — különösen sokat foglalkozik ezzel B. „Második Katecheticá”-jának előszavában —, a gyermek egyéniségének megismerése.)

D) A személyiség fontossága a nevelésben mind a nevelő, mind a nevelt vonatkozásában.

E) Alapvető követelmény a szemléltetés és a szemléletesség.

F) Állandó tantervek és módszertani utasítások.

G) A fokozatosság elvének tiszteletben tartása a tanítás, nevelés, pl. büntetés területén is.

H) A reáltudományok oktatásának bevezetése, bővítése. Báránynak az iskoláztatás elterjesztésével, általánossá tételével távolabbi, gyakorlati célokat akartak elérni: „Nem elég az igazságot megismerni, hanem kívántatik, hogy annak (a gyermeknek) szíve és akaratja hajoljon az ahhoz való engedelemre.” Ennek eléréséhez az iskolai okta-

táson túl egyéb — közvetett nevelési eljárásokat is alkalmaztak. Sokan közülük az élő szó mellett az írás, a nyomtatott szöveg erejét is felhasználták. (Bél Mátyás, Benzur József, Hajnóczy Dániel, Torkos András, Szartorius Szabó János, Burius János, Bél utóda, Thomka-Szászky.)

A 18. század pietista papjai, tanítói közül sokan érdemben műveltek a tudomány valamelyik ágát, Bél — történeti földrajz, Benzur József — könyvtár, Hajnóczy — nyelvészet.

Műveik gyakorlati tartalma, munkájuk távlati eredményessége jól beilleszthető abba az eszmei sorba, amely Balassától a kurucokon, a magyar pietistákon, majd a felvilágosodáson keresztül a reformkorig, sőt tovább vezet. E művelt magyar fiatalok itthon tudatosan vállalták a vallási kisebbség szerepét, hogy nemzeti hovatartozásukat hangsúlyozzák. Eszmei alapállásukat jól kifejezi az a vers, amelyet gyakran használtak mottóként teológiai műveik végén is:

„Már ki-ki leckéjét ne csak megtanulja,
De magát abban híven is gyakorolja,
Így javát házának, hazájának látja,
Lelke boldogságát itt s ott megtalálja.”

Szó sincs tehát semmiféle elfogult vallásosságról (amivé a pietizmus Németországban Francke halála után vált), hiszen ennél szebben az egyénnek a nemzeten belüli szerepét nem is lehetne hangsúlyozni. Nevelési-oktatási terveik pedig végső fokon ezt a célt szolgálták valamennyi kortársuk számára.

Bertha Árpád

Az igehirdető műhelye

szentháromság után 7. vasárnap

Róm 6,19—23

A Római levél 1,18—8, 39-ig terjedő szakasza arról szól, hogy Krisztus váltságshalála üdvösséget szerez minden hívőnek. Ezen belül az Isten igazsága, mint Krisztus számunkra hozott ajándéka kap hangsúlyt. A 6. részben fordulat következik a gondolatmenetben, amennyiben arról szól az apostol, hogy a Krisztusban kapott ajándéknak milyen vonzata van, milyen következménnyel jár életünkben.

A 6. rész elején a keresztséggel való összefüggésében fejti ki Pál apostol a kegyelem hatását. Ez a kegyelem azt jelenti, hogy a keresztségben eltemettünk Krisztussal a halálba, hogy amiképpen Ő feltámadt a halálból, úgy mi is új életben járjunk.

A 6. rész 15. versétől a 23. versig terjedő kisebb szakasz egy egységet alkot, amelynek fő gondolata ez: „Akik részesültek a kegyelemben, többé nem a bűn, hanem az igazság szolgálói.” Ennek a szakasznak a második fele a perikópánk.

Alapigénk központi témája a megszentelt élet, az új élet, amelynek előzménye az, hogy Krisztus érdeméért megszabadultunk a bűn hatalmából. Ez az új életforma személyes döntésünkkel veszi kezdetét. Tartalma szerint szolgálat az igazságnak, szolgálat Krisztusnak. Ennek az életformának egyenes következménye az örök élet, amelyet Isten kegyelmi ajándékként ad azoknak, akik az új élet lehetőségét örömmel és hálaadással elfogadták.

Az új élet: szolgálat Krisztusnak

Mögöttünk vannak az időben nagypéntek és húsvét eseményei, de Krisztus bűnt, halált legyőző hatalma a mában is ható életformáló erő. Nagy szükségünk is van erre, mert az emberiség életében nemcsak politikai, társadalmi, gazdasági és egyéb tényezők hatnak. Van a világban egy olyan erő, amit bibliai kifejezéssel a bűn, a sátán erejének nevezünk. Erről a tényezőről az egyházon kívül nem készülnek tanulmányok, hatását nem vizsgálják a gazdasági, társadalmi, közösségi, családi élethez való viszonyában. Nem készítenek előrejelzéseket arról, hogy a bűn milyen mértékben érezteti hatását például az ezredfordulón. A bűn valóságát mégsem lehet tagadni, és nem lehet figyelmen kívül hagyni az egyes ember életét és a közhangulatot befolyásoló hatását. Számolnunk kell vele, mint valóságos tényezővel. Hiszen napról napra találkoznak vele a jog alkotói és alkalmazói, de az egyes emberek is. Látnunk kell, hogy a bűn által motivált életforma tragédiába torkollik, halálba vezet. Számunkra, keresztyének számára van egy másik életforma, az új élet.

1. Az új élet, a megszentelt élet előfeltétele a bűnből való szabadulás.

Pál felvázolja a sötét hátteret, a bűnt, hogy annál jobban kidomborodjék rajta az Isten igazságából fakadó szent élet. Ez a sötét háttér a tisztátalanságnak és a törvénytelenységnek a szolgálata. A tisztátalanság éppen a szentségnek az ellentéte, amikor az ember már annyira beszennyeződött, a bűn hatalmába került, hogy már képtelen a tiszta beszédre, az igaz cselekedetekre. Mint a bűn rabszolgája, Isten törvényét lépten-nyomon megszegi. Nem tiszteli Teremtőjét, de nem szereti a felebarátját sem. Miközben azt gondolja, hogy ő az igazán szabad ember, — ez is egyféle szabadság, mert az ilyen ember szabad az igazságtól — közben egy rákényszerített erő szolgálatában áll, amely kérlelhetetlenül viszi sodorja a halál, a kárhozat felé. A bűn ugyanis megfizet zsoldosának. A zsoldos katona feladata az volt, hogy az ellenség soraiban és területén romboljon, öljön és pusztítson. A bűn zsoldjába szegődött ember meg is felel ennek az elvárásnak. De a méltó zsoldot, a halált is megkapja érte.

Igénk evangéliumi üzenete éppen ez: megszabadultatok a bűntől és az előbbieken vázolt következményeitől. A bűn többé nem tarthat hatalmában benneteket, ti nem vagytok a rabszolgái. Szabadulásunk hátterében a nagypénteki esemény áll. Krisztus meghalt a keresztfán mindnyájunk vétkéért, és ezzel „A törvénynek eleget tett, És a veszélyből kimentett, Kiengesztelt Istennel” (Evang. Énekeskönyv 320,3 v.).

2. Az új élet szolgálat az igazságnak, kötődés Krisztushoz. A Szabadító igényt tart reánk. Amikor Krisztus kiemelt bennünket bűneink mélységéből, nem hagy ott a szakadék szélén, hanem felajánlja a vele való közösség drága lehetőségét. Irántunk való szeretete nyilvánul meg ebben, ugyanis nincs olyan semleges terület a bűn és Krisztus között, ahol meghúzhatnánk magunkat. Vagy Vele megyünk, vagy a mélység erői visszarantanak bennünket. Krisztus igénye mentő szeretetből fakad, de jogot is formálhat ránk, mert kiváltott a rabszolgatartó hatalmából, nagy árat fizetett értünk, de „nem arannyal, sem ezüsttel, hanem szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az Övé legyek, az Ó országában Ó alatta éljek, s Ót szolgáljam” (Luther, KK). Ez a szolgálat nem megalázó, mert Jézus is szolgál nekünk, de nem is nehéz, mert a Jézus igája kedves és az Ó terhe könnyű (Mt 11,30).

Krisztus szolgálatában éppen az a gyönyörűség, hogy az Úr együtt szolgál velünk mentő, megtartó szeretetével. Éppen ez a mi feladatunk is. Isten könyörülő, életet munkáló igazsága így jut el rajtunk keresztül sokakhoz. Életünk csak addig nevezhető új életnek, szent életnek, amíg közösségben vagyunk Szabadítóinkkal, amíg szívünkben ott van az iránta való háladás, és amíg örömmel — és nem kényszerrel — szolgáljuk Ót.

3. Az új élet, mint Krisztus szolgálata a mi személyes és felelős döntésünkkel veszi kezdetét. Krisztus mindent elvégezett. Halálával és feltámadásával minden ember számára megteremtette az új élet lehetőségét. Áldozatával minden, a bűn szennyes árjában vergődő ember számára bedobta a mentőövet. Azt azonban mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy megragadom-e, hagyom-e érvényesülni életemben Jézus életre mentő erejét. Jézus senkire sem akarja rákényszeríteni az Ó életformáját. Ő mondja: Íme, az ajtó előtt állok és zörgetek: ha valaki meghallja a hangomat, és kinyitja az ajtót, bemegyek ahhoz, és vele vacsorálok, ő pedig énvelem” (Jel 3,20). Senkire nem töri rá az ajtót. Nekünk kell azt belülről kinyitni. Így érthető meg Pál apostol intelmé is: „most adjátok át tagjaitokat az igazság szolgálatára” (19. v.). Nektek kell mozdulnotok. Krisztus megtette az első, döntő lépést. Leemelte

rólatok a bűn roppant terhét, amely megbénított, cselekvőképtelenné tett. Megszabadultatok a bűntől, tehát odanyújthatjátok tagjaitokat az igazság szolgálatára. A bűntől szabad ember már rendelkezik a döntés lehetőségével. Nekünk kell tehát eldöntenünk, hogy a szakadék partján akarunk-e maradni, amelyből Krisztus kimentett, számolva azzal, hogy a bűn erői előbb vagy utóbb visszahúznak, vagy Krisztust akarjuk követni, Aki az egyetlen garancia a mi megmaradásunkra. A Krisztus melletti döntés nagyszerű lehetőség számunkra, de egyben nagy felelősség is, hogy tagjainkat, egész lényünket valóban odaszánjuk örömmel és hálaadással az igazság szolgálatára.

4. *Az új élet gyümölcse az örök élet.* Nemcsak a bűnös életformának van következménye. Az új életnek is van. Itt nem fizetés, hanem kegyelmi ajándék a folytatás. Aki az új élet ajándékát elfogadta Istentől, annak még többet ad. Az új élet ugyanis nem emberi teljesítmény, hanem az is ajándék. Aki a szolgálai formában egy Mesterével, az egy lesz Vele a dicsőségben is. Az új életben járó ember előtt csodálatos távlat nyílik meg. Sorsa nem a múlandóság erőinek játékszere, hanem az örökkévalóság Urának a kezében van. Aki biztos kézzel viszi övét a végső cél, a boldog beteljesedés felé.

Pintér János

ARATÁSI HÁLAADÓ ÜNNEP

2Kor 9,6—11

Dr. Prőhle Károly Újszövetségi bevezetése (1979.) szerint Pál apostolt három ügy foglalkoztatja a második Korinthusi levélben: sértőjének az ügye, az ellene támadt vádak és a gyülekezet gyűjtése. Ez utóbbi nagy témakörhöz csatlakozik textusunk.

A jeruzsálemi gyülekezet számára folyik gyűjtés. Több forrásból is tudjuk, hogy az első keresztyén gyülekezetek milyen fogékonyak voltak a szociális nehézségekre. Gal 2,10-ben Pál arról ad hírt, hogy a jeruzsálemi apostoli konvent is — ha nem is főtémaként — foglalkozott a szegények kérdésével. Ebből az alapállásból kezdődik gyűjtés „a jeruzsálemi szentek szegényeinek” (Róm 15,26). A gyülekezet szegénységének okát ma már nem ismerjük: eredetileg is szegények voltak vagy Agabosz próféciája teljesedett be? (Csel 11,27—28.) A levélből kitűnik, hogy a korinthusi gyülekezet fejlődött, s aktívabban veszi ki részét a gyűjtésből (8,10), sőt a gyülekezet buzgósága a többséget magával ragadta (9,2).

Az őskeresztyénség Krisztus-központúságára jellemzően az adakozás kérdésében is Jézus áldozatára utal az apostol. Így buzdítja nagyobb áldozatra a gyülekezetet (8,9). Perikópánkban pedig Isten végtelen hatalmára irányítja a gyülekezet figyelmét (9,8). A világ Teremtőjének keze munkáját fedezzük fel lépten-nyomon: Ő az aki magot ad a magvetőnek, aki bőven osztott a szegényeknek. Lenyűgöző az a szemlélet, amelyik ennyire a Teremtő kezében tudja a világot. Ezzel az Istenképpel szorosan az ŐT szemléletéhez kapcsolódik az apostol. Többször is szabadon idéz egy-egy őszövetségi könyvből: Példabeszédek, Zsoltárok, Ézsaiás, Hóseás. Már az ŐT tud az állandóan teremtő Istenről, a creatio continuáról. Pál szavai is erről a szüntelenül munkálkodó Istenről beszélnek. „Amikor az ember Istenről beszél, az egésről beszél, amikor hozzá

kiált, arra gondol, aki mindent kézben tart; amikor az ember Istent dicsőíti, azt dicséri, aki az emberi lét és gondolkodás korlátain túl mindent áttekint és az egésznek értelmét ismeri” (C. Westermann). Ez a hatalmas Úr az, aki mindent megtehet: megadja az adakozáshoz a külső és belső feltételeket (9,8). Korinthusban — úgy tűnik — mind a kettő megvolt. Végül arra utal, hogy az adakozásnak milyen előbbrevívó ereje van, hiszen hálaadást szül az Isten iránt.

Szilánkok

Rövid lelkipásztori tapasztalatom alapján úgy látom, hogy nagyon sok emberben (hívőkben, keresőkben és másképp gondolkodókban egyaránt) hamis Isten-kép él, számtalan változatban. Mégis mi bennük a közös? Az, hogy szinte mindegyik „statikus Isten-kép”, vagy másképp fogalmazva: személytelen. A skála az egészen primitív „szakállas Isten-kép”-től kezdve egészen a transzcendens isteni lét gondolatáig terjed. Ez a Bibliától teljesen idegen szemlélet a középkoron keresztül egészen a görög filozófiáig nyúlik vissza. Többek között tökéletes geometriai formának képzelték el az istenséget. Xenophanesz ezt írja: „Isten csupa szem, csupa szellem, csupa fül. Mozdulatlanul egy helyben marad, mert nem illik hozzá, hogy ide-oda menjen”. Az ilyen és ehhez hasonló felfogásból két lehetőség kínálkozik: filozofálgatni az Istenről vagy egyszerűen mint a hétköznapi élet szempontjából jelentéktelen valakit — kihagyni az életből. Természetesen ez nem csupán egyházon kívül jelentkezik. Ebből a megfontolásból született az „Isten halála” teológia is.

„... a természettudományos, technikai világszemlélettel párhuzamosan alakult ki az újkor emberét jellemző szekuláris gondolkodás, amely szerint a világon minden a saját belső törvényszerűsége szerint történik, bármiféle rajta kívülálló erő vagy a világtól lényegileg eltérő szellemi valóság behatása nélkül. Ez megszabadította a természeti jelenségek mögött rejlő titkos erőkötől való félelemtől és szabaddá tette az újkor emberét a világ tudományos kutatására. Ugyanakkor megnehezítette, sőt lehetetlenné tette számára, hogy Istent elhelyezze a világban és gondolkodásában. Ezzel függ össze az újkor emberének vallásos krízise és ateizmusa”. (Jézus Krisztusban — új közösség. Bp. 1977.)

Vajon mi lelkészek mennyire segítjük elő, hogy híveink teremtő Istent, Jézus Atyját ismerjék meg? Amikor szakadék tátong „lutherkabátos énünk” és „hétköznapi énünk” között nem azt az Istent hazudtoljuk-e meg, aki „odaszegődött hozzájuk és együtt ment velük”? (Lk 24,15).

Ha csak azt tudnánk az Istenről, amit „kiagyalunk” róla, akkor igazat kellene adnunk Feurbachnak, hogy a keresztyének Istene csak a kollektív tudat kivetítődése a végtelenbe. Aratási hálaadó ünnep jó alkalom lehet arra, hogy a „dinamikus Isten” üzenetét szólaltassuk meg, hogy hagyjuk; Ő mondja el magáról, hogy kicsoda.

Alapigénken Pál apostol több igét is használ akkor, amikor Istenről beszél: szeret, kiárasztja kegyelmét, bőkezűen osztott, megsokasítja... stb. Tehát a *cselekvő, munkálkodó Istenről beszél.*

Ez az Isten az, aki minden szükségességgel ellátja az embert. Ezen az ünnepen tudatosítani kell magunkban és gyülekezetünkben, hogy megajándékozott emberek vagyunk, és tudjunk hálát adni a mindennapi kenyérért, ahogy Luther tanított bennünket a Kis és Nagy Kátéban. Tudjuk-e, hogy a cipő, amit naponta koptatunk, a szomszéd, akivel beszélgethetünk, az eladó a boltokban mind-mind a teremtő Isten aján-

déka? Tudjuk-e a jézusi értékrendet képviselni: „Ne aggódjatok, ... a ti mennyei Atyátok tudja, hogy ha szükségetek van valamire” (Mt 6,31—32)? Tudnak-e a mai keresztyének megelégedett emberek lenni?

Mindez azonban nem öncél, nem önmagunk mutogatása, hanem hálaadás szül az Isten iránt általunk! Ez keresztyén felelősségünk egyik összetevője. Sokszor halljuk a rezignált véleményt: könnyű a keresztyéneknek, mert könnyebb az életük. Pál apostol szavai arról beszélnek, hogy keresztyénnek lenni az egyik legkockázatosabb életforma: hitelesen tanúskodni a Teremtőről! Kelevényes keresztyénség vagy hálaadás fakad szolgálatunk nyomán?

Az igehirdetés (lehetséges) gondolatmenete

Isten ma is munkálkodik, az Ő ajándéka a mindennapi kenyér. Ő teszi — sok észrevétlen kéz segítségével — mindazt az asztalunkra, ami megélhetésünkhöz szükséges.

Az ember válasza csak a köszönet szava lehet. Ez magába foglalja azt, hogy nem „szokik hozzá” ahhoz, ami neki megadatott és nem válik közömbössé mások létszükségleteinek hiánya iránt.

A hálás élet, mint a tanúskodás egyik forrása. Nem önmagunkat, hanem az Istent képviseljük a világban!

Végül újra szilánkok egy francia lelkész gondolataiból.

„Ettem, túl sokat ettem. Ettem, mert mások is ettek.

Míg szerte a világon tíz, száz, ezer szerencsétlen ember vonaglott kínzó fájdalmak közepette és halt éhen kétségbeesetten a tehetetlen rokonok előtt...

Megrajzolták már precízen az éhezők atlaszát is, melyről döbbenetes képpel merednek felénk a halálos zónák... Látod, Uram, a térképét és olvasod a számokat. Nem mint egy statisztikus olvasná klimatizált irodájában, hanem mint egy népes család atyja, aki gyermekei feje fölé hajol... Ez a térkép volt előtted, amikor elmondtad a szegény Lázár és az asztalhoz ülő dúsgazdag ember történetét. Ez a kép lebegett előtted akkor is, amikor számomra említetted föl az utolsó ítélet napjait: Éhes voltam...

Te haldokolsz az éhínség gyötrelmei között, s Te halsz meg huszonhat éves fejjel, egyedül, egy csendes sarokban, amíg a világ nagy dísztermének egy másik szögletében — a család néhány tagjának társaságában — eszem meg azt, ami neked kellene, hogy egyszerűen életben maradhass... Kegyetlen vagy Uram!

Éhes voltam...

Jobban szeretek csendben imádkozni, jobban szeretek ajándékot adni a szeretetintézményeknek... Mindez semmiség, ha egy napon mégis azt mondhatod nekem is: Éhes voltam...

Csak annyit akarok enni ezután, mint amennyi ahhoz szükséges, hogy Téged híven szolgálhassalak és küzdhessek minden testvéremért. Mert Te éhezél, Uram, mert Te szenvedsz éhhalált, amíg én torkig ettem magamat..."

Laborczy Géza

Egyháztörténeti évfordulók

„Szent Pál először magyarul a magyaroknak”

Vietor Jeromos krakkói nyomdász ezekkel a büszke szavakkal boszótotta útjára 450 évvel ezelőtt, 1533 februárjában *a legrégebb teljes szövegében magyar nyelvű nyomtatványt*. Eredeti címe így hangzott: *Epistolae Pavli lingva Hungarica donatae. Az zenth Paal leueley magyar nyelven*.

E részleges magyar bibliafordításunk címlapján Magyarország, ennek hátán pedig a Frangepán-család fametszetű címere látható. Szerzője, a levelek fordítója: *Komjáti Benedek* humanista, volt pozsonyi kanonok, a nyitra megyei Komjáti szülötte. Előszavát „omnibus Christianae pietatis studiosis Hungaris Chalcographus” kezdettel indítja el, majd ajánlását írja Nyaláb várában — Ugocsa megyében — „A nagyságos gróf Katalin asszonynak, a néhai nagyságos Perény Gábriel házastársának”, tehát Frangepán Katalinnak.

Perényiné férje ugocsaí és máramarosi főispán volt. Váruk a Tisza bal partján feküdt, ott, ahol a Tisza Királyházánál kilép az Alföldre. Mohácsnál ő is hősi halált halt. Felesége a várban maradt, s a tudományok és tudósok pártfogója lett. Udvara a krakkói nyomdász szerint valóságos iskola volt.

A török elől Huszt várába, majd Perényi Gábornéhoz került Komjáti a húszas évek végén az erasmista szellemű bécsi egyetemen tanult. Lehet, hogy már Huszton, amely akkor Nádasdy Tamás birtoka volt, találkozott a reformáció első magyar képviselőivel. Annyi bizonyos, hogy Perényiné „régől fogva egyebeket is onszolt s kért reá bőséges adományával és fizetésekkel, nemcsak az szent Pál apostol leveleinek, de még több szent írásnak magyar nyelvre való fordíjtására is”, s végül Komjáti vállalkozott rá, — talán nem egyedül. Van olyan múlt századi történetírónk — Doleschall Mihály — aki egyenesen azt is tudni véli, hogy ebben a bibliafordításban Komjáti elsőrendű munkatársa *Dévai Máttyás* volt, segítői pedig Kopácsi István, Sztárai Mihály, Batizi András, Szegedi István, Ozorai Imre és Szilvási Mihály. Ha mindez így bizonyára a legendák világába tartozik is, nincs kizárva, hogy Perényi Gáborné udvarának „iskolájában” valóban megfordultak első magyar reformátoraink, s az ő fordításuk is valamelyest része lehet Komjátiénak.

A kétségtelen erasmista fordítás a Vulgata szövegének figyelembevételével készült. Nem önálló munka, úgy tűnik felhasználta több korábbi magyar fordítást; szövege helyenként egyezést mutat a Döbrentei-kódexben levő bibliafordítás-részletekkel. Érdekes az a tudatos törekvése, hogy „egy diák szót két avagy három magyar szóval” fordítson.

Dr. Fabiny Tibor

FELVÉTEL A TEOLÓGIAI AKADEMIÁRA

Evangélikus egyházunk lelkészeinek képzése a budapesti Teológiai Akadémián történik.

Akik a Teológiai Akadémiára felvételüket óhajtják, felveszteli kérvényüket az Akadémia Felvételi Bizottságához címezve — az Akadémia Dékáni Hivatalának (Budapest XIV., Lőcsei út 32. 1147) augusztus 15-ig, a katonakötelesek pedig július 15-ig küldjék meg.

Az akadémiai felvételi kérvényhez a következő okmányokat kell mellékelni: 1. születési bizonyítvány, 2. a legmagasabb iskolai végzettségi (érettségi) bizonyítvány, 3. helyhatósági vagy más bizonyítvány, amely a kérelmező lakását, szociális helyzetét, szülei foglalkozását és keresetét, ill. szociális viszonyait feltünteti, 4. orvosi bizonyítvány, amely igazolja, hogy a jelentkező főiskolai tanulmányokra és lelkészi pályára alkalmas, 5. kereszteselési bizonyítvány, 6. konfirmációs bizonyítvány, 7. részletes önéletrajz, mely feltárja a kérelmező családi és társadalmi körülményeit, valamint a lelkészi szolgálatra jelentkezés okait, 8. esetleg egyházi működésről szóló bizonyítvány. — A felvételhez szükséges továbbá az illetékes lelkésznek és esetleg még a vallástanító lelkésznek részletes bizonyítványa, mindenesetre annak a lelkésznek a jelentkezőt részletesen jellemző bizonyítványa, a lelkészi pályára való alkalmasságáról, aki a folyamodónak a legutóbbi években lelkipásztora volt. Ezt a bizonyítványt a lelkészi hivatal a kérvénnyel egyidejűleg küldje meg külön levélben közvetlenül az Akadémia dékánjának címezve. Az okmányokat eredetiben kell beküldeni, de indokolt esetben hiteles másolatban is lehet mellékelni. A másolatot „egyházi használatra” megjelöléssel egyházközségi lelkész is hitelesítheti. Az akadémiai tanulmányi idő öt esztendő.

A Felvételi Bizottság döntését a felvételi vizsga előzi meg. Ennek időpontjáról és anyagáról a Dékáni Hivatal kellő időben értesíti a jelentkezőket.

Az Akadémia hallgatói kötelezően lakói a Teológus Otthonnak, ahol lakást és teljes ellátást kapnak. A jó tanulmányi eredményt elért és rászoruló hallgatók ösztöndíjban is részesülhetnek.